

HEYDƏR ƏLİYEV FONDU

*Bu eser
Haydar Aliyev Vakfi'nin
kültür hizmetidir*

Mir Celâl Paşayev

DİRİLEN ADAM

Roman

Türkçesi:

Azat Ağayev
Ali Ekber Aliyev

Redakte:

Doç. Dr. Fethi Gedikli
(T.C. Bakü Büyükelçiliği Kültür
ve Tanıtma Müşaviri)

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İdarəsi
İstanbul 2006
PREZİDENT KİTABXANASI

DOSTLAR

Nevruz bayramı arefesiydi. Herkesin dilinde genel af konusu vardı. Mahkumlar için alışveriş yapan Hasan Girmek, her gün mapushaneye yeni haberlerle geliyordu. Süslenen çarşıdan, Kale ovasında yapılan askeri tatbikattan bahsederek nefretle yere tükürüyordu. Yalnız o değil, güneş ışığından mahrum edilmiş ama gardiyanlara inat, kendilerini hiç koyvermeyen mahkumlar da pencereden dışarıya baktıkça, hiddetten patlayacak gibi oluyorlardı.

Genel af ihtimali vardı. Bu yüzden mahkumlar her seste bir haber, her haberde bir ümit, bir özgürlük arıyorlardı. Kapının her gıcırdayışında dikkat kesiliyor ve sanki şu cümleleri duymak istiyorlardı:

- Toplayın eşyalarınızı!
- Affedildiniz!

Susuzluktan dudakları çatlamış bir insanı, uzaktan duyulan su sesi ne derece mutlu ediyorsa, mahkumlara da bu ümit ve beklenti o kadar teselli veriyordu.

Numarasız koğuş ise, gürültü patırtıdan uzaktı. Ağır bir sükunet hakimdi buraya. Herşey eskisi gibi sürüp gidiyordu. Kısa zaman önce hapse atılan Kadir, herkesten fazla ıstırap çekiyor gibiydi. Tecrübesiz, âciz, mazlum bir insandı.

Bir gece boyunca ayakta dikilip durdu. Kıpırdadı ama duvara yaslanmadı, oturmadı. Küsmüş çocuklar gibi, başını aşağıya indirmiş, susuyordu.

Koğuştaki iki kişi daha vardı. Birisi kalın kaşlı, yuvarlak suratlı bir delikanlıydı. Hızlı hızlı, üstelik de çok tatlı konuşuyordu. "R" harfini telaffuz edemediğinden, "yârim" kelimesini "yâğim" şeklinde söylüyordu. Tahta sehpanın kenarındaki kurumuş esmer ekmeği arkadaşına göstererek:

– Şu ekmeği göğüyor musun? Heğ şey hep bunun yüzünden! Şu meğetin yüzünden... dedi.

– ...

Arkadaşı baston yutmuş gibi uzun ve çelimsiz bir adamdı. Susuyor, cevap vermiyordu. Verem, sivri tırnaklarıyla onun yüzüne derin çizgiler kazımişti. Damarları fırlamış, gözleri çukura kaçmıştı. Yaşı küçük de olsa ömrünün çoğunu yaşadığı, yüzünden belli oluyordu. Öksürdü mü bütün vücudu sarsılıyordu.

– Aaah, ah! Acaba daha ne kadar katlanacağız bunlara...

Kalın kaşlı gencin sözleri sapan taşı gibi duvarlara çarpıp yere düşüyordu...

Yoklama zili tekrar çaldı. Mahkumlar korku ve beklenti içerisinde koridora toplandılar. Bu anlar sık sık yaşanır. Gece vakti bütün mahkumları bir araya toplar ve çoğunu alıp meçhule götürürlerdi. Mahkumlar buna, "gider gelmeze" diyorlardı. Bu nedenle her zil çaldığında, mahkumların yüz ifadesi değişiyor, kalpleri hızlı hızlı çarpmaya başlıyordu.

Bu defa sabahın erken saatlerinde çaldı zil. Güneş doğmak üzereydi. Bu saatlerde ceza ve idam ihtimali az olduğu için, çalan zile başka bir anlam verenler, ümide kapılanlar da vardı. Çoğunluk "Bayrama üç gün kaldı, genel afı serbestsiniz" haberini duyacağını umuyordu.

Mahkumlar beton zeminli koridora toplanmışlardı. Kurbanlık koç gibi birbirlerine sokuluyor, sanki koklaşıyorlardı. Herkes bu buluşmadan çok memnun görünüyordu, ama çok geçmeden duydukları haber, yüreklerine ağır bir taş gibi indi. Herkes olduğu yerde kuruyup kaldı. Siyah giyimli adam elindeki listeye baka baka, mahkumların sağında ve solunda volta atmaya başladı. Bağırarak iki kişiyi tekme tokat sıradan çıkardı ve idari bölüme doğru sürükledi. Sonra kapının önünde birden durdu ve iki kişiyi emirle tekrar sıraya gönderdi. Mahkumların hepsini bir daha süzdü. Gaddar görünmek için kaşlarını çattı. Davul çubuklarına benzeyen bacaklarını kırarak biraz eğildi:

– Adi herifler, hainler!

– ...

– Hadi laaan!

Gardiyanlar mahkumları tekrar koğuşlarına doldurdu. Hiç kimse biraz evvel yaşanan bu oyunun nedenini anlayamamıştı. Kalın kaşlı genç koğuşa girer girmez, gardiyanın da duyacağı bir şekilde mırıldandı:

– Pislik herif, kuduz kapmış gibi...

Çelimsiz mahkum da kapıya yaslanarak ekledi:

– Bana öyle geliyor ki, buzlar eridi artık!

Mahkumlar tekrar muhabbete daldılar.

Kalın kaşlı genç, tren istasyonunda çalışan ve grev sırasında tutuklanıp hapse atılan Namazoğlu Kıyas idi.

Kadir, ona ne diye iki yıl hapis cezası verildiğini anlamıyordu, çünkü Kıyas'ta mahpus ruhu yoktu. Herif düğün-bayram adamına benziyordu. İstasyon işçisi yaşamından bahsettikçe, uzun adamla tartışmaya başlıyor, birbirlerine hakaretler yağıdırıyorlardı. Kimse karşı tarafın sözünü dinlemek istemiyordu. İki dakika sonra, tahta kaşıklar çorba kasesine dalıp çıkmaya başlayınca, tartışma unutuluyor, mahkumlar bir ailenin üyeleriymiş gibi tatlı tatlı konuşmaya başlıyor, evlerinden bahsediyor ve şakalaşıyorlardı. Kadir de artık bu ailenin bir üyesi olmuştu. Kalın kaşlı genç, ona sevecen bir ifadeyle sordu:

– Karının kalbi şu an senin yanında, senin için çarpıp duruyor. Ailenden bahsetmek istemez misin? Konuşmak rahatlatır...

Kadir'in bir anda dili çözüldü. Numarasız koğuşun numaralı mahkumu, hiçbir şey saklamadı, başına gelenleri baştan sona anlatmaya koyuldu.

TEZEK İÇİNDE BİTEN GÜL

Gece, dehşetli bir kâbus gibi kainatı bürümüştü. Katı ve dipsiz karanlığın bağrından kopan yağmur dünyayı kamçılıyor, arada bir duyulan garip sesler, karanlıkta boğulan insanların feryadına benziyordu. Canlılar cansızlara sığınyordu. Ama bu arada, alçak damında otların yeşerdiği, perdesi kirli, izbe evin karşısında dikilmiş bir atlı, yerinden kıpırdamadan duruyordu. At ise ayaklarını yere vuruyor, koşmak ve yağmurdan kaçmak için çırpınıyordu. Kaya gibi atın üzerinde oturan iri gövdeli adam ise dizginleri sıkıca tutuyor, pencereden evin içine bakıyor, baktıkça da bakıyordu.

Evin içinden gecenin kalbine uzanan beyaz ve incecik ışık huzmesi, atlının gözüne saplanıyordu. Atlı da ışığı takip ederek içeriye gözlüyordu.

Küçük salondaki gaz lambası, küvette yıkanan Kumru'nun mermer gibi pürüzsüz ve bembeyaz bedenini aydınlatıyor. Kumru'nun kavun tazesi, mermer beyazı vücudunu gördükçe, atlının içi kavruluyor, doymayan bakışlarını kadı-

nın tombul yanaklarından uzun saçlarına ve kara gözlerine di-
kiyor, bu arada şehveti daha da artıyordu. Yılana dönüşmek
ve hemen şimdi sürünerek kadının beline dolanmak istiyordu.

Kocası Kumru'nun bedenini kurulamaya başladı. Temiz-
lik ve hafiflikten doğan bir şehvetle onu öpüyor ve okşuyor-
du. Bu sahne uzun sürmedi, lamba söndü, perde indirildi.

Bu ücretsiz gösteriyi izleyen iştahlı seyirci, yerinden kı-
mıldamak istemiyordu. Bir dakika önce ihtiraslı gözlerle
baktığı karanlık noktadan, bakışlarını ayıramıyordu.

– Tezek içinde biten gül!

"Çöplükteki incinin" ışığı seyircinin gözlerini kamaştı-
rıyor, "tezekteki gülün" kokusu sinirlerine dokunuyordu.

* * *

Bebir ağa son zamanlar Kadir'le yakından ilgileniyordu.
Halini hatırını soruyor, sıkıntılarını paylaşıyor, onunla tatlı
tatlı konuşuyordu.

Bir akşam parmaklıkların arkasından sesi duyuldu:

– Kadir! A Kadir!

– Ee... evet... efendim!

Kadir, Bebir'i sesinden tanımişti. Yalın ayak kapıya koştu:

– Buyurun, ağam buyurun!

Bebir ağa kendine has bir edayla öksürerek içeriye gir-
di. Kumru da yükün üzerinden bir yastık alıp getirdi. Bebir
ağa pencereye yaslanıp:

– Gerek yok. Zahmet etmeyin, dedi.

Çaktırmadan Kumru'nun adımlarına, daha doğrusu ayak-
larına bakıyordu. Ama bir türlü topuklarını göremedi. Çünkü
kadının uzun ve dökümlü entarisi yerleri süpürüyordu. Bebir
ağanın kadın seçiminde ilk şartı baldırlar ve ayaklardı.

Baldırlar ne çok geniş, ne de çok ince olmalı, diyordu.
Ayakları tam ortasından hizalamalı, sağla sol ayırt edilme-
meli...

– Bizi utandırmayın ağam! Ne olmuş yani fakir ailey-
sek? Salonun baş köşesine buyurun. Üşürsünüz yoksa...

Kadir'in de, Kumru'nun da ısrarlarına rağmen Bebir ağa
yerini değiştirmede. Yemek de yemedi. Ev sahibi sıkılıyor-
du. Kumru da utanmıştı. Evlerinde ağaya lâıyk hiçbir şey-
leri yoktu. Ortaya sofraya kurduklarına pişman olmuşlardı.
Kadir misafir karşısında mahcup olmanın ne demek oldu-
ğunu işte şimdi anlıyordu. Başını önüne eğdi. Bebir ağaysa
herhalde onları rahatsız etmemek için, çok az konuşuyordu.
Kâh ıslık çalıyor, kâh çizmesinin ağzında asılı duran kam-
çıyı şakırdatıyordu. Bizde kadınların misafir yanında ye-
mek yemesi, ağzını şapırdatması ayıp sayılır.

Kumru sofradan kalktı. Kapının kenarında yüzü duvara
dönük oturup çocuğunu kucağına aldı.

Bir tek Kadir'di yemek yiyen. Her lokmasında utanıyor,
yemeği bitirmek ve sofrayı çabucak kaldırmak istiyordu.
Ama bir yandan da Bebir ağadan duyduğu iltifatlar onu mutlu
ediyordu.

– Allah razı olsun, diyordu Kadir. Köylünün, rençperin
sıkıntılarını paylaşıyor. Nerede görülmüş ki, böyle büyük
bir adam, köyün Tanrısı, benim gibi yoksul bir çiftçinin
evine gelsin, üstelik bir de halimi hatırımı sorsun?.. Rah-
metli şah Abbas da, mekânı cennet olsun, böyle yaparmış.
Kıyafetini değiştirerek kapı-kapı dolaşmış...

Lâfin birini bitirip diğerine geçen Kadir, korkmuyor da
değildi:

– Kız, şer demezen hayır gelmez, belki de Bebir ağayı

kandırmışlar, ne dersin? Kadir, Katır Memet'e* ekmek verenlerin soyundandır demişlerse? Akrabadır, filandır... Ya Bebir ağa da saman altından su yürütüyorsa?

Kocasının anlattıklarından sonra Kumru'nun endişeleri de arttı. Gözüne korkunç şeyler görünüyor, beyninde çeşit çeşit fikirler doğuyordu.

– Sana bir şey olursa ben ne yaparım? O zaman benim halim nice olur? Allah'ım!

Kadir karısının telâşını, heyecanını yatıştırmak için kendi heyecanını saklıyordu. Bu lâfları ettiğine pişman oluyor, lâfi değiştiriyordu:

– Saçmalama kız!.. Bebir ağa yapmaz. Hayır yapmaz. Yemin ederim yapmaz. Bendali ne zaman tutuklandı? O zaman bizi de götürmeleri gerekiyordu. Hayır, aklından çıkar at. Kesinlikle yapmaz. Allah korusun, böyle bir şey olursa şayet, ben de yapacağımı biliyorum. Orağı, tırpanı fırlatırım bir kenara. Doğruca çıkarım şeyhülislamın yanına. Dünya derebeylik mi yani? Şehirdeki büyüklere giderim. Katır Memet'ten bize ne derim. Koyun kendi bacağından asılır, keçi ise kendi bacağından... Yirmi beş senedir bu köyde kimsenin tavuğuna taş atmadım. Kimseyi kırmadım, küstürmedim. Kimseye ağır lâf söylemedim. Cevahir hanım hâlâ yalvarıyor, buraya gel, kapımızda çalış diyor... Ben kime ne yapmışım? Kendi halimde bir rençper adamım. Bana ne Katır Memet'ten? Kavga-dövüşte ne işim var benim?

Kadir konuştuğu konuşuyor, söylediklerine kendisi de inanıp mutluluktan gülüyordu. Sanki cevap beklercesine Kumru'nun yüzüne baktı. Kumru ise o sırada ocağın yanın-

* Katır Memet – Robin Hood gibi, Azerbaycan'da haydutluk yaparak gasp ettiklerini fakirlere dağıtan insan.

da durmuş, tencerede bir şeyler karıştırıyordu. Görmüş geçirmiş kadınlar gibi itiraz etti:

– Öyle kendinden emin konuşma... İnsanları tanımak mümkün değil. Dünyanın bin bir türlü hali var. Kim bilir... Şimdi insanlar insanlıktan çıkmışlar. Birbirlerinin etini yiyorlar. Bendali gibi evlâdı...

Kumru bu esnada ihtiyatla pencereye, kapıya baktı, bir an sessizliği dinledi ve lâfını tamamladı:

– Bendali gibi birini içeriye atacaklarını kim tahmin ederdi? Anası da meleye meleye bakakaldı. Elleri kırılacaklar... Aman Tanrım, sen merhamet et bize!

– Kız ne konuşuyorsun sen?! Bendali'yi Çar Nikolay öldürttü. Bendali Padişah'a kafa tutuyordu. Aptal oğlu aptal, Çar'a sataşuyordu. O devirlere bakma sen. Şimdi Müslümanlık hâkim, başımızın üzerinde de bir Müslüman var. İçimizden birini niçin öldürsünler ki, deli kız? Tam tersine, Müslümanların eline tüfek veriyorlar, bize savaşmayı öğretiyorlar. Artık o yıllar geride kaldı. Bak gör artık Azerbaycanlılar, sağda solda görev başına getiriliyor. Artık işler çok değişti, aklına başka şeyler gelmesin Kumru!

Bu konuşmadan sonra Kadir, Bebir ağayı daha rahat ve güler yüzle karşılıyordu. Bu sevincini paylaşacak birilerinin arıyor, başkalarının bilmediği şeyleri anlatarak, övünmek istiyordu. Önüne kim çıksa, nereden konu açılrsa dönüp doluşup Bebir ağaya, köyün küçük Tanrısına getiriyor ve:

– Evet, evet savaş konusu mu? Bebir ağa dün bizde diyordu ki...

Bebir ağa ikinci kez geldiğinde Kadir artık eskisi gibi paniğe kapılmadı. Ağa de hissetmişti bunu. Puposunun künlünü yere silkerek, dik dik rençperin yüzüne bakıyordu. Tu-

luma benzeyen, siyah dudaklarını büzdü. Yandan düşmüş bir dişinin yerinden "çırt" diye tükürüp söze başladı:

– Kadir, senin vergiden kalan borcun filan var mı?

Kumru, kalayı silinmiş bakır kabı getirerek köşeye koydu:

– Ağam zahmet olmazsa buraya tükürün, dedi.

Siyah çarşafının altından gözünü Bebir ağanın yüzüne dikti.

– Ağa olmakla da iş bitmiyor ki! Canı yanasıca ne kadar da iğrenç. Çenesi yamuk, burnu eğri, sakalını tavşan otlamış gibi, zalimin bıyıklarından da sanki sıçan kuyruğu asılı. Yüzündeki yara izi, suda haşlanmış gibi parlıyor, suratı çala-çapraz çizgiler arasında buruşmuş. Allah korusun! Cehennemden kaçmış diye işte böylesine derler...

Bir anda aklından bunları geçiren Kumru'yu bir korku sardı. "Ya şeytan duyduysa bunları? Belli mi olur, belki de onun emrinde kaç tane şeytan vardır? Bunları götürüp ağanın kulağına fısıldarsa kıyamet kopar".

Kumru'nun bedeni titredi. Kalbi hızlı hızlı çarptı. Başına ağrı saplandı. Dudakları bir anda kızardı. İnsanın her istediğini gizlice düşünebilmesine sevindi. "Allah'tan, devlet, düşünceye vergi koymuyor," diye geçirdi içinden.

Bebir ağanın beklenmedik sorusu, Kadir'i çok şaşırtmıştı:

– Kadir, senin vergiden kalan borcun filan var mı?

Kadir "Hayırdır inşallah, hangi vergiden bahsediyor bu adam?" diye düşündü. "Ay sonu da değil ki daha. Ondan önce de Kumru'nun çeyizinden alagöz kilimi satarak, paraları tıklar tıklar bunun avucuna saymadım mı? Hacı Hüseyin'e göre de bize para ödettirmediler mi? Şikâyet ettiğimizde ağa bize şöyle demişti:

– Ey Müslümanlar! İslam hükümetimiz henüz gençtir, tecrübesizdir, gücü azdır. Siz onu kolundan tutarak kaldır-

mak zorundasınız. Biraz güçlendi mi, fakirden vergi de almayacak, bağış da istemeyecek. Ama şimdi İslam zayıf, siz de katkıda bulunmalısınız. Büyük insanlar İslam yolunda milyonlarından vazgeçiyorlar. Şaka mı sanıyorsunuz? İşte Hacı Hasan! Bir çift öküz bağışladı, Hacı Ali evini-barkını meclise bağışladı. Molla Mir Yakup şeriat aşkıyla köylerde vaaz veriyor, bir kuruş para almıyor. Herkes biliyor ki, zor dönemden geçiyoruz, fedakâr olmalıyız. Hükümetin de dostları, düşmanları var çünkü...

Ağanın sorusundan sonra Kadir'in boğazı kurudu. Belini doğrultarak, endişe ve şaşkınlıkla evin aşağı kısmına, açıkta kalan toprak zemine baktı:

– Hangi vergiyi soruyorsunuz ağam? Borcum filan kalmadı bildiğime göre. Bir ay, yirmi beş gün önce hepsini kattım borçlarımın. Devletin ver dediğine karşı boynumuz kıldan ince.

Kadir birden sustu ve evin köşesindeki yük bohçalarından birini getirip açtı. Bohçadaki kağıtları Bebir ağanın önüne koydu.

– Buyurun ağam, vergilerimin hepsini ödedim ben. Dememiş miydiniz size?

Bebir ağa kağıtlara bakarak tatlı tatlı konuşmaya başladı.

– Yahu öylesine sordum işte. Ne olacak sorduysam? diyerek gülümsedi. Sorunca ne oluyor Kadir, kıyamet mi kopuyor? Ne bu telâş kardeşim? Vergileri toplayanlar da bizler değil miyiz? Bizim elimizde değil mi herşey?

– Doğru söylüyorsunuz ağam. Ama yine de yüreğime ağırlık çöktü.

– Nikola hükümeti sizi fena halde korkutmuş. Kendi İslam devletinizin kıymetini bilmezsiniz tabii.

– Bizim için ne fark eder ağam? Ha Nikola oldu, ha Eles bey. Eşek olana, biz de palan oluruz.

Kadir'in bu lâfı Bey'in hoşuna gitmedi. Köpürdü:

– İşte Müslümanın evini yıkan da bu tür lâflardır. Lan aptal oğlu aptal, nasıl yani ne fark eder? Fark etmez de ne demek? Niye boş boş konuşuyorsun? Nesip bey nere, Eles bey nere? Vartazar nere, İvan nere? Aklın şaşmış senin galiba. Sende hiç Müslüman kanı yok mu?

– Aman ağam... Aslında doğru söylüyorsun da, şu da var ki gözümüzü açtığımız günden beri hep büyükleri görmüşüz. Hasanali çocuğu, Hacı Hüseyinler, şimdi de sizler. Önceleri de burada hiç Rus, Ermeni bulunmadı ki! Bizim fakir fukaranın dizginleri her zaman sizin elinizde olmuştur. Biz kırbacı da, helvayı de hep sizden görmüşüz.

– Benim olmamdan sana zarar gelmez, zaten bana her şeyde güvenebilirsin. Ben o kadar önemli değilim, ama Müslüman hükümetimizin olması çok mühimdir!.. Sen cahilsin, böyle şeylere aklın ermez. Biz, biz olsak, gece gündüz sıkıntı içinde olmamız gerekecek...

– Ağam, vergi borcumun olmadığından emin oldunuz değil mi?

– Yahu öylesine sormuştum zaten. Çok mu korktun sen?

Ağanın bu kadar yakınlık göstermesi, Kadir'i utandırıyor. Karşılığında ona hangi iyiliği yapabilirdi ki? Elini göğsüne götürerek râzılığını bildirdi:

– Hayır ağam, Allah sizin gibilerinin gölgesini üstümüzden eksik etmesin. Hükümet dediğin tebaasının çobanıdır. Bizim de borcumuzdur; canımızla, malımızla artık elimizden ne gelirse... Ama elde bir şey olursa verebiliyoruz. Varlıkta darlık olmaz. Zenginlik iyi bir şey. Allah düş-

manımı bile fakir etmesin. Yoksulluk ağam, ayıptır söylemesi şerefsizliktir...

Bebir ağa, Kadir'in lâfını yarıda kesti:

– Kabahat sende!

– ...

– Elbette, kabahat sende! Yalnız sende!

– Nasıl yani ağam?

– Nasılı var mı bunun? Allah parayı pulu kar, yağmur gibi bacadan dökmeyecek ki evine! Büyüklerini dinleseydin elbet sen de zengin olurdun?

– Ben mi dinlemedim büyükleri ağam?

– Sen ya!

– Ben mi?

– Evet sen! Sen Kadir!

– Ben sizin hangi sözünüzü dinlemedim? Ağam ben kim oluyorum da sizi dinlemeyeceğim? Benim borcumdur! Niye öyle söylüyorsunuz ağam!

– Hayır, dinleseydin, sen de şu anda adam olurdun.

– Ekmek çarpsın, eğer ben size karşı itaatsizlik yapmışsam! Ne gibi tavsiyede bulundunuz ki bana? Allahıma yeminler ederim diyerek, Kadir arpa ekmeğinden bir parça kopararak yere attı. Ekmek, Kur'an çarpsın, yalan söylüyorsam!

Kumru hızla ayağa kalkarak ekmek parçasını yerden aldı, üfledi, öptü ve sofraya koydu.

Bebir ağa pencereye doğru baktı, sobanın yanında oturmak istediğini bildirdi. Kadir de hemen:

– Yaklaşın ağam, diye atıldı. Sobaya yakın oturun. Kuru yerde üşürsünüz, evimiz berbattır.

Evimiz berbattır, dediğinde Kadir bir zamanlar top ate-

İşler İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

şıyla dağıtılmış olan duvarın yeni örülmüş ama henüz sıvası yapılmamış yerine baktı. Bu duvardan soğuk sızıyor, geceleri eve ayaz doluyordu. Bebir ağa yastığa abandı. Sura-tını sobanın ışığı aydınlatıyordu. Ağır kerpeten gibi zor açılan ve kolay kapanan ağzı, şu anda makas gibi güzel çalışıyordu:

– Kumru da benim bacım. Beni iyi dinleyin. Fakirin başı olmaz, derler Kadir! Bu çok doğru sözdür. Vallahi çok doğru! Mesela bunlardan biri de sensin. Geçenlerde seni çağırmadım mı yanıma? Ne diye çalışmıyorsun, hadi sana bir memurluk işi vereyim, ekmek parası kazan, başkasına kısmet oluncaya kadar sana kısmet olsun, demedim mi? Ya sen bana ne cevap verdin? Ne demişler? Dergâhın kapısı açık olursa, köpeğin de uykusu gelir.

Kadir duvara yaslandı. Bebir ağayı dikkatle dinliyordu. Onun belki de haklı olan siteplerine karşı söz bulamıyordu. Kafasını sallayarak içinden bu haline yandı.

Bebir ağa gencin sustuğunu görerek konuşmasına devam etti:

– Bak sana ne diyeceğim. Hasanali'nin çocuğunun, bana gelip gitmekten ayaklarına kara sular indi. Her gün bir bahaneyle geri çeviriyorum. İşlerini yapmak istemiyorum da ondan. Niçin istemiyorum? Açık konuşacağım, çünkü ondan hoşlanmıyorum da ondan. Ama senin gibisine yardım etmek isterim. Yoksul olabilirsin ama dürüstsün, mertsin. Mesela pristav* ile aram çok iyi, bir dediğimi iki etmez. Her gün yeni bir istekle bana gelir. Geçenlerde de yanına davet etti, önüme bir puro koydu ve "Bensiz ava gittiğini duyarsam çok darılırım ha!" dedi.

* Pristav – Komünizmden önce çarlık döneminde polis amirlerine verilen isim.

Bebir ağa bu haberi, büyük bir müjdeymiş gibi içten ve sevecenlikle söylemişti. Kadir'in ve Kumru'nun yüzlerine bakarak sesini yükseltti:

– Rahmetlinin oğlu, bunları beni sevdiği için söylüyor! Peki niye aynı şeyleri Nevağallılara, Karacaemirlilere, Serkarlılara söylemiyor? Elbette söylemez, teklif etmez. Pristav dediğin, onun gibi insan sarrafı olur. Şaka mı sanıyorsun? Nikola'ya hizmet yolunda canını koymuş bu adam. Ben de acizlere, yoksullara yardım etmek istiyorum! Senin gibi yetenekli bir gencin böyle sürünmesine, fakirlikle boğuşmasına gönlüm râzı olmaz. Yüreğim sızlıyor inan ki. Neden mi? Zenginlikten insana zarar mı gelir? İşte oturuyoruz senin evinde, niçin senin de malın mülkün olmasın? Ben seni koruyup kolladıktan sonra memuriyete senden daha iyisi mi gidecek? Sana da iş bulmakta yardım etmedikten sonra, ki-me edeceğim? Ama sen de insana pek yanaşmıyorsun ha! Bak yüzüne karşı söylüyorum, girişken biri değilsin.

Kumru, Bebir ağanın vaatlerine sevindi, mutluluktan yerinde kıpırdadı. Böyle bir hayırseveri dinlemediği için kocasına darıldı. O da sohbeta katıldı:

– Doğru söylüyorsunuz ağam! Kadir para kazanmanın yollarını bilseydi, bu hale düşer miydik? Köy ahalişi hükümet adamıyla, ağayla iki lâf etmenin, sıkıntılarını dile getirmenin hasretinde. Benim kocam ise dilsiz, ağızsızın tekidir, çok doğru söylüyorsun ağam.

Bebir ağa amacına ulaşmış, sözü hedefini bulmuş gibi sevindi ve doğruldu. Yüzünü Kumru'ya tutarak, daha samimi bir ifadeyle konuştu:

– Kumru bacı, sen anladın beni, demin de söyledim, ben vazifede bulunduğum müddetçe, hükümet de bizim elimiz-

dedir. Şu anda her şeyi Müslümanlar yönetiyor... Hürriyet dediğin nedir? Kendi halimize bırakılmışız, yani her şey bizim elimizde. İstedigimi yıkar, istedigimi ayağa kaldırıyorum. O da bizim elimizdedir. Şehirdekilerin çok büyük saygısı var bana. İstersem köyü suda batırırım, hesap soran olmaz. Yetki benim elimdedir.

O sırada Bebir ağa, boğazının kurduğunu hissetti. Bakışları etrafta dolaşıp Kadir'e yöneldi:

– Kadir, şu testiden bir yudum su ver de içeyim. Evet... Ne diyordum ben? El âlem devlet malını talan ediyor. On bine, yüz bine para diyen mi var?

Bebir ağa cümlesini tamamlayamadı. Ellerini çırparak sustu. Tekrar önemli bir şeyi hatırlamış gibi, konuya geri döndü:

– Yanıyorum ben, vallahi yanıyorum. Nasıl yanmam ki? Genç, akli başında bir yiğidin memur olması gerekirken, amelelik yapması beni kahrediyor.

Bebir ağa lâfını bu sefer de değiştirdi:

– Hayır, amelelik kötüdür demiyorum, bu da olmalı tabii. Biz de gerekirse Nasip bey hazretlerinin... lütfen onun şerefine ayağa kalkalım...

Ağa ıkına ıkına ağır gövdesini yerden kaldırdı ve derhal minderine çöktü. Ev sahibi de kalktı. Bu Kadir için de, Kumru için de bir yenilikti. Onlar şimdiye kadar sadece İmam Mehdi'nin ismi zikredildiğinde ayağa kalkmanın gerektiğini biliyorlardı. Demek ki İmam Mehdi yalnız değilmiş ve Nasip bey gibi bir muadili varmış...

Bu tazimin etkisi avluda da duyuldu. Ağa yerine oturmadan köpekler havlamaya başladı.

Bebir ağa konuşmasına devam etti:

– Eveet... yani diyorum ki biz de o kişilerin karşısında kul-köleyiz. Onlar da milletin gurur kaynağıdır. Demek istediğim karşısında köle olunmayı hak eden mübarekler de var. Ama ben varken Kadir'in amelelik yapması, birilerine köle olması ayıptır. Çok ayıp! Böyle zahmetli işler insanı ya öldürür ya diriltir. Canını koydun mu, İslam yolunda çalıştın mı, sülâlenle beraber yesen de bitiremezsin o parayı. Yedi gâvuru bir kurşunla geberten Sarı'yı, ne muhteşem bir törenle Bakü'ye gönderdiler görmediniz mi? Nasip bey de ona altın madalya taktı. Adamın yanından iri yarı iki koruma hiç ayrılmıyor şimdi. Daha ne istiyorsun? Azerbaycanımız İslamla, Muhammed'in şeriatıyla yönetiliyor. Ermenilerin de bugün yarın külünü göklere savuracağız inşallah. Ne diye memuriyete başlamayasın?

* * *

Kadir'in ailesinde sevinç ve mutluluk hâkimdi. Karıkoca, gündüzün ağır zahmetlerini unutmuş; sıhhat suyunda yıkanmış, ihtiyaç, eziyet ve ıstıraplardan kurtulmuş gibi, kendilerini hafiflemiş hissediyorlardı. Ağzı gelecek güzel günlerin tadıyla tatlanmış baba, kızı Fahire'yi durmadan öpmüş ve o gece çok rahat uyumuştı.

* * *

Geçen sene bu zamanlardı. Cemaat camiye toplanmıştı. Askerlik meselesi gündemdeydi. Sarıklı imamın cihatla ilgili vaazı çoğunluğu etkilemişti. Canü gönülden cihada katılmak isteyenler, bu kararlarını dile getirdiler. Hacı Hüseyin'i, Dangır Abbas'ı, tombul Meşhedi Muhammed'i, Tat Hamit'i de paralı asker yaptılar. Bağır oğlu Ali'yi ise kay-

makamlığın önündeki direğe bağlamış, yün çırpar gibi her iki taraftan kamçılıyorlardı. Bebir Ağa boğazını zorlayarak tok sesle bağıyordu:

– Vur, vur, vur! Vur domuz oğlu domuza, akli başına gelsin!

Söğüt dalları kırıldıkça, jandarmalar yenilerini getiriyorlardı. Adamın "Ölüyorum" feryadına koşan anası Melek kadın, kendini darbelerin altına attı. Jandarmalar kadını da Bağır oğluna kattılar. Sarıklı imamın sesi duyuldu:

– İnsaf edin! O mazlum insanın ne günahı var birader!

Bu tüyler ürperten korkunç sahne, Kadir'i çok korkuttu. Hiç kimsenin gözüne görünmek istemiyordu.

– Yoksa bana da mı bu görevi verecekler diye geçirdi aklından. Ben böyle bir vebalin altına giremem. Öküze vurmaya elim kalkmaz... Bu feryatlar, figânlar insanın kalbini parçalamaz mı?

Bebir Ağa'nın da keyfi kaçmıştı. Yüzünü dönmüştü. Galiba bir şeylerin sıkıntısı, endişesi vardı yüreğinde. Kadir bir fırsatını bulup uzaklaştı. Yüzünü yavaşça bağlara dönerek arkasına bakmadan yürümeye başladı. Bikar onun peşinden yetişti:

– Nereye böyle?

– Hiiç, eve gidiyorum.

– Bebir Ağa'dan mı kaçyorsun yoksa?

– Ne alâkası var?

– Ne eve gitmesi kardeşim? Geri dön! Sana izin veren mi oldu? Seni çağırıyorlar, gel hadi! Geri dön!

Kadir'in kalbi nane yaprağı misali titremeye başladı. Bu geri dönüşün hayırlı olmadığını düşündü. Ama bir yandan da "İnşallah beni vurmazlar. Ben kime ne yaptım ki?" diye

düşünmüyor da değildi. Cemaatin arasına tekrar daldığında, jandarmalar onu sabahtan beri arıyormuş gibi kısıvrak yakaladılar. Kadir önce bir şeyler söylemeye çalıştı:

– Neler oluyor, benim suçum ne? gibilerinden. Ama jandarmalar fırsat vermediler, sözü yarım kaldı. Onu da direğe bağladılar. Kolları omuzlarının altında eziliyor, bacakları yukarıya doğru kalkmış, darbe bekliyordu. Siyah, tüylü kalpağı olan bir adam vardı. Gözleriyle Kadir'i yemek istiyordu sanki.

Sopaları hazırды, hızla ileriye atıldı. Odun kesecekmiş gibi kollarını kaldırdı, kalabalığı dehşet kapladı. Kadir ise gözlerini kapayarak bağırdı:

– Ey Müslümanlar! Yardım edin! Ben ne suç işledim!? Ağa! Ağa bana acı lütfen!

– Durun!

Bebir Ağa yüzünü aksakallara dönerek konuştu:

– Efendiler! Milletin karşısında cürümlüdür. Asker borcunu ödemedi, cahillik yaptı. Ona bir ay mühlet verelim, ben ona kefilim. Borcunu ödemezse, bir daha aptallık yaparsa, ben vicdanen mesulüm! Mahkemeye kendim getireceğim!

Aslında Kadir'in hangi suçtan falakaya yatırıldığını anlamayan yaşlılar hep bir ağızdan:

– Olsun! Kabul ediyoruz! dediler.

Kadir serbest bırakıldı ama caminin avlusunda birkaç kilo zayıfladığını hissetti. Hayatında ilk kez eli kolu sarılmış, insanların gözü önünde yerlere yatırılmıştı. Üstünü başını temizledi, kaymakamlığın önünden sıvışarak kaybolmak istedi. Bikâr yine de bir belâ gibi eteğinden yapıştı onun:

– Kurtuldun demek adi herif! Hadi görelim seni.

Kadir onu anlayamamıştı.

– Neyi görecekmişsin?

– Tilkilik yapma be!

Kadir gerçekten de anlamadığından, gözlerini Bikâr'a dikmiş bakıyordu. O ise daha açık konuştu:

– Elini cebine sok.

Kadir'in cebinde ekmek kırıntısı ve bir ipten başka bir şey yoktu. Utandı. Bikâr'a borçlu kalmak, onun yanında mahcup olmak istemiyordu. Bebir ağanın sesi duyuldu arkadan, elinin bir işaretiyle onu çağırdı.

Kadir korkudan titreyerek hızla onun yanına koştu. Bebir ağa gülümseyerek:

– Yoksa korktun mu? Çocukluk yapma. Devlet memuru olmanın böyle tarafları da var işte. Hayatın her yüzünü görmeyen lazım. Bir bakayım dedim, bu acılara dayanacak mısın? Yarın seni düşman yakalarsa, dayak da atar, cımbız da sokar, mızrak da. Sen de sabretmek zorundasın, milletin sırrını vermemelisin. Önemli değil, öğrenirsin zamanla. Yavaş yavaş...

Bebir ağa yürüyerek konuşmasına devam etti:

– Elin boş gelmemeliydin buralara! Devlet işinde görev başlayacaksın. Köydeki beş önemli kişiden biri de sen olacaksın. Şaka mı sanıyorsun bunu? Elini kolunu sallayarak gelmişsin. İnsan utanır büyüklerinden, küçüklerden...

Kadir, ağanın bu iyiliğinin karşılığında ne yapması gerektiğini anlamıştı.

– Baş üstüne Ağa'm. Borcum olsun... diyerek aceleyle evine gitti.

Kumru'yla Kadir uzun uzun bu mevzuyu konuşup tartıştılar. Ne para bekledikleri bir yer, ne de satabilecekleri mal varlıkları vardı.

Evi Hacı Hüseyin'e rehin bıraktılar. Kadir bekçilik yapan Meşhedî Ali Ekber'den 400 rubleye bir tüfek ve elli mermi satın aldı. Silahın yaman bir şey olduğunu söyleyenler ne kadar da haklılarmış. İnsan eline alınca anlıyordu bunu. Kalbinde ateş yaktılar sanki. Kadir durduğu yerde zıplamak, koşmak, tüfeği düşmanlara yönelterek ateş etmek istiyordu.

– Lanet olsun şeytana!

Kadir, Bebir ağanın yanına gitti. Ağa onun tüfeğine baktı:

– Fena değil dedi ve tüfeği duvara yasladıktan sonra sordu:

– İyi de hediyen nerede senin? Aptal çocuk, memur olacaksın, beş kişiden biri olacaksın...

Kadir şaşkınlıkla:

– Ağam, aldım ya tüfeği! dedi. Meşhedî Ali Ekber'den satın aldım, bana ait bu silah.

Ağa başını salladı, elini salladı:

– Yahu ne adamsın sen!? Diyelim ki ben bir şey istemiyorum. Müslüman kardeşimsin, sana yardım etmek vazifemdir. Senden bir beklentimin olmadığını biliyorsun. Ya pristavın yanına giderken ne götüreceksin? Hasanali'nin oğlu, Hacı Hüseyin'in çocuğu bana gelip gitmekten yoruldu artık. Bense bu görevi senin için ayarlamaya çalışıyorum...

– Ağam onlar istasyonun müdürüdürler, para onlarda...

– Ne fark eder? Yine de bize muhtaçlar. Sen ne düşünüyordun? Gelip gitmekten..

– Ağam, Meşhedî Ali Ekber de Bebir ağanın bize muhtaç olduğunu söylüyor...

Ağa kızardı, bozuldu, kapıya pencereye baktıktan sonra cevabı yapıştırdı:

– Meşhedi Ali Ekber bok yiyor, sen de onun ağzını yalıyorsun. Tamam mı?

Kadir sustu, yerdeki sigara izmaritinin dumanına baktı. Ağa biraz da Kadir'e doğru eğilerek konuştu:

– Bak çocuğum, lâf aramızda kalsın ha! Bu, hükümet işidir. Sonra da sesini yükselterek devam etti. Bana gelip gitmekten ayaklarına kara sular indi. Para, hayvan teklif edenler var. Onları da kapının eşiğinden kovuyorlar. Prista-
vın yanında beni utandırmak mı istiyorsun? Böyle davranamazsın kardeşim, bu devlet işidir! Sünnet düğünü değil!

Kadir'in kalbi sıkıldı. Yüzbaşıyı şimdi anlamıştı. Perişan bir halde eve döndü. Hiçbir şeye hevesi kalmamıştı, yaralı kuş gibi halsiz yere yattı. Kumru ise ağaç dalları toplamış eve geri dönüyordu. Eve girer girmez kocasının üzüntülü olduğunu fark ettiyse de, hiçbir şey söylemedi. Çocuğu beşiğe koyarak bir köşeye çekildi. Böyle durumlarda o, Kadir'in suskunluğuna saygı gösterir, belki de yorgun ve takatsizlik-
ten perişandır diye düşünürdü. Suskunluğu Kadir bozdu:

- Bebir Ağa'nın ne söylediğini sormuyorsun bile!
- Kendin anlatırsın diye düşünmüştüm.
- Bebir Ağa pek kafirmiş!

Kadir yine suskunluğa daldı. Karısı birden ağlamaya başladı. Kadir kalktı ve karısını kolundan tutarak yanına getirdi, gözyaşlarını sildi ve derdini paylaşmasını istedi.

Kanlıdere denen bir yerde, kışın dal-budak çok olurdu. Kumru bunları toplayarak eve getiriyor, kötülerini sobada yakıyor, sağlam dallardan ise demetler yaparak komşulara satıyor veya tandır ekmeği ile takas ediyordu. Bugün orman ağası ona rastlamış, elindeki dalları yere atmasını söylemiş ve küfrederek kadını kovmuştu.

Kadir bunları duyunca iyice bozuldu. Karısını teselli etmek için:

– Sıkma canını, önemli değil, dedi. Sen de gitme odun toplamaya o zaman, açlıktan ölecek değiliz ya! Ne diye ağlıyorsun? Alsın da gözüne soksun o dalları. Bunlar yoksula düşman zaten, ekmek paramızı çıkarmamıza da gönülleri razı olmuyor. Tanımıyor musun o şerefsizi? Sus deli kız, ağlama artık!

Kadir, kadının derdi üstüne dert yığamazdı. Bebir Ağa'nın söylediklerini açmadı. Yalnız akşam olunca ve Kumru biraz sakinleşince, mülayim bir şekilde konuyu açtı ona. Kumru çok öfkelenmişti. Bunların olacağını bilseydi, bu işe baştan hayır der, evi bahçeyi sattırmazdı.

İkisi de susuyordu. Eve matem havası çökmüştü sanki. Bir süre sustular. Gaz lambasının ışığında karı-koca mazlum mazlum birbirlerine bakıp durdular. Bakışlarında soru ve ihtiyaç seziliyordu.

Bir ara kadın bu görevden vazgeçmesini önerdi ona. Ama geçim derdi de bir yandan boğuyordu onları. Ekmek derdi kocasından çok, Kumru'yu kahrediyordu. İnsan ümitle yaşar demişler. İşin sonunda mutlu olmak varsa, uçurumları ve girdapları atlayıp geçmek kolay olurmuş. Karı da koca da memurluk işine bağladıkları ümitlerinden vazgeçemiyorlardı.

Yarı yoldan geri dönmek için bir çare buldular. Kumru'nun annesinden yadigâr bir hatıra vardı evde. Kadife bir elbise. Dokuma bir nevresim takımıyla kadife elbise satıldı. Kadir, Kumru'nun gönlünü almak için gelecekle ilgili güzel vaatlerde bulundu:

- Kız, dert etme sakın! Bire bin gelecek. Beş gün sabr-

edersin. Varsın olsun. Allah'ın izniyle memurlukla bunların hepsi geri döner bize. Sana daha güzel bir kadife elbise alırım o zaman.

Bebir Ağa'nın tavsiyesi üzerine pristava bir kol saati alındı. Saati pristava götürmek Bebir Ağa'nın göreviydi.

Kadir tayin belgesini cebine koyduğu gün sanki dünyaları ona verdiler. Derin bir ah çekerek, sanki aylardan beri yaşadığı hasret ve ıstıraplarını sigara dumanı gibi havaya savurdu.

– Allah sonumuzu hayır etsin!

AYRILIK

Kadir, Haçbulak'ta sınır muhafızlığında bekçilik yapacaktı. Bebir ağa görev kağıdını ona verdiğinde, uzun uzun nasihatler etmişti. Kadir bunların hepsini ezberleyip aklında tutmakta zorlansa da, genel olarak işinin ne olduğunu anlamıştı. Ağa ise işinde dürüst ol, pristavın yanında beni utandırma, bu iyiliğimi de asla unutma gibisinden nasihatler vermeye devam ediyordu.

Kadir cumartesi görev başında olmalıydı. Kumru bu ayrılığa dayanamıyordu.

– Ya beni terket, boynundan at, ya da beni götür yanında. Ayrı kalamam senden!

Kocası Kumru'nun halini çok iyi anlıyordu. Kimsesi yoktu onun köyde. Dar gününde kapısını çalan, derdini soran sadece Meşhedi İslamgil'di. Meşhedi İslam'ın da işleri tıpkı Kadir'inki gibi kesattı. Güçlkle geçimini sağlıyor, köy köy dolaşıp kerpiç kesiyor; ekine, hasada gidiyordu. İki arkadaş, sabah akşam çalışmaktan birbirleriyle görüş-

meye fırsat bile bulamıyorlardı. Kadir önce "Acaba Kumru'yu da yanıma alsam mı?" diye düşündü.

Ama bu çok zor olacaktı. Ailesini dağa götürmek için çok paraya ihtiyacı vardı. Dağda barınmak için ev bulabilecekler mi, o da belli değildi. Kadir, Bebir ağanın tavsiyesini almak üzere onun yanına gitti. Ailesini yanında götürmek istediğini duyan ağa, dengesini kaybeder gibi oldu. Nedense dili dolaştı, kafası karıştı, rengi değişti. Mührü yere atarak ayağa kalktı ve Kadir'le beraber evlerine gitti.

– Kimin aklından çıktı böyle bir şey? Bu ne biçim düşünce? Böyle şey mi olur? Aile götürülür mü dağa-taşa? Sen bu köyün göreve gönderdiği adamsın. Evin burada kalmazsa, sana kim iş verir? Bir dakika bile inanmazlar sana. Hem nereye götüreceksin aileni? Dağda kendine yatacak bir yer bulsan kahramansın. Evini taşımaya ne lüzum var? Hayır! Olmaz!

Bebir ağa dostane bir ifadeyle yüzünü kadına dönerek konuştu:

– Kumru bacı, bunları başka yerde söyleyip de kendini el âleme güldürme! Zorla bu işi ayarlamışız Kadir'e. Pristav dağa taşınmak istediğinizi duyarsa, Kadir'i bir daha yanına yaklaştırmaz.

Sonra da Kadir'e bakarak, sözlerinin nasıl bir etki uyardığını görmek istedi.

- Anladın mı beni Kadir?!
- Evet, anladım.
- Emin misin?
- Evet ağam.

* * *

Sabah erkenden, henüz güneş dağların arkasından görünmeden, horozların ötmesinden de önce, korkuluklu, toz-

lu yollarda iki adam yürüyordu. Sanki köyden kovulmuş gibi, adımlarını yavaş yavaş atıyor, daha şimdiden köylerini öz-lüyorlarmış gibi, ikide bir dönüp arkalarına bakıyorlardı.

Kumru kucağındaki yavrusunun agularına, masum te-bessümlerine aldırmadan, düzlükten kalkarak, dağların tepesine tırmanan, çalı çırpılar, dereler, kayalıklar arasında kaybolan yollara bakıyor ve kocasının geleceğini, karanlık kaderini düşünüyordu.

Artık Kumru köyde yalnız ve yardımsız kalmıştı. Savaş günlerinde yatakta ölen hasta anasından sonra, teselliye kendisi gibi öksüz ve yalnız olan Kadir'in kucağında bulmuştu. Hayat bunu da ona çok görmüştü. Şimdi o, Kadir'ini tâ nerelere, ulaşılması zor uzaklara, hem de tehlikeli yerlere gönderiyordu.

Kadir uykudan uyandıktan sonra, henüz çiçek açmış ovalara, yamaçlara baktıkça ve bahar havasını soludukça, derinden iç geçiriyordu:

– Gidiyorum. Bu ayrılık bana çok ağır geliyor. Ekmek, bir lokma ekmek için ailemden, canım yavrumdan ayrılıyorum. Ne yapalım, kaderimiz böyle. Belki biz de bir gün insan gibi yaşarız, üzülme...

Kadir içinden dediği bu cümleleri dile getirmeye korkuyordu. Zaten kalbi dolmuş, gözlerinde bulutlar oynayan Kumru'yu ağlatmak istemiyordu. Fahire'yi yüzünden öpüyor, kalbinde onu Kumru'ya, Kumru'yu ise ona emanet ediyordu:

*Kızıl gül olmayaydı,
Sararıp solmayaydı.
Bir ayrılık, bir ölüm,
Hiç biri olmayaydı!*

Yavaş ve yeknesak adımların sesi altında karanlık seyriyor, ufuk aydınlanıyordu.

Gün ağardığında, Kadir köyden bir hayli uzaklaşmıştı. Yeni tomurcuklanmış ağaçların, söğüt salkımlarının arasından damların dumanlı bacaları görünüyor, horozların sesi duyuluyordu. Kumru, istasyon yoluna giden Kumlu Tepe'nin yanında, çoktan kazılmış ama nedense unutulmuş, içi taşlarla dolu kuyunun yanına oturdu.

Ayrılmalıydılar. Ne Kadir'in gitmeye gönlü, ne de Kumru'nun geri dönmeye ayağı vardı. Kadir geriye baktı. Yirmi beş yıldan beri onu büyüten, bütün dertlerinin, sevinç ve arzularının sahnesi olan köyde, geniş bağlara, sık ağaçlıklara, yeşil tarlalara, yetimler gibi çelimsiz damlara, ömürden uzun yollara, Kadir'i güldürmese de, çocukluğunun zarif sayfalarını oluşturan manzaralara baktı. Şimdi o, karanlık, akıbeti meçhul bir sefer için bu yerlerden ayrılıyordu. Bir daha buranın sabahına göz açmayacak, akşamlarını dinlemeyecek. Belki ömür kervanı gibi her gün köyün üstünden geçen güneş de onun küçük bahçesindeki boşluğu hissedecek...

– Güle güle!

Kumru'nun ayrılık sözü onu daha da kederlendirdi. Ağır ve tükenmez hatıralardan ayrılarak, güçlkle konuşabildi:

– Kendine iyi bak Kumru! Kurbanın olayım, Fahire'ye de mukayyet ol, ağlamasın.

Kumru gözlerini yere indirerek, ağlamaklı olduğunu saklamak istedi:

– Gözün arkada kalmasın. Rahat git! dedi.

KIRMIZI VE SİYAH

Kızıl kayayı geçtiğinde öğlen vaktiydi. Güneş tepedeydi. Yaya yürümek mümkün değildi. Kadir, yaylaya kumanya götüren arabacılara yetişti. Onlardan biri ıslık çaldı. Diğerleri de Kadir'e baktılar. Kadir:

– Yavaşlayın biraz! diye bağırdı.

Bir daha dönüp baktılar ona. Tekrar ıslık çalındı. Arabaların süren genç çocuklar ayağa kalkarak, kızılcağacının dallarıyla pat pat diye öküzlere vuruyorlardı. Kadir şaşırılmıştı.

Sonra bu tavrın sebebini anladı. Üstüne başına baktı. Herhalde sırtında tüfek olduğu için, kendisinden kuşku lanmışlardı. Köylülerin de çoğunda tüfek vardı. Bebir Ağa'nın "üniformadır" diye verdiği eski elbiseler, Kadir'in üzerindeydi. Köylüler de Kadir'i jandarma zannedip çekiniyorlardı. Yemeklerine dokunmasın, kendilerini üzmesin diye öküzleri koşturarak önde giden gruba yetişmeye çalışıyorlardı.

Bu kıyafetle kimse Kadir'e saygıyla yanaşmayacaktı.

Burada kanun, saygı anlayışları sökmez. Kadir, Nemse de-
ğirmeni denen yerleşim bölgesine doğru yön değiştirdi. Nar
çalılarının arasına girerek elbisesini soyundu, bohçaya ko-
yarak düğümledi. Gömleğini ters çevirdi. Şu anda garip gö-
rüntülü bir çiftçiye benziyordu. Böylece çıktı yola. Kömür-
cüler onu görünce veryansın ettiler.

– Ulan bu yolu yaya yürümek mümkün mü? Sen ne bi-
çim adamsın? Kurt yüreği mi yedin?*

Kadir'i çağırdılar, katıra bindirdiler.

Katırlar dağa tırmandıkça yol kısalıyor, dağlar yükseli-
yor, şehir ve bütün ova yerin dibine çöküyor, ayak altında
kalıyordu. Hamarlı deresinden yokuşa tırmandıkça, dağ bo-
yunca kıvrılan bir patika uzanıyordu. Beyaz kayış gibi yeşil
dağın karnına dolanan bu yol, gittikçe yükseliyordu. Yolun
kenarında duran daima genç palamut ve nar ağaçları, yolun
üzerinde sanki zümrüt tepecikleri gibi birbirinin üstüne
çapraz şekilde konmuşlardı. Kadir katırın yelelerinden ya-
pışarak üstüne bindi. Bir elini de yapraklı dallara dokundu-
rarak oturdu. Altındaki katır ise dudaklarını uzatarak dalları
çiğniyor, dikenleri fark ettikçe çiğnemeyi bırakıyordu.

Ovada ağır işler yaparak büyüyen, yaylaya, dağa-taşa
yabancı olan Kadir, bu yaylaları ömründe ilk kez görüyor-
du. Bu nedenle her adımda merakı ve hevesi artıyordu. Ka-
tırcılar ise bu yollarda devrilen arabalardan, uçuruma yuvar-
lanan insanlardan bahsediyorlardı. Gerçekten de çember gi-
bi incecik yola arabayla girmenin ne büyük cesaret istediği-
ni düşünüyor, eğilerek derenin altına bakıyorlardı.

Aniden bir ses umumi ahengi bozarak, sanki bir ozan
gibi okumaya başladı:

* Kurt yüreği yemek – Cesur, korkmaz insanlar için kullanılır.

*Azizim yarelendim,
Ok değdi parelendim.
Ben senden ayrılmazdım,
Zulmünden aralandım...*

Okuyan, katırcıların en genci, en çeviği, en güler yüzlüsü
olan Abış isimli delikanlıydı. Çarıklarının bağlarından, uzun
ve renkli çorabından belliydi, annesinin gözbebeği olduğu.
Abış herkesten önde gidiyor; bataklık, su ya da uçurum gör-
düğünde arkadakilere haber veriyordu. Abış'ın sesi Kadir'i
hayrete düşürdü. Zahirin cahil ve saf gibi görünen bu de-
likanlının tertemiz, doğal sesi su kadar serin ve etkileyiciydi.
Okuduğu nağme yürekleri hoplatıyordu. Ormanlar, dereler,
tepeler ve uyanmakta olan doğanın gizli sesi ona cevap veri-
yordu. Söylediği bütün manileri şu mısralarla bitiriyordu:

*Haray dumanlı dağlar,
Gönlüm kan ağlar,
Kan ağlar!*

Kadir yine eğilip aşağıya baktı. Dere ne kadar da derin-
di! Büyük denizleri dolduran nehirlerin hepsi buradan akıp
gidiyordu sanki. Çıplak, yüce, muazzam kayalar tertemiz
ve bombozdu. İnsana öyle geliyordu ki, burası yerin bed-
ninin dışarıya fırlayan kısmıydı. Derenin tepesinden, gözle
güçlülükle görülen bir pırıltı geliyordu ama su görünmüyor-
du. Sarıasmalar ve kırlangıçlar, kayalar arasında oynaşiyor
ve çalılar arasında kayboluyordu.

Ormanın ortasından akan sular, yeşilliklerde gümüş gibi
parlayarak, kayaların altına sokuluyordu. Biraz yukarıda,
az kalsın topraktan kopmuş, üstünü çiğ kaplamış, lakin in-

cecik dallarını göklere uzatan, yaşamak isteyen zayıf çallılar görünüyordu. Diplerinde tek tek baş kaldıran menekşeler, yoldan geçenlere bakıyor, baharın gelişi münasebetiyle insanları tebrik ediyorlardı.

Yol gittikçe yükseliyor, açıklığa kavuşuyordu. Dağın başında kelleşmiş, düzlüğe dönüşmüş bir yerde herkes durup dinlendi. Buradan şehre, uçaktan düzlüğe bakar gibi bakıyosun. Yaylanın temiz, serin, güzel kokulu havasını soluyan insanlar, düzlüğü tozlu, dumanlı ve sıcaktan kaynayan bir kazan gibi görüyorlardı. Buradan hiçbir şey fark edilmiyordu. Sadece ovayı gümüş bıçak gibi ikiye bölen Kür nehri, ışıklı ve hoş bir hayal gibi uzayıp gitmekteydi. Yeşillenmekte olan ovadan ara sıra geçen vagonlar, küllenmekte olan dumanlı odun parçası taşıyan külhanlara benziyorlardı. Sanki külhanlar, baharla canlanan hayatı kaynatıp eritmek istiyorlardı. Bu yüzden de hile ile, sessizce hareket ediyordu.

Tepedeki tarlaya vardıklarında katırcılar bineklerinden indiler. Katırları ormana götürdüler.

Kadir hem yorulmuş, hem de bacakları uyuşmuştu. Ne zamandır binek hayvanına binmediği için, zorluk çekeceğini önceden biliyordu. Soğuktan yeni kurtularak gözlerini açan, yeni yeni yeşermekte olan, başkaldırmış otların üzerine uzandı. Katırcıların arasında tombul bedenli, uzun suratlı, beyaz sakallı bir adam vardı. Bohçasını açarak, arkadaşlarına yemek teklif etti. Peynirle ekmeği ağzına atıyor ve sanki yağla bal yiyormuş gibi iştahla çiğniyordu. Yiyordu ama, kara dikişli ilmiğe benzeyen gözlerini uzaklardan, ovadan ayırmıyordu.

– Hey gidi dünya! Bir zamanlar Çar Nikola'nın askeri, subayı bu yollarda kışlasını, ahırını dikmişti. Karınca gibydiler. Ermeni kızları parıltılı, yaldızlı faytonlarda geçip

gidiyordu buralardan. Bunları konuşurken de, kollarını savuruyordu adam. Nerde şimdi o Nikola?..

Cigara saran birisi, onun sorusuna cevap verdi:

– Nerede olacak? Bilmiyor musun? İmam Rıza'nın türbesine top atanın sonu ne olur sence? Kurban olayım o yatıra. Bir anda üç yüz yıllık çarlığı darmadağın etti.

Biraz evvel mani söyleyen delikanlı, şu anda yüzüstü uzanmış, birşeyler yiyordu. Ağzındaki lokmayı yanaklarına yayarak yavaşça mırıldandı:

– Keşke hiç devirmeseydi. Daha mı iyi oldu halimiz? Şekerin fiyatı 100 rubleye fırladı. Gaza, lambaya hasret kalmışız. Kardeş kardeşin kanını akıtmaya hazır. Herkes kuduzlaştı, birbirine saldırır hale geldi. Herkes bir tüfek almış eline, dağlara çekilmiş. Arada her zamanki gibi yoksul perişan oluyor. Bir yük kömürü çarşıya götürünce, az kalsın doğuruyorsun.

Ak sakallı adam ona katıldı:

– Gelen gideni aratmıyor derler ya, işte aynı durum. Kadına soruyorlar önceki kocan mı iyi, şimdiki mi? Her ikisine de lanet demiş. Şimdi de çanak biz köylülerin başında kırılıyor. Kardeşim isteyen istediğini yapıyor. Başlık parası, yer parası, asker parası. Sus ve öde diyorlar!

Kadir bunları dinliyor ama susuyordu. Ovaya da bakamıyordu. Sevgili ailesini bir an için bile olsun unutmak için, bakışlarını yukarıya, denizdeki buz parçası gibi, gökte yüzen ak bulutlara dikmişti.

Katırcılar tekrar yola koyuldular. Ak sakallı, Kadir'in yanından yürüyordu. Ona nasihat etmeye başladı:

– Bundan sonra yollar daha da tehlikelidir, evlâdım. Ermeniler rahat durmuyorlar. Silahını yüklerin arasına sakla. Yoksa Allah korusun, zalime rastlarız... Bizi de incitirler sonra.

Tüfeği açarak beze sardılar, katırların karnı altında sakladılar. Dağlar arasından geçerken, her adımda haydut, eşkıya saklanıyordu. Üç dağ geçtiler. Bunlardan da biri, başındaki kayalarda kartallar uçan, tepesinden karı eksik olmayan bir dağdı. Kayalar masalarda yazılan efsanevi yerlere, tılsımlara benziyordu. Bazısı bin yıllar, yüz yıllar boyunca dehşetli günler gördüğünden midir veya karın, yağmurun tesirinden midir, bir bıçak ucu gibi bilenmişti. Taşların altından ara sıra keklikler uçuyor, insanların başı üzerinden geçen turaç sürüleri fişek gibi ses çıkarıyorlardı. Dağların nispeten alçak olan ikisi ise yemyeşildi. Az ötede, alçak bir düzlükte, tatlı sulu meşhur bir pınar çağlıyordu.

Yolcular iki dereyi geçtiler. Her derenin inşinde katırı yavaş sürüyor, aşağıya bakıyor, "Bismillah" diyerek yalvarıyorlardı. Yokuşunda ise "Belayı atlattık" diye seviniyor, yukarı bakıyorlardı.

"Cırcırlara" yaklaştılar. Söylenenlere göre, burası en tehlikeli dereydi. Suyu çoktan kurumuştı. Eskiden burada bir süt bebeğin başı kesildiği için pınar kurumuş, yakınlarıdaki köy dağılmış, kuşlar göçmüş, dere yılan ve ejderha yuvası olmuştu. Buradan geçen yolcular korkuya kapılıyor, dört gözle felaket bekliyorlardı.

Gerçekten de herkes dehşete kapılmış, susuyordu. Yalnız nallanmış katırların ayak sesleri duyuluyordu. Bu ses kayalara çarparak yankılandıkça insana öyle geliyordu ki, kayalar değil, bütün gökyüzü çöküyor, paramparça olarak cehennem derinliğine dökülüyor. Ak sakallı amca, cigarasını söndürdü. Katırları birbirine yaklaştırdı. Kurttan korkan kuzu gibi, insanlar da birbirlerine yakın, nefes nefese yürüyorlardı. Ak sakallı, Kadir'e:

– Hızlı sür, dedi yavaşça.

Kadir de bineğine hızla vurarak, ayaklarını kıpırdatıyordu. Akşam yaklaşıyordu. Hiçbir insan izi yoktu ortalıkta. Sessizlik yüreklerdeki korkuyu daha da şiddetlendiriyordu. Katırcılar yutkunmaya bile çekiniyorlardı. Derenin dibine indikçe gözler büyüyor, her şey kararıyor, kuşku görünüyordu. Her taşın, her çalının arkasında sanki bir haydut saklanmıştı. İleriden bir tavşan kaçtı. Dağın üst tarafında bir yerlerde kartallar uçuyordu. Gölgeler uzuyor, güneş çekilmiş, batmaya gidiyordu. Yolcular gözlerini çalılara, taşlara, karanlık ve gölgeli yerlere dikip acele adımlarla yürüyorlardı. Kadir yolun altındaki sıkı yapraklı, şapka gibi alçak palamut ağacının yanında bir şeyin kıpırdadığını gördü. Karartı insana benziyordu. Çok benziyordu. Sanki kollarını çatallaştırmış duruyor, gelenlere bakıyordu. Kadir çarığının ucuyla tumbul adamın ayağına dokunarak fısıldadı:

– Birisi var orada!

– Ne diyorsun sen?

– Evet, bir gölge var.

Kaşlarını çatarak baktı. Rengi kaçtı. Karartı kıpırdamadan yolculara bakıyordu. Sanki onların yaklaşmasını bekliyordu... Aniden öne atılarak korkunç sesiyle bağırdı:

– Hoşşşt! Mergel!*

Herkes irkildi. Katır da ürkmüştü. Birisinin terkisinden bohçası düştü. Yolcular dikkatle bakınca, kaya renkli elbiseler giymiş insanların onları nişan aldığını fark ettiler. Ses kayalara çarparak bir emir gibi yankılandı. Herkesten fazla ıstırap çeken Kadir'di. Ne yapacağını kestiremiyordu.

Katırcılar teslim olmuş gibi durdular, ellerini kaldırdı-

* Kıpırdama! (Ermenice)

lar. Kadir de kaldırdı. Eşküyalar onlara saldırarak mallarını gasp etmeye başladılar. Adamlar o kadar hızlı hareket ediyorlardı ki, yolcular ölüm korkusuyla kendilerini kaybetmişlerdi.

- Şorer et hani!
- Es shatis kes ğopanem gırag gats.**
- Kıpırdama!
- Ananı ağlar koyarım!

Eşküyaların bu tehditlerine yolcuların anlamadığı şeyler de karışıyordu. Bazıları Azerbaycan Türkçesi'ni de biliyordu. Ak sakallının Lezgi şalını, Kadir'in ceketini, delikanlının şapkasını, çarığına, çorabını aldılar ve ceplerini arayarak para buldular. Saçları kaşlarına kadar uzanan, esmer, al yanaklı bir silahlı Kadir'den kuşkulanmıştı. Yüzüne baktı. Kin ve nefret püskürüyordu.

- Ne iş yaparsın lan sen?!

Kadir ne demesi gerektiğini bilmiyordu. Palanın altında sakladığı tüfeği hatırladı. Kimliğinin ortaya çıkmasından korkmaya başladı.

– Memur olduğumu öğrenirlerse, beni paramparça ederler...

Bir şeyler söylemek istiyordu ama dili dolaşmıştı. Ak sakallı cevap verdi:

– O da kömürdür kirve. Bir yük kömür satmaya gitmişti. Yolculuğa ilk kez çıktığından, korkuyor...

Silahlı, yaşlı adama inandı, parmağını silkerek öfkeyle:

– Silahlı değilsin diye dokunmadım sana. Onların başını keseceğim. Elime jandarma geçse, mahvedeceğim.

* Soyunun! (Ermenice)

** Öldürürüm sizi, durun! (Ermenice)

Ak sakallı:

– Olur mu kirve?! Jandarma kim, biz kim? Fakir fukarayız, köylüüz. Bir lokma ekmek için şehre gitmiştik. Yemin ederiz...

Haydutlar başlarını indirerek ağaçların arkasında kayboldular. Birisi elindeki silahı arkadaşları gözden kayboluncaya kadar yolcuların üzerinden ayırmadı. Sonra kendisi de bir göz kırpmında çalağan kuşu gibi kayboldu.

Yolcuların heyecanı yatışmaktaydı. Eşyalarını unutmuşlardı bile. Sağ salim kaldıklarına seviniyorlardı. Kadir'in nüfus kaydı, şahadetnamesi ve hatırlayamadığı evraki ceketin cebinde gitmişti. Bu onu çok rahatsız ediyordu. Kim bilir, bu kağıtlar kimlerin eline geçecekti? Allahtan yüzbaşının verdiği kağıt yaka cebindeydi.

Hava karardığında yolcular da dağa varmışlardı.

Her sene bu zamanlar yolun eteklerine kadar çadırlar, yaylaklar kurulmuş. Ortalık karıştıktan sonra dağın da eski güzelliği kaybolmuştu. Gelen azdı artık. Bu sene yaz göçüne henüz vakit vardı. Devlet yaylaların elden gitmesinden mi veya Ermenilerin baskınından korkmuş olmalıydı ki, burada alelacele çadırlar kurmuş, jandarma karakolu açmıştı. Her halde komiser yaylada asayişini sağlayacak, haydutların önünü kesecekti.

Yarımküre şeklinde birbirine yaslanarak oturmuş beyaz çadırlar, gösteri seyretmeye gelen kadınlara benziyordu. Ortadaki çadırın başında, gökte dalgalanan mavi bir bayrak vardı. Muharrem ayının girmesine rağmen, içeriden müzik sesleri yükseliyordu. Ara sıra apoletli, pala bıyıklı, uzun çizmeli, başı açık adamlar çadırdan görünüyor, sonra tekrar sesin içinde batıyorlardı.

Kadir'in hizmet yeri herhalde burası olmalıydı. Evet, burasıydı...

Katırcılarla vedalaştı. Uyuşmuş bacaklarını açmak için avuçlarıyla diz kapaklarını ovdu, ayaklarını oynattı. Ancak içeriye girmeye cesaret edemedi. Yere iki beyaz direk çakılmıştı. Üzerlerinde yazı da vardı. Çadırdan yirmi, yirmi beş adım kenarda dikilmiş bu direklerin dikilmesiyle yeşil otların üstüne sanki katı bir ayran dökülmüş, bir çizgi çizilmişti. Burasının hudut çizgisi olduğu belli oluyordu. Kadir tüfeğini direğe yaslayarak durdu. Karanlık iyice bastırmıştı. Arada bir yoldan geçen karartılar güçlkle seçiliyordu. Kadir'in durduğu yöne doğru gelen yoktu. İçeride ise sazlı-sözlü eğlence devam ediyordu. Kadir'in tanımadığı birisi ona yaklaştı. Kısa boyluydu. Kadir adamın müzik eşliğinde dans etmeye çalıştığını sandı. İyice yaklaşınca ise aksadığını gördü. Adam içeriye, çadıra gidiyordu.

– Arkadaş, komiserin yanına geldim ben. Kağıdım da var. Onun yanına nasıl geçebilirim?

Adam dik dik Kadir'in yüzüne baktı. Acı biber gibi bir cevap verdi:

– Aptal herif! Efendim diyeceksin tamam mı? Hadi lan, mektubun varsa ver!

Bu adam komiser yardımcısı olmalıydı. Ara sıra hanımlardan mektup getiriyorlardı. Kadir'i de onlardan biri sanmıştı. Kadir hizmet etmeye geldiğini söyledi, evrakı adama uzattı. Kısa boylu adam aksırdı. Kadir herifin kendisiyle alay ettiğini düşündü önce. Ama daha sonra enfiye kokladığını gördü. Kısa boylu adam, etli butlarını çeke çeke yürüdü. Çok geçmeden geri döndü:

– Burada dur ve bekle! Kimseyi yaklaştırma! Bekçisin sen tamam mı? Kimse izinsiz girmeyecek!

– Baş üstüne!

Kadir'in yüzünde tebessüm, gözlerinde kıvılcım belirdi. İçinden, "Çok şükür" dedi. "Galiba işim düzeldi, memur oldum."

Ayaklarını yere kuvvetlice basarak, sırtını doğrudu. Kendi kendisine cesaret verdi, direklerin arasında durdu, yüzünü yola doğru çevirdi. Tüfeği nasıl tutacağını bile bilmiyordu. Önce omzuna koymak istedi ama daha sonra bekçinin böyle yapmadığını hatırladı. Sonra tüfeği iki eliyle tutup volta atmak istedi. Bir eliyle kundaktan, diğer eliyle tüfeğin namlusundan tutarak dolaşıyordu. Kısa boylu adam geri dönerek Kadir'in kolunu çekti. Onu kolundan tutarak beyaz duvara yasladı. Tüfeğin kundağının altını yere koydu, sağ eline verdi.

– İşte böyle tutacaksın, diyerek aceleyle geri döndü. Kadir hem utandı, hem de memnun oldu. Yıllarca bekçilik yapmış birisi gibi, yerinde daha sağlam ve daha kendinden emin durdu.

Gece ilerliyor, ortalıkta kimseler görünmüyordu. Gündüz vakti insanı mest eden serinlik, artık iliklere işleyen bir ayaza dönüşmüştü.

Işıklı çadırların içinden ise karmakarışık sesler yükseliyor ve bu sesler gittikçe daha da şiddetleniyordu.

– Yaşa be! Var ol! Efendim! Hadi koy biraz da! Bir daha, bir daha, bir daha...

Başını alıp giden, dağlara yayılan keyifli müziğe rağmen, bazen apaçık duyulan bu sesler, genel bir kargaşa içinde boğuluyordu. Kadın sesleri ancak iki şekilde duyuluyordu: Bazen boş bardak gibi takırdıyor, kahkaha atıyor, bazen de vahşi erkek gibi bağırıyorlardı.

Açık seçik duyulmasa da, eğlenen kadınların ya çimdiklendiği veya ısırıldığı anlaşılıyordu. Kadir, ağaların yap-

tığı bu tür fuhuş meclisleri hakkında anlatılan hikayeleri çok duymuştu ama bugün hiçbir şey duymak istemiyor, sadece görevini düşünüyordu. Burada onu tanıyan, saygı duyan kimse yoktu. Burada, görev başında kendini göze sokmalı, kendisine aferin dedirtmeliydi. Komiser ve büyük adamlar buradan geçerken ona bakacaklar, beğenmezlerse kulağından tutarak kovacaklardı:

– Hadi cehenneme git!

Bu korkunç düşüncelerin etkisiyle terleyen Kadir, mendilini çıkarıp yüzündeki teri sildi. Yakasını düğmeledi. Donarak buza dönüşmüş gibi, dimdik durdu.

Birisi çadıra doğru gidiyordu. Yaklaştı. Koyu pardösüsü, yakut renkli kuzu derisinden kalpağı vardı. Pala bıyıklı, iri yarı adam, beyaz çizgiden geçti ve çadıra yöneldiğinde Kadir onun önüne atladı. Tüfeğinin dipçliğini yere vurarak durdu. Adam şaşkın bir halde:

– Kimsin sen!? diye sordu.

– Geçemezsin!

Adam onu ters ters, dikkatlice süzdü.

– Bu çizgiyi kim çizdi buraya?

– ?!

– Ben komiserin adamıyım. Bana yasak koyamazsın! Anlaşıldı mı!

– Ben anlamam arkadaş! Bana kimseyi yaklaştırma dediler.

– Ama bu emir benim için geçerli değil.

– Hayır, sizin için de geçerli. Çünkü siz de adama benziyorsunuz.

Kadir cevabını bitirmeden kulağının dibini yakan bir ateş hissetti. Tabanca gibi patlayan bu tokat darbesinden sanki beyni oynadı. Sendeledi ama kendini topladı, dengesini

kaybetmedi. Benliği vücudunu ateş gibi kavurup yaktı. İri yarı adamın yüzüne bile bakmadı. Hiçbir şey de düşünmedi. Tüfeğin dipçigiyle adamın göğsüne vurduğunda, adam sandalye gibi tepetaklak oldu. Kalpağı kenara yuvarlandı. Kel kafası kalaylanmış bakır kap gibi ışıldadı. Boylu boyunca yere serilen adam bağırmaya başladı:

– Kurtarın beniiii! İt öldürecek beni şimdiii. Ölüyorum dostlar!

Haykırırken bir yandan da hançerini belinden çıkardı. O sırada kapı ağası dışarı fırladı ve adamı bu halde görünce iki eliyle dizlerini dövmeye başladı:

– Meşhedi Süleyman! Ne oldu sana böyle?

İri yarı adam Kadir'in üzerine tekrar saldırmak isteyince, onu yakaladılar. Gürültü çıkmasın diye, kapı ağası göz-kaş işaretleriyle insanları dağıttı. Meşhedi Süleyman'ı kollarından tutarak çadıra götürdüler. Jandarmalar Kadir'i komiserin yanına çağırdı. Çadırda ise, şarap yapacağını yapmıştı. Herkes sarhoş olmuş, sızmıştı. Zarif, kısa ve ipek elbiseli, mücevherli kadınlar mum gibi eriyerek, sanki erkeklerin ağzına dökülmek istiyorlardı. Kimisi kadını bırakıp, kalpağını göğsüne bastırılmış, kimisi de masa ile sandalye arasında ıkına ıkına düşüp kalkıyordu. Komiser altuni apoletli, esmer bir gençti. Süreyya isimli kadın onun ağzına bir antrikot sıkıştırmıştı.

– Kuzu kebabıdır, Ağam. Buyurun yiyin.

Komiser eti çiğnemek yerine, gözlerini kapamış, uyukluyordu. İçeriye dolan serin rüzgâr kadının eteklerini uçuşturuyordu. Burada ayık olan tek varlık, kadının beyaz süs köpeğiydi. Çadırın öteki ucunda oturmuş, sarhoş adamlara ve kadınlara bakıyordu. Kulaklarını sallıyor, bir ses duyunca da dikkat kesiliyordu. Ara sıra da sağa sola bakarak ha-

fifçe havlıyor, hırlıyor ve susuyordu. Dışarıdan bakılınca bu köpeğin uzun zamandır böyle sahipsiz bir ziyafete düşmenin özlemini çektiği ve şimdi fırsat bulunca da zevkten dört köşe olduğu düşünülebilirdi.

Meşhedî Süleyman'ın başına gelen bu olay kimseyi ilgilendirmiyordu. Omuzundan tutarak salladığın herkes, "Oha... löööö" diye sesler çıkarıp, tekrar uykuya dalıyordu. Komiseri uyandırmaya kimse cesaret edemiyordu. Meşhedî Süleyman'ın öfkesi gittikçe artıyordu. Çekip gitmek istediği sırada, kapı ağası onun peşinden koşarak yalvarmaya başladı:

– Meşhedî bey, emin olun! Efendim, bu hakaretin karşılığı verilecektir. Emin olun!

Büyük adamlara, devlet memurlarına karşı nasıl davranılacağını bilmediği için Kadir'i çadırdan uzaklaştırdılar. Ormana bekçi olarak gönderdiler.

– Bu son olsun, diye de uyardılar.

– Bir kaç gâvur öldürüp millete sadakatini ispat etmezsen, görevinden alınarak cezalandırılacaksın!

Kadir çok açtı. Dayanamadı:

– Efendim ekmeğim yok. Param da...

– Köylüler seni geçindirir!

Kadir köylülerin kendisini nasıl ve niçin yedireceğini anlamıyordu.

– Zaten ihtiyaç içinde bocalayan, evindeki bir torba kömürü, dikenler ellerini dele dele topladıkları fıstıkları, odunları satmaya, arpayla takas etmeye çalışan, günlük ekmeğe muhtaç olan dağ köylüsünden ben ne isteyebilirim ve bunu nasıl yaparım?

Tüfeği yere bıraktı. Kollarını göğsünde kavuşturup anlamlı bakışlarını komiser yardımcısına dikti. O da sordu:

– Ne oldu? Niye sustun?

– Aç bekçi olur mu?

– Niye aç kalacaktıydın? Kışta kar kıtlığı mı olur? Şu köyleri görmüyor musun? Bu tüfeği eline ne diye aldın? Sonra da hizmetçiyi çağırdı:

– Git Abbasgilden biraz ekmek al! Benim istediğimi söyle, biraz fazla versin. Beş on tane.

Kadir iki ay, yirmi bir gün ormanlarda bekçilik yaptı. Ama her zaman beynini kuşku, beklenti ve özlem kemiriyordu. Bu yerlere nasıl ve niçin geldiğini, bu seferin neyle sonuçlanacağını kestiremiyordu. Dünya iyiliğe doğru gitmiyordu. Sular buluyor, rüzgâr bozuluyor, ortalık daha da karışıyor, insanlar birbirine düşman oluyor, büyükler aklını kaybediyor, her dakika yeni bir kanun çıkıyor, insanlar şaşkın bir halde bırakılıyordu.

Bu akşam bekçi, korucu ve jandarmalar tehlikeli bir durum hakkında uyarılmıştı. Düşmanla savaşmak için dağ köylerinden silahlılar toplamaya gidiyordu millet. Ermenilerin saldırısından bahsediyordu herkes. Yukarıdan, şehirden gelen bu haber, her yere yayılmıştı.

Kadir görev yerinden bir adım olsun ayrılmıyordu. Bakışları karanlığa karışıyor, hayal gibi dağılıyordu. Kendine tek dost bulduğu su taşının üstüne oturdu. Gece bir hayli ilerlemişti. Korku ve bekleyiş içinde ailesini, görevini ve dünyanın karışık işlerini düşünüyordu.

Aniden bir ses duyuldu. Hızla ayağa kalktı. Nefes almayı da kesti. Bütün duyularını kulaklarına toplayarak dikkat kesildi. Ses sağ taraftan, Ermeni köyleri ve kamışlıklar arasından geliyordu. Bütün dikkatini oraya yöneltti. Koyu karanlıkta hiçbir şey fark edilmiyordu. Yerle gökyüzü eriyerek birbirine karışmış, kara bir leke olmuştu sanki. Sis

çöküyordu yavaş yavaş. Kibrit yakarak havaya bakmak istedi. Birden hatırladı: "Lan salak! Ne yapıyorsun? Kendini düşmana mı gösteriyorsun?!"

Kadir sanki uyuyordu, uykudan uyandı. Yere oturdu, sessizliği dinledi, kulağı çınladı. Sesin iyice yaklaştığını hissetti. Tüfeği yanına uzatarak, taşın dibine yattı. Gelen vardı, bu apaçık belliydi. Hem de Kadir'e doğru geliyordu.

Bir anda bütün vücudunu dehşet kapladı. Taş gibi duygusuz ve hareketsiz kalmıştı. Bedeninden su aktı. Ölüm tabut gibi karşısında dimdik duruyordu. Tüfek elinden düşecek gibiydi.

Birileri Kadir'e sesleniyor, ona emreder gibi bir şeyler söylüyor, hatta ısrar ediyor gibi hissetti. Bu emir derinlerden, çok uzaklardan geliyordu sanki ama incelik buz kesmiş vücudunun ürpermesi, bir anda her şeyi unutturması için yeterli olmuştu. Kendisini saran karanlığın, yalnızlığın, korkunun ve dehşetin içinde, tatlı vaatlere uyarak bırakıp geldiği fakir ailesini anımsadı. Göğsünden bir inilti koşturdu. Eski günler, ailesiyle beraber olduğu yoksul ama sıcak günler gözlerinin önünde belirdi sanki. Bu karanlık ve karmakarışık yerlere geldiğinden beri pek çok şeyi unutmuş gibi olmasına rağmen ailesine bağlılığının azalmamış olduğunu anladı. Köy, ilkbahar sabahı, kıpırdarak uyanan Fahire, onu tekrar uyutmak için ninni söylemeye başlayan Kumru, benekli kedi gözlerinin önünde canlandı.

İşte Fahire kollarını açmış, kendisini babasının kucağına atıyor, Kumru ise ona bakarak yalvarıyordu:

– Geri dön; ne para isteriz, ne de ekmek; hiçbir şey istemeyiz! Sadece seni isteriz! Geri dön!

Kadir bu kez iyice yakınında bir ses duydu. Çok yavaş hareket etmeye çalışarak toparlanmak istedi. Dikkat edince simsiyah bir gölgenin nöbet yerine yaklaşmakta olduğunu

sezdi. Gölge çok ağır hareket ediyordu. Sırtında da bir yük vardı galiba. Yaklaştıkça büyüyordu. Otların üzerinde sürüklenen adımlarının sesi apaçık işitiliyordu. Dikkatlice, belki de kendinden emin bir şekilde yürüyor, göç yolunun kenarından Kadir'e doğru ilerliyordu.

Yaklaşmakta olan her kimse omuzlarında kepenek vardı galiba. "Ermeni kaçaklarından olmalı" diye düşündü Kadir. Beni dört bir taraftan kuşatarak üzerime gelmedikleri ne malum? Belki de henüz fark etmemişlerdir, o yüzden sakınma ihtiyacı duymuyorlar. Ya da uyuyor zannediyorlar da canlı olarak yakalamak istiyorlar belki.

Düşman yaklaştıkça Kadir'in kalbi daha bir hızlı çarpmaya başlıyor, göğsünden fırlayacak gibi oluyordu. Aklından bin bir türlü şey geçti. Kendini savunmaya çalışarak vücudunu yere daha sıkı yapıştırdı. Parmağını tetiğin üzerine getirdi. Gölge birkaç adım ötesindeydi. Bir çırpıda üzerine atlayarak onu yakalayabilirdi yani. – Ya nasip! diyerek tüfeğin dipçliğini omzuna sıkıca dayadı ve olanca cesaretini toplayarak gözlerini kapatıp tetiği çekti.

Gecenin bağrından kopan kurşun, gölgenin kafasını uçurdu ve kafa, koca bir kaya derin bir uçuruma nasıl yuvarlanırsa öylece yere yuvarlandı. Ağır bir vücut, acıklı ve sürekli bir uğultu eşliğinde devriliyordu.

Derede kurbağalar sustu. Bir yerlerde bir köpek havladı. Tüfeğin patlama sesi havada eriyerek kayboldu. Barut kokusu duyuldu.

Kadir heyecandan boğulacak gibiydi. Tavuk kesilirken bile kalp atışları hızlanan bir insan, koca bir ejderhayı devirecek cesareti bulabilirmiş demek ki. İşte şimdi gerçek bir katil olmuştu. Yakasını ne zaman yırttığını kendisi dahi

bilemiyordu. Uzunca bir süre hiçbir şey hissetmeden düştüğü yerde kalakaldı. Hayatta mıydı? Değil miydi? Vücudu ateşler içinde yanıyordu sanki. Ter damlaları burnunun ucundan, kalbindeki neşter izinin üzerinden süzülüp aktıkça kendine gelmeye başladı.

– Düşmanın silahını almalı hemen. Hem bu herif tek değildir. Arkadaşları çalıların arkasına sinmiş beni gözetliyor olmalılar. Kanını yerde bırakmayacaklardır adamın.

Kıyırdamadı. Katil elleriyle Berdanka'sını* sıkıca göğsüne bastırdı. Arkasına sığındığı taşa iyice yapıştırmaya çalıştı vücudunu. Tüfeğinin ucu taşa dokunarak tıkırdadı. Elinde olmadan irkilerek "Hi!" dedi. Çevresini dinledi. Hiçbir ses yoktu. Dağlardan esen soğuk rüzgâr yüzüne vurdukça birileri ağzına kar tıkıyor gibi hissetti. Çuhasıyla ağzını kapatmak, kendi nefesiyle ısınmak istedi. Soğuk şiddetini arttırmıştı. Sanki az önce işlenen cinayet ve bu cinayetin masum kurbanının laneti, yerleri mateme gark etmiş, dağların göğsünden bir ah koparmıştı.

Bir süre sonra içini tuhaf bir sevinç doldurdu: "Bir gâvuru öldürdüğüm için başkanın saygısını kazanacak ve ödül alacağım. Sabah olunca insanlar benim ve öldürdüğüm adamın çevresini saracaklar. Başkanın çenesi düşecek, yine neler neler söyleyecek kim bilir..."

Böyle düşününce kalbindeki nefret duygusu biraz daha büyüdü. İçindeki hüznü ruhunu acıtıyordu. "Hayatta kalmak uğruna başkalarını öldürmeyi, aynen benim gibi hayatta kalmak isteyenleri mahvetmek gerektiğini ve toprağı kanla sulamayı bana kim öğretti? Ne zaman öğrendim bütün bunları?" Kadir şimdi kendinden de, yaptığı şeyden de nefret ediyordu. Elle-

rinin kurt postuna büründüğünü, parmaklarında kaplan pençelerinin uzadığını vehmediyor; toprakla uğraşan, orak tutan elleri saflığını ve kutsallığını kaybettiği için, başı üzüntü içinde önüne düşüyordu. Parmağını tetikten çekti. Başını tüfeğin soğuk dipçığıne dayayarak mahzun bir halde yaralı bir kuş gibi kalakaldı. Gecenin serin ve okşayıcı meltemi onu alıp bambaska dünyalara götürdü. Hayır, bu başka bir dünya değil. Burası onun köyü Düzyurt işte. Şurası da onun tarlası, hani arpa ektiği tarlası... Kadir de bu sene ürünün nasıl olduğuna bakmak için ya da arpa biçmek için tarlasına uğramış. Gökgürültüsünün ve şimşeğin arkasından coşup gelen boz, bulanık bir su onun topuklarına kadar yükseliyor. Sonra daha da yükselerek onu alıp götürüyor. Taş, kaya, kökünden koparılmış ağaçlar, koyun-kuzu sürüsü, daha uzaklardan alıp getirdiği ve bağıraçağıra debelenerek kendilerini kurtarmaya çalışan diğer insanlarla birlikte alıp götürüyor Kadir'i sular. Bir tepenin üzerinde dövünerek ağlayan Kumru, bir görünüp bir kayboluyor. Kadir'i arıyor galiba. Kadir kısa bir süreliğine kaya parçalarına ya da koca koca kütüklere tutunarak yüzünün, gözünün çamurunu siliyor ve başını yukarı kaldırarak nefesi yettiği kadar bağırıyor:

– Kumru, Kumru! Çocuk nerede? Çocuğu nereye bıraktın kız?

Kumru bu kadar zor bir anında, başlarında böylesi bir belâ varken onunla saklambaç oynuyormuş veya akıntının hafif olduğu bir yerde yüzüyormuş gibi bir görünüp bir kayboluyor.

– Kız Kumru! Benim işte, cevap versene! Boğuluyorum Kumru, görmüyor musun?

Kadir kendi sesine uyandı galiba. Vücudu soğuktan abanoz kesilmişti. Az önce içinde bulunduğu korkunç durumun rüya olduğunu anlayınca sevindi. Çevresine göz gezdirdi. Gördüğü

* 1870-1891 yılları arasında Rus ordusunda kullanılmış olan tüfek.

kâbusun etkisiyle mi, yoksa hasta olduğu için mi kendini pek iyi hissetmiyordu. Nerede olduğunu kestiremedi. Gördüğü karmakarışık rüyanın izleri, gözlerinin önünden kaybolup gitmiş değildi henüz. Yüzüne soğuk bir rüzgâr vurunca, doğrularak etrafına bakındı. Hava yavaş yavaş aydınlanıyordu.

Yıldızlar teker teker kayboluyordu. Kadir ayağa kalktı. Civarında kimsecikler yoktu. Yaylanın baş tarafından birtakım karışık sesler geliyor, bir yerlerden at kişnemesi ve bazı hışırtılar duyuluyordu. Vadinin ilerisinde bir çocuk ağlıyordu. Bütün bu sesler artarak birbirine karışıyor ve başlayan yeni günün yaşam senfonisini oluşturuyordu. Bu senfoniden cesaret alan Kadir, geceki kurbanına yaklaşınca bir de ne görsün? Gözlerine inanmıyor, şaşkınlık içinde kurbanına bakıyordu.

Gece öldürdüğü, koca bir mandaymış!

İşte bunu tahmin dahi edemezdi. Sevinmek istiyor, sevinemiyor; gülmek istiyor, gülemiyordu. Peki şimdi ne olacak? Aniden bu zararı ona ödeteceklerini düşündü. İçini bir korkudur sardı. Kalbi heyecanla çarpmaya başladı yine. Bir arkadaşa, ama akıllı ve uzak görüşlü bir arkadaşa ihtiyaç duydu birdenbire. Kadir'in iyiliğini isteyen hayırlı bir arkadaş şu an karşısına geçip onu azarlayacak ve tükürerek: "Hani köydeki beş adamdan biri olacaktın? Böyle yaparak mı olacaksın yani? Hâlâ ne arıyorsun burada?" diyecekti.

Kadir'in ihtiyaç duyduğu arkadaş yoktu ne yazık ki. Nerede öyle bir arkadaş?

Taşın üzerine oturarak çarıklarının bağcıklarını açıp tekrar sıkıca bağladı. Kuruyup sertleşmiş balçık parçalarının üzerine basarak sürülmüş yerlerden geçti ve aşağılara inerek şehre doğru yöneldi.

KUDUZ ŞEHİR

Şehrin bir ucundan girer girmez büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Yediden yetmişe herkes birbirine karışmıştı. Pazar halkı fıkır fıkır kaynıyordu. Önlüklü kunduracılar ellerinde çermekileri* olduğu halde yalın ayak dışarı fırlamışlar, sigara satanlar kutularını koltuklarının altına sıkıştırarak, bakkallar kepeçeleri ellerinde gelmişlerdi. Gorodavoyların** tüfeği, faytoncuların kızılılık kamçısı her adımda insanın gözüne girecek gibi oluyordu. Amindiye Ağabala, göğsünün üzerine yayıverdiği uzun ve halı gibi rengârenk kırmızı sakalını oynatarak kalabalığın en arka sıralarından birinden bağırdı:

– Öldürün melunu! İslam düşmanının kanını içmek gerek... Vurun, vurun! Vurun da belini kırın!

Tekbacak Kâzım yıllar yılı kullanılmaktan parıl parıl parlayan koltuk değneğiyle, her adımda beş metre katediyordu. Kendisini bütün şehir tanır. Generaller gibi uzun pa-

* Deri işleminde kullanılan bir alet, çekiç.

** Eski Rusya'da şehirlerde görevli küçük rütbeli polis memuru.

la bıyıkları, bazen yastık olarak kullandığından kitap gibi yamyassı olmuş beyaz tüylü bir papağı vardı. Eskiden Ermeni-Müslüman savaşı sırasında büyük bir yiğitlik göstererek Azat köyünün yağmalanmasını sağladığı için, Vali Bey kendisine bir tabaka hediye etmişti. Bacağının tekini de işte bu yiğitliği sırasında kaybetmişti. Sonra pazar yerlerinde ve meydanlarda Müslümanların haysiyet ve gururdan yoksun olduklarını anlatıp durdu bir süre. Bir süre de kahvehanelere takıldı. Bir fayda görmedikleri için kahveciler de kendisinden kurtulmaya çalıştılar:

- Bir zahmet dışarı çıkıver de dükkanı süpürelim!..
- Ben şu tarafa geçeyim de sen öbür tarafı süpür hele!
- Hayır, içeride adam varken süpüresim gelmiyor; dışarı çık!

Bir defasında da yırtık bir kahveci çırağı:

- Burası söğüt gölgesi mi be?! diye onu dışarı iterek kapıyı içeriden sıkıca kapatmıştı. Tekbacak Kâzım kapıyı biraz zorlamış, açamayınca da tepesi atıvermişti:

– Halkına sahip çıkan, gâvurun evini-barkını ateşe veren bir insana böyle hakaret edilir mi? Ne kadar nankör bir mahlukmuş bunlar, ya Rabbim?

Tek bacağıyla eşiğe dayanarak bütün kuvvetini koluna toplamış ve koltuk değneğini pencereye doğru öyle bir sallamıştı ki camlar boydan boya inivermişti.

Öyle yapınca insanlar akışıp gelmiş, adamı ısıklamaya başlamışlardı. Tahtaları takırdatmış, terazi gözlerini birbirine çarpmışlardı. Gorodavoylar düdüklarını öttürmüş, çocuklar bağırışmışlardı. Bu tuhaf sesler Tekbacak Kâzım'ı rezil etmekten öte şaşırtmıştı da.

Tekbacak Kâzım şimdi de kalabalığı yarararak topal kar-

ga misali neredeyse insanların başı üzerinden seke seke ilerliyordu. Bu arada papağını* da havaya kaldırmış:

- Durun...diye bağııyordu.

Tekbacak Kâzım'ın korkunç bir davet gibi gelen sesi, kalabalığın içinde boğularak kayboluyordu. Bir tek Amindiyen Ağabala kendisini çok iyi duyuyor ve gülerek karşılık veriyordu:

- Daha ne duracağız gafil herif?! Gâvurun malını yemek için acele etmek gerekir, durmak değil!

Kalabalık cami avlusuna doğru ilerliyordu. İnsanlar, Ermeni köylerinden getirilmiş olan ganimetin "millete hizmeti geçmiş olanlara" dağıtılmasını izlemek için acele ediyorlardı. Tekbacak Kâzım da hem kendini "millete büyük hizmetleri geçmiş bir insan" sanıyor, hem de sakatlığı dolayısıyla diğerlerinden daha fazla hak sahibi olduğunu düşünüyor ve herkesten daha hızlı yürüyordu. Daha şimdiden zevkle ağzını şapırdatıyordu. Amindiyen Ağabala onun gözündeki haris parıltıya içinden gülerek:

- Ağabala ölmedi daha; o varken böyle serseriler mi pay alacak yani ganimetten? diye düşünüyordu.

- Off, yandım!!

O kargaşada birileri Tekbacak Kâzım'ın ayağına basmıştı. Kâzım önce bir ağız bağırdı, sonra da koltuk değneğini yanındakilerden birinin kafasına öyle bir indirdi ki fişkırان kandan adamın suratı gelincik çiçeği gibi kıpkırmızı kesildi. Tekbacak Kâzım'ın öfkesi yatışmış, bu sefer de insanlar hayretler içinde kalmışlardı. Bir değnek darbesiyle bu kadar kan fişkırır mıydı hiç? Bunun hikmetini bir tek Kâzım biliyordu: Değneğinin gövdesine nalbant çivisi

* Papak – kuzu postundan yapılan bir tür başlık.

dizdirmişti. Adamın eli kafasından fişkırarak sıcak kana dokununca öfkesi kabardı. Kesik bacağınan yakaladığı gibi Kâzım'ı beş adım öteye fırlattı. Kâzım ayağa kalkıp papağını silkti, sonra da adamdan özür diledi. Kimse onlarla ilgilenmiyor, kalabalık durmadan ilerliyordu. Tekbacak Kâzım, düşmanına yalvarmak zorunda kaldı:

– Hemşerim, önce gidip şu hakkımızı alalım, ondan sonra istersen beni öldür. Ne olur bu sefer de eli boş dönmeyelim. Kesik bacağının kütük gibi sertleşmiş olan yerini göstererek ekledi:

– Ben canımı koydum bu davaya; fırsatı kaçırmayalım şimdi hemşerim!

Kadir kahvehaneye döndüğünde öğle yemeği vakti çoktan geçmişti. Buna rağmen kahvehane kalabalıktı. İnsanlar üzerine paşalardan birinin resmi işlenmiş olan halının yanına toplanmış fisiltıyla konuşuyorlardı. Kadir cama yaslanarak dalıp gitmişti. O sırada arka taraftan bir bağırma işitildi:

– Yardım edin! Müslüman kardeşler!..

Herkes mutfağa doğru yöneldi. Bir anda öyle bir kalabalık birikti ki içeriye, ışık girecek yer kalmadı. Merak dolu gözler mutfağa dikildi.

– Dur, öldürme!

– İnsaf yahu!

– Açılın!

– Gebertsene!

Kadir en öndeydi. Neredeyse omurgasını kıracak radeye varan baskıya dayanıyordu şimdilik. İnsanlar onu tezgâhın altına, kömürlüğe itivereceklerdi az kalsın. Elleriyle duvardan güç alarak direniyordu. Bağırarak uzun siyah sakallı, temiz yüzlü bir adammış. Nalbur olması ve uzun sakalı,

insanları kuşkulandırmış. Kabadayı Keble' Abbasali tabancasını çekmiş:

– Yahudisin işte be adam! Senin kanın helâl! Öldüreceğim seni!

– Müslümanım kardeşlerim. Halis muhlis Şiiyim. Mekke'yle Medine üzerine yemin ederim ki Müslümanım! İsmail...

İçlerindeki "Şii kanı" coşarak gözlerini tutmuş olan, tüfekli tabancalı, "millete hizmeti geçmiş olan şahıslar" bir türlü ikna olmuyorlardı. Keble Abbasali, insanları korkutup geri kaçırmak için mutfağın tavanına doğru iki el ateş etti. Tavandan toprak döküldü. Çoğu insan kurt görmüş koyun gibi geri çekildi. İnsanlar kaçışmaya başladılar. Ortalık fena halde karıştı. Kapılar gıcırdadı, camlar şangırdadı, arabalar hareket etti. Nalbur sepetleri demir tekerlekler altında kaldı.

Keble Abbasali tabancayı adamın ağzına dayamıştı. Kasap Hasan araya girdi:

– Dur, ben şimdi ispat ederim. Yahudi olduğunu herkese gösteririm. Söyle bakalım Şii misin yoksa gâvur musun?

– Müslümanım, neyin üzerine dersin yemin edeyim ki...

– Söyle bakalım nerelisin?

Kasap Hasan'ın sorusu güçlülükle duyuldu. Hububatçı Abdullah, adamın yanıtını beklemeden:

– Fazla lâfa lüzum yok, diye bağırıldı. Geç bakalım şöyle; sen elinden iş gelir birine benzemiyorsun.

Arka sıralardan eli tüfekli biri de bağırma başladı:

– Sormaya ne gerek var canım?! Bir kurşunluk işi var. Sıkın gitsin. Öteki tarafta dersini alır. Münker'le Nekir so-

* Keble – "Kerbelai" kelimesinin halk dilinde hafifletilmiş. Kerbela'ya giderek İmam Hüseyin'in türbesini ziyaret eden Şii'lere verilen bir sıfattır.

racak zaten, siz boş yere vakit kaybetmeyin. Av kaçırılır mı hiç? Haydi davranın bakalım! Yoksa kalabalığa karışıp ortadan kaybolur. Çabuk olun!

Kasap Hasan ara yerde kim vurduya gideceğinden korkarak gerilere doğru çekildi. Hububatçı Abdullah elini kaldırıp:

– Müslüman kardeşler, hele bir durun bakalım! dedi.

Herkes, hatta yüzüne ölümün gölgesi sindiği halde yere uzanıp kalmış olan uzun sakallı adam da hububatçıya baktı. Hububatçı biraz daha ileri yürüdü ve elini dizine koyup eğilerek sordu:

– Müslüman mısın?

Sakallı adamın yüzünde ümit ışığı parlar gibi oldu:

– Herhalde kardeşim. Şiiyim, Şii!..

– Söyle bakalım o zaman kedinin kaç bacağı var? Haydi söylesene!

Kasap Hasan hububatçıya çıkıştı:

– Bilmece sormanın sırası mı şimdi?

– Kedi de nereden çıktı yahu?

– Hububatçı kedisiz olur mu ya? Fareler hububatı ziyan eder yoksa.

– Kedinin konuyla alâkası yok!

Hububatçı Abdullah sinirli sinirli yanıtladı:

– Bal gibi alâkası var işte! Siz karışmayın! Bırakın da muhakememizi yapalım!

Herkes şaşırıldı. Hububatçı Abdullah'ın ne dolap çevirmekte olduğunu merak ettiler. Kabadayılar tüfeklerinin dipçiğini yere dayayarak soluklandılar. Ani bir sessizlik oldu. Sonra ortalık yine karıştı:

– Cevap versene Abdullah'a!

– Hadisene yahu!

– Söylesene bakalım kedinin bacağı kaçmış?

Uzun sakallı adam, bu basit sorunun arkasındaki tuzağı anlamış gibiydi:

– Ne diyorsunuz, anlamıyorum ki? Acıyın bana, Müslümanım ben... Kedi, kedim...

Kalabalıktan birkaç kişi aynı anda bağırdı:

– Söyle bakalım, kedinin kaç bacağı var?

– Kedi... Kedinin... İki tane ön bacağı...

Keble Abbasali gerindi; ağzından köpükler saçılarak küfretti, sonra da sakallı adamın göğsüne bir yumruk indirdi. Adam biraz daha yüksek sesle:

– Kedinin iki tane ön bacağı... İki tane de arka bacağı...

– Hepsi kaç eder, hepsi?

– İkisi sağında, ikisi de solunda...

– Toplam kaç bacak etti söylesene?! Söyle yoksa vura-cağım!

Keble Abbasali tabancasını hazırlayınca, adam parmaklarıyla "dört" işareti yaptı. Hububatçı Abdullah bağırdı:

– Dilinle söylesene! Söyle, yoksa öleceksin! Dilini mi yuttun?!

Keble Abbasali de tabancayı adama doğrulttu:

– Çekiyorum tetiği!

Adam iki elini kaldırarak aman diledi, sonra da zorlanarak cevap verdi:

– Kedinin kaç... Kedinin bacağı dürttür!

Keble Abbasali adamın lâfını tekrar etti:

– Dürt, budur işte: Dürt!

Tabanca da kendi yanıtını söyledi. Kurşunlar patladı. Uzun siyah sakallı adam öteki tarafı boylar boylamaz geriye doğru yuvarlandı. Kafası, elektrik çarpmış güvercin gibi

omuzuna düştü, ağzından akan kan, toprağı ıslatarak yere bir soru işareti çizdi.

* * *

Dünya, bu dehşet dolu manzarayı kendi gözleriyle gördüğü halde olup bitenleri anlamakta güçlük çeken; iyilik, güzel günler ve huzur umuduyla köyünden daha dün ayrılmış olan Kadir'in başına yıkıldı sanki. "Bu ne biçim iştir? Bu nasıl bir adalettir? Bu ne kansızlıktır?" Midesi bulandı. Dizlerinde derman kalmadı. Ayakta duramayarak kendini sandalyelerden birinin üzerine bıraktı. Zonklayan kafasını soğuk duvara dayayarak sessizce çenesine bakınmaya başladı.

Ailesi hem aç, hem de açıktaydı. Ne parası, ne yardım alacağı biri, ne de ümidi vardı. Boş elle köye dönmeye utanıyor, burada ne yapacağını da bilmiyordu. Ona kim değer verir, onu kim herhangi bir işe uygun bulurdu ki?

Meydanın yukarı başında da bir kalabalık vardı. "Yine bir hırsız yakalanmış, ya da cenaze vardır" diye bakmak için gitti. Fakat bambaşka birşeymiş. Çilingir dükkânlarının ilerisinde yepyeni bir silah pazarı açılıyormuş. Hançerlere su verilir, bıçaklar bilenir, her çeşit tüfek tamir edilir, her nevi kurşun bulunur, her marka tabanca sökülüp tekrar kurulurmuş. Satanlar kazıklamak için kurşun sıkıyor, alanlar kazıklanmamak için kurşun sıkıyor, bazıları da sağını solunu umursamadan peş peşe havaya ateş edip duruyorlardı.

Silah pazarı epey kalabalıktı. Bugün pazarın açılışı yapılacakmış. Vali Bey, adamlarıyla geldi. Atın üzerinden inmeden "millet uğruna" şöyle bir nutuk çekti:

– Değerli hazırun*, Müslümanlar!

Muhafızlardan biri kamçısını sallayarak itişip kakışmakta olan halkı uyardı:

– Sussanıza, ne vırvır edip duruyorsunuz?

Bir anda ortalığı sessizlik kapladı. İnsanlar bir sürü koyun gibi beklemeye başladılar. Vali Bey'i dinlemek için can atanların vücutları birbirine yapışmıştı. Ancak kafalar kıpırdıyordu ve yüzlerce göz Vali Bey'in etli ve siyah dudaklarına dikilmişti.

– Hazırun, Müslümanlar! Nitekim böyle bir açılış millet için predpalagat* yaptık. Burada tüfeğin de, kurşunun da bulunacaktır. Her çeşidinden. İslam hükümetimiz ki buyuyor, alabilir bunlardan herkes. Bu silahlar ki Nikolay'ın cephaneliğindedir. Zalim Nikolay Müslüman eline silah alsın fırsat vermedi. Hatta iki komşu kavga ederken, örnek mesela Seferali ve Kurbanali kavga ederken silah olmadığı için mecburen kazma, kürek, değnek...

Vali Bey nutkunun bu kısmında gülümseyen bir suratla muhafızlarına baktı. Vali Bey'in gülümsediğini gören muhafızlar da gülmek için kendilerini zorladılar ve onların yalancı gülümsemeleri kuluçkaya yatmış olan tavuğun boğuk gıdıklama sesini andırdı. Vali Bey konuşmayı sürdürdü:

– Ne tuhaftır ki eskiden köylünün eline silah almaya izni yoktu. Bir de kendimize Timur soyu, Cengiz soyu deriz. Din-i mübin-i İslam'ın düşmanlarını isteriz yeryüzünden kazımak. Şimdi silah var. İsteyen kâğıdını alır, silahını da alır. Biz biliyoruz kime verilebilir. Bu suretle İslam'ın bayrağını yükseltmeye çalışalım! Ben ki siz tebaanın valisi olarak çok memnun kaldım bugünkü silah pazarı resmi açılışından.

* Hazır bulunanlar. (Arapça.)

* Öngörmek. (Rusça)

* * *

Şehirde tanık olduğu şeyler o derecede merakını celbederek içini sızlattı ki, Kadir neredeyse kendini bile unuttu. Eşyalarını ve tüfeğini kahvehanede yürüttüler. Kahvehane sahibi köylülerden bildi, köylüler de çoktan çekip gitmişlerdi. Onları arayıp bulmak için binek, para, yardım, kılavuz gerekti. Kadir'in bütün bunları temin edecek durumu mu vardı? Şimdi büsbütün ortada kalmıştı. Hırsız vakasıyla ilgili bir sürü şey yazılıp çizildi de sonuç alınamadı. Kadir'e sorulacak olursa suçu kahvehane sahibinde görüyordu. Adam anasının gözüydü. Fakat ne bir tanığı, ne de bir delili olduğundan ağzını açamıyordu.

Sokağa çıktı. Amaçsızca dolaşmaya başladı. Açlığını unutmaya çalışıyor, kendi kendine iradeli olmak gerektiğini telkin ediyordu. Ateşi vardı. Öte yandan karakola gidip gelmenin yorgunluğu ve açlık iyice iflahını kesmişti. Pazar yiyeceklerle doluydu oysa. Satıcılar metalarını övdükçe çeşit çeşit yemeğin ve meyvenin hayali ağzının suyunu akıtıyordu. Bilmediği bir lokantaya girdi. Kendisini yeni bir müşteri sanarak büyük bir saygıyla karşıladılar:

– Hoşgeldiniz. Ne emredersiniz?

– Çay getir, bir de peynir. Ekmek de ver, çokça ver!

Doyasıya yedi. Karnını doyurduktan sonra bir çay daha söyledi. Umursamaz gibi oturmuş dişlerini karıştırıyor ve gözlerini önündeki demli çaydan ayırmadan hesabı ödemekten kurtulmanın bir çaresini arıyordu. Yediklerinin karşılığı olarak yünlü çoraplarını vermeyi düşündü önce. Muhakkak itilip kakılacak, hakarete uğrayarak rezil olacaktı. Aniden aklına birşey geldi. Sanki biri çıkıp da ne yapması gerektiğini söyledi. Eğilip camdan dışarı baktı ve hızla aya-

ğa kalkıp bağıra bağıra kapıya doğru yürüdü:

– Himmet, Himmet! Yahu Himmet, duymuyor musun? Dur hele! Dur! Yahu bir dursana be kardeşim!..

Arkadaşına seslenmek bahanesiyle kalabalığa karışarak gözden kayboldu.

Hava kararmış, gölgeler uzamıştı. Pazarın daracık sokaklarında serseriler gibi amaçsızca dolanıp duruyordu. Nereye gideceğini, ne yapacağını bilemiyordu. Bildiği tek şey, böyle bir şehirde parasızlığın ne ilacının, ne de doktorunun bulunacağıydı.

Bir duvarın dibine sinip çoraplarını çıkardı. Hayır abdest alacak değildi; bir lokma ekmek alacak paraya ihtiyacı vardı.

Çoraplarını eline alınca Kumru gözlerinin önünde beliriverdi sanki. Onun, o saf köylü kızının ince, uzun ve ilmiklerin üzerinde örgü şişleriyle yarışır gibi hızlı hareket eden parmaklarını ayan beyan görür gibi oldu. Kumru kendini çalışmaya kaptırdığı zaman başını önüne indirir ve gözlerini işinden ayırmazdı. Siyah ve gür saçları alnına dağılarak bulut gibi ay yüzünü kapatırdı...

Kumru'nun ördüğü çoraplar Kadir'in gözünde büyüdükçe büyüdü. Kumru bu çorapların yününü kendisi yıkamış, kendisi eğirmiş, yine kendisi boyayarak bin bir incelikle Kadir'in adına örmüştü.

ATEŞ

– İpek gömlek, mermer vücut, kavun tazesı memeler.

Bebir Ağa o yağmurlu geceyi bir türlü unutamıyor, hat-
ta mesut olmak istedikçe o sahneyi gözlerinin önüne getir-
meye çalışıyordu. Şehveti kaynayıp coşuyordu. Kumru'nun
çılıncı inadı ve isyan edercesine karşı koyması olsa da ih-
tiras ateşı vücudunu her gün biraz daha sarıyordu.

– Defol git buradan. Sesimi bir yükseltirsem yer yerin-
den oynar. Yaşlı çakal!

Bir önceki akşam Kumru'nun eşiğinde muhatap olduğu
bu sözler Bebir Ağa'nın kulaklarında çınıyor, taş olup ka-
fasına iniveriyordu sanki. Ne var ki "İpek gömlek, mermer
vücut, kavun tazesı memeleri" ne hakaret, ne taş unuttura-
bilir, belki kurşun bile işe yaramazdı.

Bıyıklarını ağzına doldurdu. Suratını asıp gözlerini
yüksekçe bir noktaya dikti. Düşünceli olduğu anlarda yap-
tığı gibi elini göğsüne koydu.

*Azdır ne kadar kılsa da yârim cefâ bana
Ağyar tâ ki söylemeye bivefâ bana*

– İnsanlar nafıle yere mi "Yârim! Yârim!" diye bir ömür
boyu inleyip duruyorlar? Eğer cefâsını çekmezsen, yârini
koynuna alıp öperken haz da alamazsın. Vergi mi ki köy-
lünün sırtına yükleyiverelim; hazırından bulup getirerek
kapımızın önüne indiriversin. Bu işler yavaş yavaş olur.
İnce işler bunlar!

Bebir ağa bugün hayal kurmaya kendini öyle bir kaptırdı
ki yazıhaneye gitmekten de vazgeçti. Bikâr'ı yanına çağırđı:

– Ne var biliyor musun?

– Allah var, bir de ortađı var.

– Ortađı kim peki?

– Kim olacak; ağa!

Bebir sırtıttı:

– Öyle olsa dert içimi yer bitirir mi hiç?

– Aman, Allah gecinden versin bey; sen ölürsen bizim
halimiz nice olur?

Bebir Ağa elindeki çubukla Bikâr'ın burnuna vurdu:

– Beni dinle, bir şey anlatıyorum burada!

Önce yerinde doğrularak çevresine bakındı, sonra da
camdan dışarıyı izledi. Kıssa Hanım tandır başına yayılmış,
ekmek pişirenleri kontrol ediyordu. Sesini iyice kısarak ko-
nuşmaya başladı. Söyledikleri tulumdan boşanan havanın
çıkardığı fisiltıyı andırıyordu:

– Ağzından tek kelime kaçırđını duyarsam defterini
dürerim! Tamam mı ahmak herif?!

Bikâr kendini kaybeder gibi oldu:

– Meraklanma Ağam. Öyle şey mi olur? Ben senin ka-

pının... Sen de biliyorsun işte... Beni tanıımıyormuş gibi konuşuyorsun.

Bebir Ağa ciddi ve resmi bir girizgâhın arkasından bacak bacak üzerine attı. Bikâr'a doğru eğildi ve hem sesinin tonunu hem de suratındaki ifadeyi değiştirerek sordu:

– Şu Kumru meselesini nasıl yapacağız? Amma nazlanıyor itin kızı! Benden ürkmesinin nedenini de anlamıyorum. Yoksa ürküten birileri mi var?

Bikâr, Bebir Ağa'nın endişesini gidermek amacıyla durumu hafife alır gibi konuştu:

– Kadınların hepsi öyle Ağam. Asil ata binmek zordur hem. İnat etse ne yazar? Kolundan yakaladığın gibi altına alıver, iş bitsin. Sen onun nazına ne bakıyorsun? Kalbi dünden razı aslında.

– Ulan sen de iyice patavatsızmışsın be! Adam bildik akıl danıştık; şu söylediğin şeye bak. Resmen saçmaladın yani! Git de Çepel'i buluver bana! Haydi bakalım, sallanma!

Sayalı, köyün görmüş geçirmiş kadınlarından biriydi aslında. Düğüm açmakta, büyü bozmakta üzerine yoktu. Bildiğini yedi mahalle bilmezdi. Hatta kimin kiminle evleneceğini, hangi kadının kocasından boşanacağını, boşandıktan sonra da kime varacağını dahi çok önceden bilirdi hep. Zorda olan, yumağı dolaşan, başında içinden çıkamadığı bir iş olan herkes ona koşardı. İnsanlar heybelerini öteberiyle doldurup uzak uzak köylerden uzun uzun yollar teperek gelir, Sayalı'yı bulup dertlerine çare isterlerdi. Hiçkimseyi içeri almadığı karanlık bir evi varmış da orada ecinnileri barındırmış diye anlatırdı herkes.

Sayalı'nın hükmü kâğıtsız, beratsız, imzasız, mühürsüz

olarak tren istasyonundan tâ Kura nehrinin kıyısına kadar yürürdü. Sayalı'yı adıyla değil Çepel diye bilirdi herkes. Hiçbir molla onun izni olmadan muska yazamaz, hiçbir falcı onun rızasını almadan tas kuramazdı. Çocuk isteyen, cin çarpan, kumasından kurtulmanın yolunu arayan, başka birinin üzerine kuma giden bütün kadınlar, nasibini Çepel'de arardı. Küflü ve iğrenç kokulu bohçalarında bitten sirkeye ne ararsan bulunurdu: Deve pisliği, kara kedi tüyü, kirpi postu, kaplumbağa ciğeri, cin gözü, yağmur suyu, ikiz badem, nazar boncuğu, saksagan beyni, güvercin teleği, kurt yağı...

Bu "ilaçları" da herkese vermez, adamına ve duruma bakardı. Bazılarını yanına bile uğratmaz:

– Git evlâdım, sana göre bir ilaç yok bende, diye başından savardı.

Sıradan işleri hemencecik hallediverirdi. Nice defalar kızlar:

– Senin yüzünde evliya nuru var Sayalı teyze. Yemin ederim bizim herifin suratını dahi görmek istemiyordum, pılımı pırtımı alıp babamın evine dönecektim neredeyse. Şimdi sayende gül gibi geçiniyoruz. Ne var yani, o da Allah'ın bir kulu, bir parça ekmeğini de kazanıyor. Allah nefesinin keskinliğini artırsın! diye kendisine teşekkür etmişler, o da:

– Teyzeniz sizlere kurban. Kızı kendi başına bırakırsan ya davulcuya varırmış ya zurnacıya. Sizin gibi tazeleri er evine, koca koynuna yerleştirmenin sevabı yeter bana, diye cevaplamıştı.

Bebir Ağa Çepel Sayalı ile diz dize oturarak ağır bir pazarlığa girişmek zorunda kaldı. Nihayet bir tane şal çarşafı, oğlu için Lezgi* kumaşından bir elbise karşılığında anlaştılar.

* Lezgiler – Dağıstan'da eskidenberi meskun Müslüman halk.

– Ağa olduğun için fazla direnmiyorum ama bu kadar ağır bir işi hangi itin kızı alır omuzuna? Evli kadını yoldan çıkarmak kolay mı sanıyorsun?

Bebir Ağa çok sevindi, ama Kumru'nun çocuğu kocasının üzerine atarak kendi rızasıyla Bebir Ağa'nın kucağına atlaması gerektiğini de şart koştu.

Çepel kendinden emin bir şekilde söz verdi:

– Sen hiç merak etme. Bana Çepel derler. Kumru'nun kalbine öyle bir ateş düşüreyim ki yana yana senin kapına koşuversin. Ateşini senin dudaklarında, seninle tatlı tatlı öpüşerek söndürmeye çalışsın. Sayalı teyzenin dolabını da fırılдаğını da o zaman görürsün işte.

Bebir Ağa bu sözlerden öylesine memnun kaldı ki Sayalı'nın laflarını tekrar etmekten kendini alamadı:

– Senin dolabını da fırılдаğını da biliriz biz. Cebinden bir miktar para çıkararak onun avucuna sıkıştırdı. Ama biraz daha tesirli olsun bu sefer, noolur? Ocağına düştük işte, elinden gelen yardımı esirgeme bizden. Şu itin kızının elini kolunu bağlayıver!

– Sen hiç meraklanma Bebir Ağa!

– Allah nefesini kuvvetlendirsın!

– Sağ ol!

Güneş batmak üzereydi. Evlerin bahçelerindeki hareketlilik ve gürültü artmıştı. Kadınlar çardak altlarında didinip duruyorlardı. Kimi ırgatlara ayran veriyor, kimi inek sağmakla meşgul, kimi de sofrasını açmış, yeni doğurmuş koyunlar gibi gözleri meçhul bir noktaya dikilmiş olduğu halde, geviş getirir gibi ağzını kıpırdatıyor.

Kumru hasat sırasında yere dökülüp tarlada kalmış olan tahıldan bir miktar toplayarak çocuğa hedik pişirmişti. Fa-

hire evin tabanından kazıldığı toprağı ağzına götürmek isterken, Kumru onu kucağına aldı ve karnını doyurmaya başladı.

Kapı cırıldadı. Çepel açılmakta olan yay misali kıvrıla kıvrıla içeri sokuldu. Vücudu aşağıya doğru iyice genişlediğinden, dar kapılardan zorlukla geçebiliyordu. Kumru Çepel'i görür görmez içine kötü düşünceler doldu: "Akşamın bu saatinde ne işi var acaba? Bu acuzenin şerrinden Allah muhafaza etsin insanı."

– Selamünaleyküm kızım. İyi misin? Bir hastalığın falan yok değil mi? Çocuğun nasıl? Nasıl geçiniyorsunuz? Keyfin iyice yerinde mi yani?

Zaten hızlı konuşan biri olan Çepel, biraz da Kumru'yu tez elden ağına düşürmek için, ona ağzını açma fırsatı vermemeye çalışıyordu.

– İyisin yani? Geçimin de iyi mi? Hasta falan da değildir inşallah?

Kısa bir süreliğine susup dikkatlice Kumru'nun yüzüne baktı ve birşeylerin farkına aniden varmış gibi dizini dövmeye başladı. Suratındaki ifade de büsbütün değişti:

– Vay, vay, vay! Boyum devrilseydi de bu günleri görmeseydim. Hele şu kızın yediğine bak Allah aşkına! Soğan ekmek! Meyvenin bu kadar bol olduğu bir vakitte, senin şu yediğin de ne kız? Söylesene kız!..

Çepel son heceyi içten gelen bir inilti gibi öylesine uzattı ki duyan, vücuduna iğne saplıyorlar veya zorla yarasının kabuğunu koparıyorlar zannederdi.

Bir köşeye ilişerek konuşmasını sürdürdü:

– Senin de bir suçun yok ya kız! Allah insanı yetim bırakacağına öldürsün daha iyi. Bin kat daha iyi. Senin şimdi

bir baban olsa, böyle mi olurdu? Ay parçası gibi kızsın. Ne diye acele ettin ki? Daha nice yiğitler sana... Aman çocuğa dikkat et, düşecek gibi... Nice yiğitler canlarını bile vermeye hazırdı sana. Şu yeryüzünde adalet mi var Allah aşkına? Yamuk, Kıssa ağaya varsın, Kıssa Hanım olsun, Kumru da rençperin tekine denk gelsin, soğan ekmeğe talim etsin. Ne bu halin kız? Erimiş gitmişsin, iğne deliğinden geçersin kız!

Aç bir tavuğun bulduğu yemi hızlı hızlı gagalaması gibi aralıksız konuşuyor, konuştuğu baş köşeye doğru geçiyor, başını gözünü açarak eve daha bir ısınıyordu.

– ...Demin geçerken camlarından bakıverdim şöyle bir. Yamuk Kıssa, ekşimiş hamur gibi boyuna genişletiyor bohçayı. Hizmetçileri huzurunda el pençe divan. Sofrasını pa-dışahlar bile kıskanır. Kaymak, tereyağı, çay, hangisini sa-yayım? Beyaz ekmeği sofrasına uğratmıyor bile, "Gına geldi beyaz ekmekten" diye...

– Dünya hali işte Sayalı teyze. Zengini de olur, fakiri de. Sayalı, Kumru'nun sözüne hemen itiraz etti:

– Yok yavrum, yok. O lafı erkekler için söylemişler. Ka-dın dediğin bal arısı gibidir. Hangi çiçeğin sırası tatlıysa ona konar. İcabında bir çiçeğin üzerinden kalkıp diğerine uçar. Söğüdün yaprağına konup da ne yapacak? Ama dert etme hiç. Her âşığın bir devranı vardır. Kıssa'nınki de geçti artık!

Çepel sesini kıstı. Kıza yaklaşarak burnu Kumru'nun saçlarına dokunacak kadar eğildi. Uzunca bir süre rutubetli bir mahzende kalmış gibi küf kokuyordu.

– Müjdemo isterim kız!

– Ne oldu ki şimdi?

– Müjdemo istiyorum işte!

– Hep hayırlı haberler alasin inşaallah Sayalı teyze! Ben

de merak ediyordum uzun zamandır. Gittiği epey oldu ama hiçbir haber alamamıştım. Bu karışıklıkta başına birşey mi geldi yoksa diyordum. Çocuk da "Baba!" diye ağlayıp du-ruyor zaten.

Çepel elini salladı:

– Yok kız, yok... Yahu ne buldun şu cıvılda adamda sen de? Başka bir mesele var. Hayırlı bir mesele. Kimsenin haberi yok henüz. Yepyeni bir haber. Müjdemo verecek misin? Kadir'den daha iyi bir haber bu.

Kumru susuyordu. Çepel oflayıp puflayarak belini doğ-rulttu. Kumru'ya biraz daha sokuldu. Kapıya pencereye göz attıktan sonra fısıltıyla şöyle söyledi:

– Bak aramızda kalsın şimdilik... Amma da şanslıymış-sın kız sen de! Yıldızın parlıyor, haberin var mı?

Çepel Kumru'nun soğuk yanağına bir makas attı, saçla-rını da okşamak isterken, Kumru kendisine engel oldu ve hiçbir şey anlamamış gibi onun suratına baktı. Çepel, Kum-ru'ya doğru iyice eğilerek sözlerini yineledi:

– Kader yüzüne gülüyor, kız. Şimdilik kimse duymasın ama. Aramızda kalsın yani. Bebir Ağa sana abayı yakmış. Derdinden divane olmuş. Daha ne istiyorsun kız?

Kumru kıpkırmızı kızardı. Kafasını önüne eğip dudak-larını çiğneyerek bir süre sessiz kaldı. Gözlerinden dehşet yağıyordu sanki. Müthiş birşey yapmaya karar vererek ye-min etmiş de icrasına başlamak üzereymiş gibi bir hali var-dı. Sessizlik fazla uzun sürmedi. Kumru sesine yakışmayan ve hiç alışkın olmadığı bir tonda cevap verdi:

– Bu eski bir haber be kadın! Sana geç ulaşmış... Bebir Ağa bok yemiş, sen de onun ağzının kenarından akanları ya-lamışsın. Ne varmış benim halimde? Ne varmış benim koca-

mın halinde? O fakirse ben de fakir bir ailenin kızıyım. Bebir gibi bin tane köpeğe onun tek tırnağını dahi değişmem. Gitsin de Yalak Sakine'yi kandırmaya baksın. Beni Piliç Mesme mi sandı yoksa? Yaptığınızdan utanarak yerin dibine girmeniz lazım aslında ikinizin de. Hele sen şu yaptığına baksana, bir ayağı çukurda moruk! Fakir insan ahlaklı olmaz mı yani?

Kumru konuştuğuça coşup köpürüyordu. Körüklenen bir ateş misali, daha bir alev alıyordu. Kelimeler ağzından birer kor parçası gibi dökülüyordu. Sinirli sinirli ayağa kalkarak evi toplar, yerleri süpürür gibi yapmaya başladı. Bu Çepel Sayalı'ya "Çek git artık!" demek anlamına geliyordu. Çepel bunu çok iyi anlıyor ama anlamamış gibi yapıyordu. Kumru'dan böyle bir cevap beklemediğinden şaşırılmış kalmıştı. Bu kadar uysal ve yumuşak başlı, bu kadar zavallı ve mazlum bir gelinden böylesi ateşli bir cevap da alınabilir miş demek ki!..

Çepel biraz toparlanarak annelere özgü bir tarzda konuşmaya devam etti:

– Sus kız, sus. Karın doyuracak kadar ekmeği dahi bulamayan bir adam kaç kuruş eder? Toysun işte daha, anlamadan konuşuyorsun. Ne diye bekleyeceksin adamı? Karının aç, sırtın açık, bu karanlık ine ne diye tıklıp kalacaksın? Seni burada yalnız başına bırakmış gitmiş. Kimbilir şu an nerede gününü gün ediyordur. Ev kızısın işte, böyle şeyleri bilmezsin. Hangi ahçikin* koynunda şimdi, ne bileceksin? Sen de burada her gün biraz daha erimeye devam et işte. Canını sokakta mı buldun kız? Şeriatın buyurduğuna boynumuz kıldan ince ama ne derler bilirsin: "Nikahım helal, canım azat." Bu bir şanstır ki senin kapını çalıyor

kızım. Sakın geri çevirmeyesin, sonra çok pişman olursun! Ben seni düşünüp söylüyorum bütün bunları. Bebir Ağa'ya kız mı yok başka?!"

Kumru o sırada dışarı çıkmış olduğundan Çepel'in son laflarını duyamadı. İçeri girdiğinde onu hâlâ konuşuyor bulunca, kılıç gibi keskin yan bakışlarla onun gözlerinin içine bakarak şöyle dedi:

– Annem yaşında bir kadınsın. Kapımı açıp evime gelmişsin. Eğer iyi niyetle geldiysen ne âlâ; ama eğer kötü niyetle, böyle şeyler saçmalayarak beni kandırmak için geldiysen yazıklar olsun! Ağa da halt etmiş, benim adımları arkamdan konuşan herkes de. Kulaklarını aç da beni iyi dinle şimdi. Oturduğu yerde uslu uslu otursun, beni böyle sahipsiz görüp elinde oyuncağa mı çevirmek istiyor yoksa?! Çepel ağzını açıp birşeyler söylemek istediye de Kumru eliyle susmasını işaret ederek lafını şöyle bitirdi:

– Geldiğin gibi de çek git şimdi! Bu yaşa gelmişsin, bari kendi haysiyetini düşün. İcabında ne büyük bilirim ben ne de küçük!

Kumru kapıyı Çepel'in arkasından öyle bir öfkeyle kapattı ki sanki bu kapı bir daha açılmayacaktı.

– Acuze seni! Ak saçların al kanına boyansın inşallah!
Kumru'nun son sözlerini çok iyi duyduğu halde duymamış gibi yapan Çepel, içinden şal çarşafa da, Lezgi kumaşından elbiseye de "Elveda!" dedi. Ama umduğunu bulamamasına, hayallerinin suya düştüğünü görmesine rağmen, bildiğini yapmaktan da geri durmadı. Eve dönünce uzun uzun düşünüp taşındı. Üzerindeki muskaları elden geçirdi. Geceyi, gözlerini samanyoluna dikip yıldızları teker teker sayarak geçirdi. Köy halkı uyuyunca, Çepel'in dizlerine sırtlan gücü gelir ve

* Ahçik – Kız. (Ermenice)

yırtıcı bir hayvan kadar uyanık ve sessiz dolaşmaya başladılar. Bu gece de Kumru'yla Bebir Ağa'nın evleri arasında mekik dokuyup durdu. Bir o eve, bir bu eve doğru koştu. İki evin arasında oturdu, okuyup üfledi. On üç yaşlı kedinin tüyünü yaktı, külünü bir sağa bir sola savurdu. Eski bir süpürgeci çöpünü kırk parçaya ayırarak Kumru'nun evine soktu.

Ne ilaçlar işe yarayıyordu ne de büyüler. Cinlerin hiçbiri bu işi üzerine almak istemiyordu. Kumru, iki ayağını bir pabuca sokmuş, inadından vazgeçmiyordu. Çepel, başarısızlığını şöyle izah etti:

– Bebir Ağa'nın niyeti saf, itikadı kâmil değil. Yoksa bu iş beni bu kadar uğraştırır mıydı hiç?

Bebir Ağa üç gün oruç tutup namaz kıldı, bir manat da adak adadı.

Çepel henüz vazgeçmiş değildi, ama ortaya da birşey çıkaramıyordu. Bebir Ağa sorunca şöyle dedi:

– Bütün mesele sende bitiyor ağam. Eğer kalbini temiz tutabilirsen iş bir günde hallolur. Bir de çocuk var arada. İşi zora sokan da çocuk işte. Kızın bütün sevgisi çocuğuna yönelmiş. Cinlerin de çocuğa takılıyor yine. Ona zarar veremiyorlar. Ne yaparsın işte!..

Çepel dolabını döndüremeyince, meydanı terk etmek zorunda kaldı. Bu kez işe Sarıklı Molla bulaştı. Adamın gerçek ismi Molla Mirza Mehmet'miş. Kendisine adak olarak verilen bir kızı koynuna almak isterken, kız adamın alt dudağını ısırarak koparmış. Yarası kötüye gitmiş, onu iki ay boyunca ibadetten alıkoymuş. İşte o vakitten beri, alt dudağını beyaz bir mendille sarmak zorunda kalmış. Bu yüzden de köy halkı kendisine Sarıklı Molla demeye başlamış.

Bebir Ağa derdini Sarıklı Molla'ya anlatarak ondan çare

umdu. Karşılığında da eyeri, dizgini üzerinde bir doru at vaad etti.

Sarıklı Molla'nın şiddetli bir şekilde bir ata ihtiyacı vardı bu arada. Dört tane köyün cenazesi, nikâhı, mutası hep onun omuzlarındaydı çünkü. Muharrem ayında bir mecliste akıttığı göz yaşları daha kurumadan, öteki mecliste mersiyeyle başladığı duyulurdu. Bütün bu ihtiyaçlara yetişmek gerekirdi. Gerçi Sarıklı Molla'nın her ihtiyacını karşılayan köylüler, icap edince kendisine at da buluyorlardı. Ama Sarıklı Molla kendi atı olsun istemişti hep. Çünkü elin atına binen tez inermiş. Oysa Sarıklı Molla hiç inmek istemiyordu. O da insandı, onun da canı, ruhu, hevesleri vardı. O da at sırtında "hem de kendi atının sırtında yeşil vadilerde dolaşmayı, dağlara tırmanmayı, hatta gerekirse ava bile gitmeyi" arzu ediyordu. Allah'ın yarattığı helal nimetlerden o da nasiplenmek istiyordu yani.

Bebir Ağa'nın vaadine uyarak doru atın hayaliyle Kumru'yu tavlamağa geldi. Öksüre öksüre başını eğip kapıdan içeri girdi:

– Öhhö!.. Kumru Hanım evde mi?

Kumru kendisini içeri bile sokmadı. Kapının önünden geri çevirdi:

– Şeriat kılıç olup kafana insin inşallah. Erkeksiz bir evde ne işin olur senin?! Çık dışarı! Çık dışarı bakalım! Defol!

Kumru ortalığı ayağa kaldırmak ister gibi yüksek sesle konuşuyordu. Sarıklı Molla onu yatıştırmaya çalıştı.

– Dur hele kız. Bir dinle bakalım önce. Buraya gelmişsem seni sevdiğim için gelmişimdir...

Sarıklı Molla daha lafını bitiremeden, Kumru küreği onun bir tarafına öyle bir yapıştırdı ki adamın kemikleri şakırdadı. Sarıklı Molla böyle bir hamleyi asla beklemiyordu.

Şaşırdı, kendini öylesine kaybetti ki eteklerini eline alarak kaçmaya başladı. Bu arada takunyasının teki kapının eşiğine takılıp kaldı.

Tavuklar takunyayı gagalayıp bahçeye attılar. Ahmetli-lerin köpeği de takunyayı bahçeden alıp yola çıkardı. Götü-rüp sahibine verecekti sanki. Dışarı çıkınca çocuklardan mı korktu, büyüklerden mi utandı bilinmez, takunyayı sokağın ortasına bırakıverdi. İnsanlar öğle sıcağından kaçarak göl-geliklere sığınmışlardı. Bir tek Sarıklı Molla'nın takunyası güneşin altında, tozlu sokağın ortasında kalakalmıştı. Ta-kunya olayı ağızdan ağıza dolaştı. Köy halkı birbirine anla-tıp gülüyordu. Sarıklı Molla geçerken ona işittiriyorlardı:

– Takunyanın teki nerede be Molla?

İnsanlar dere kenarında, tarlada, sokak köşesinde ko-nuşuyorlardı:

– Sarıklı Molla, Kadir'in karısına el uzatmış...

Çoğu insan bu olayı tuhaf buluyor, bazıları inanmak dahi istemiyorlardı. Pek önemsemeden:

– Ne moruktur o, bilemezsiniz! Sakalından ecinniler sarkıyor onun! diye geçiştirenler de çıkıyordu.

– Tellağa benziyor herif, molla demeye bin şahit lazım. Veleddallin'i de öyle bir uzatıyor ki...

– Başımıza gelenler Veleddallin'in yüzünden değil mi hep?

Bütün bu konuşmalar kuru laf olup kalmadı ama. Sarık-lı Molla'nın müşterileri azaldı, işleri kesatladı. Hatta Yetim Ekber kafasını duvarın üzerinden uzatarak parmağını sal-layıp Sarıklı Molla'yı tehdit edecek cesareti buldu:

– Bundan böyle kimsenin cenaze namazını sen kıldır-mayacaksın!

Olup bitenler Sarıklı Molla'yı iyice cılızlaştırdı. Ata he-

veslendiğine köpekler gibi pişman oldu. Kendine mahrem bildiği birine rastladığı zaman, adamı bir köşeye çekerek olayın aslını anlatıyor, Bebir Ağa için, sırf o şerefsizin hatı-rı için gittiğini söyleyerek yeminler ediyor, lanetler yağdı-rıyordu:

– Allah ahirette onun azabını öyle bir şiddetlendirsin ki inşallah!.. Ağa diye kırmak istemedim. Kaza-yı Rabbani' işte, ne yaparsın...

Çepel Sayalı "Pes!" diyerek yolun yarısından dönmüştü. Sarıklı Molla'ya ise bu kadar ucuz kurtulmak nasip olmadı. Takunya olayı ölüm kalım meselesi oluverdi. Bebir Ağa'dan korkmasa, halkın içinde derdini anlatacak, şöyle diyecekti:

– İş sizin zannettiğiniz gibi değil ya eyyuhennas!" Ben fakir, Bebir Ağa için aracılık yapmak üzere gittiydim. Na-mahreme tamah edersem Hazret-i Ali'nin Zülfikarı kafama insin inşallah! Ne diye böyle söylentilere inanırsınız?! Kur'an-ı Mecid üzerine yemin ederim!..

Ama bunu yapamadığı için beş kişinin bir yere top-landığını görünce, kafasını önüne indirip veresiye bir selam vererek geçip gidiyordu.

Güvendiği üç beş kişiye kıyıda köşede işin aslıyla ilgili söylediği sözler, yavaş yavaş ağızdan ağıza dolaştı. Dönüp dolaşarak Kıssa Hanım'ın kulağına geldi. Kıssa Hanım önce işittiğine inanamadı. Elinde küçük bir tencere olduğu halde öyle kalakaldı. Biraz toparlanınca çarşafını alarak Kumru'nun evine gitti.

Akşam üzeriydi. Sokaklar tenhalaşmıştı. Kıssa Hanım Kumru'yu dut ağacının dibine çekti:

* İlahi kaza; İlahi taktır. (Arapça)

** Ey insanlar! (Arapça)

– Sen olup biteni bana anlatıver, ben de Bebir'in başına başörtü bağlamazsam...

Kumru hiçbir şey saklamadan olayı anlattı.

Kıssa Hanım Kumru'nun bu kadar uysal, bu kadar iyi kalpli olabileceğini tahmin bile edemezdi. Meseleyi etraflıca öğrendi, Kumru'ya teşekkür edip ayrıldı. Olayın üzerinden yarım saat kadar geçer geçmez, köyün orta yerinde kırmızı tuğladan yapılmış olan gösterişli evin balkonundan bir çığlık işitildi.

Kıssa Hanım yirmi beş seneden beri, Bebir Ağa'nın evinin hanımıydı. Ağanın diğer köylerden ya da şehirden kendine dost tutmasına kızıp kavga çıkarıyordu gerçi ama bütün bunlar gözünün önünde olmadığından midelerini fazla bulandırmıyordu. Fakat bu sefer iş başkaydı. Bebir Ağa iyice yüzüstleşmiş, evlenmek sevdasına düşmüştü. Derenin birinden bulduğu kızı, Kıssa Hanım'ın üzerine kuma getirecekmiş yani.

Bütün bunları düşündükçe Kıssa Hanım'ın gözlerinde ateşler parlıyor, göğsü parçalanacak gibi oluyordu. Yaşamının, Bebir Ağa'nın evinde geçirdiği yirmi beş yıllık dönemi gözlerinin önünden geçti. Birdenbire yüzünde, intihara karar vermiş insanlarda olduğu gibi ifadesiz bir durgunluk belirdi. Evinin, çocuğunu ve mutlu aile yaşantısını porselen bir kap gibi taşlara çarpmak, kıyameti koparmak üzere yalınayak balkona koştu. Ellerini dizlerine dayadı, ağzını açtı, gözlerini kapattı ve inatçı bir çocuk gibi gücü yettiğince bağırmağa başladı:

– Vaaay!.. Kara bahtım vaaay!.. Dertli canım vaaay!.. Öldüm, bittim vaay!..

Hizmetçiler şaşırıp kaldılar. Böylesi korkunç bir sesi ömrü hayatlarında duymuş değillerdi. Hele hele Kıssa Hanım'dan... Sadece Ağakışı'nin annesi, oğlunun cenazesinde

saçını başını yolarak böyle tüyler ürperten bir sesle bağır-mıştı. Kıssa Hanım'ın sesi bahçenin sükutunu katlederek ortalığı birbirine kattı. Atlar ürkerek kişnemeye başladılar. Ördekler vaklayarak duvarın üzerine uçtular. Komşu bahçede çardağın altında oturup yemek yemekle meşgul olan ırgatlar, duvarın üzerinden başlarını uzatıp baktılar. Hatta dışarıdan merak edip gelenler de oldu:

– Kıssa Hanım'ın nesi var acaba?

Evin balkonunda telaşlı bir hareketlilik, bir kargaşa oldu; fakat karanlıkta net olarak birşey görüp anlamak mümkün değildi.

Kıssa Hanım, göbeği ve başı açık olduğu halde boylu boyunca yerde yatıyordu. Ne zaman bayıldığını kimse bilmiyordu. Yılan sokmuş olabileceğini düşünerek vücudunun her tarafına baktılarsa da birşey göremediler. Ağzına ayna tuttular, yaşıyormuş. Başını ovdular, ayaklarını ovuşturdular, yüzüne su serptiler, burnuna tütsü yaktılar, yayık misali çalkaladılar...

Bebir Ağa hayretler içinde donakalmıştı:

– Ne oldu şimdi buna? Böyle birdenbire...

Kıssa Hanım kendine gelmiş olmasına rağmen, gözlerini açmayarak durumunun daha bir vahim olduğunu sanmalarını istiyordu. Onu yerden kaldırıp yatağına uzattılar. Çocuklar ağlıyorlardı. Hizmetçiler de ellerinde mendil, ağlıyormuş gibi yapıyorlardı. Bebir Ağa sevinçliydi. İçinden, “Şundan bir kurtulsaydım Allah'ın izniyle; yüklü bir adak adıyorum işte” diye düşünüyordu. Fakat insanların ona baktıklarını görünce, yüzünü ekşiterek kederli görünmeye çalıştı. Mendili yüzüne götürerek hüngür hüngür ağlamaya başladı:

– Yavrularım, vaah, vaah!..

HABER

Bu sene ortalık karışık olduğundan, yaylaya gitmek zorlaşmıştı. Gidebilenler ancak silahı ve arkası olan insanlardı. Bebir Ağa da ailesini göndermek istiyordu. Kıssa Hanım'ı tavlamaya çalıştı:

– Kubuşum, sıcaktan pişiyorsunuz burada. Sizi götürüp yaylaya bırakıvereyim, he? Çocuklar da bekler başınızda... Selman Ağa'nın, Arslan Ağa'nın aileleri de orada. Ben köyü başsız bırakıp gidemiyorum işte. Bari siz kurtulun bu işkenceden. Bu yaz çok sıcak geçecekmiş diyorlar. Kaçiverin buralardan...

Başka zaman olsa Kıssa Hanım böyle bir teklifi reddetmezdi elbette. Ama şimdi Bebir Ağa'nın asıl derdinin ne olduğunu çok iyi biliyordu. Bebir Ağa'nın köyde kalmayı Kumru yüzünden istediğini ve bu süre içinde onu elde etmeye çalışacağını anlıyordu.

– Hiç kusura kalma ama köyün de, çoluğun da çocuğun da canı cehenneme! Eğer gideceksen aileni alır götürürsün.

Gitmeyeceksen de çeneni kapatır oturursun! Ben seni burada bırakıp gidemem!

Bebir Ağa da Kıssa Hanım'ı iyi anlıyor ve biraz daha üstelerse duymak istemeyeceği sözler duyabileceğini biliyordu...

Akşamüzeri, dağlı süvarilerden birkaçı köye dönmüştü. Her zaman olduğu üzere Bebir Ağa'nın evine inmişlerdi. Kebaplar yendi, dut rakıları içildi, kavunlar kesildi. Bütün bunlar yapılırken tatlı tatlı muhabbet etmeyi de unutmadılar. Süvarilerin anlattığına bakılırsa, Ermenilerin hali harapmış. Perişan olup geri kaçmışlarmış. Sayısız adam kaybetmişlermiş. Bu arada Kara Arslan da vurulmuşmuş.

– Sen asıl ganimeti sorsana... Aziz başın için ağam, öyle evler gördüm ki Nasrettin Şah'ın' sarayı onlarla boy ölçüşemez! İpek elbiseden geçilmiyor. Giden herkes nasi-bini aldı yani. Hele subaylar tartıda hafif, pahada ağır ne varsa hepsini alıp götürdüler. Biz de bahtımıza ne çıkarsa işte... Biraz giyecek falan getirdim çocuklara. Alınan köy, üç gün yağmalandı ağam. Hele kızlar, hele kızlar... Elma gibi kıpkırmızıydılar ağam!..

Meşedi** Cihangir anlattıkça, Bebir Ağa çubuğunu tütürüyor ve kirpiklerini kırıpıştırarak onu dinliyordu. Kızlar hakkında anlatılan şeyleri hayalinde canlandırmaya çalışıyordu. Kumru'nun vücudu gözlerinin önünde beliriverdi. O sırada Meşedi Cihangir, yerinde doğrularak başına gelen ilginç bir hikayeyi anlatmaya başladı:

– Köy alınca çatışma dindi. Herkes evlere sokuldu. Tek tek kurşunlar patlıyordu yine. Ama herkesin derdi zen-

* Nasrettin Şah (1831-1896) – Kacarlar sülalesinden İran şahı (1848-1896).

** Meşedi – "Meşedi" kelimesinin halk dilinde hafifletilmiş. İran'ın Meşhed şehrine giderek İmam Rıza'nın türbesini ziyaret eden Şiilere verilen bir sıfat.

gin bir ev bulmaktı. Ben de girdiğim evden bir tane gramofon almış dışarı çıkıyordum. Bir kadın sesi duydum, "Kardeş Müslüman ben de beraberinde götür" diye. Saçı başı dağılmış, yuvarlak suratlı bir kadındı. Herkes bizden korkup kaçtığı halde, kadın merdivenlerden inip bana doğru gelmeye başladı. Gelirken de derdini anlattı: "Ben de Müslümanım. Esir olarak getirdiler buraya. Üç aydan beridir..." Suratına dikkatlice baktım. O sırada aklıma Avazlı Kamber geldi. Hani karısı kayboluvermişti bir süre önce. Adını sordum, tahminim doğruymuş; yani kadın Kamber'in karısıymış. Arkadaşımın suratına baktım, o da bana baktı. Kadın ayaklarımın kapanarak yalvarmaya başladı. Ben kaldırıp getirecektim ki arkadaşım niyetimi anlayarak kulağıma fısıldadı: "Ne yapıyorsun sen? Kaç elden geçmiş olan kadını yanına alıp götüreceksin?" dedi. Birdenbire kadına gâvur eli değdiğini hatırladım. Kan beynime sıçradı. Kadını nasıl parçaladığımı bile hatırlayamıyorum.

Anlatılan hikayeler ne kadar tuhaf ve yeni şeylerse de Bebir Ağa'yı çok fazla ilgilendirmiyor gibiydi. Geç kalmış bir aşkın kokusuyla mest olmuş gibi dalıp gitmişti. Fıkır fıkır kaynayan semaverin sesi eşliğinde, kendini şehvetli hayallere kaptırmıştı.

Meşedi Cihangir, çatışmalardan ve yağmalardan bahsederken elini dizine her vurduğunda, Bebir Ağa irkilir gibi oluyor ve düşmana meydan okurcasına birkaç laf ederek sözde Meşedi Cihangir'i pür dikkat dinlediğini göstermeye çalışıyordu.

Bebir Ağa'nın Kumru'ya olan aşkını iyi bilen Meşedi Cihangir, haberin en iyisini özellikle sona bırakmıştı:

– Bu arada senin adamı da Ermeniler öldürmüşler. Ne yapalım başının gözünün sadakası olsun.

– Evet, ne yaparsın işte... Dünyanın düzeni böyle.

Meşedi Cihangir, sözlerinin Bebir Ağa tarafından anlaşılmadığını gördü:

– Ne dünyasından bahsediyorsun? Hangi düzeni diyorsun?

– Her iş böyle canım!..

– Yahu sen benim ne dediğimi anladın mı ki?

– Müslümanın işi böyle işte. Onu demiyor muydun?

– Kulağın bende olsun Bebir Ağa, iyice duy: Kadir'i de öldürmüşler!

Bebir Ağa kaşlarını kaldırdı. Oturduğu yerde biraz öne doğru eğildi. Çubuğu elinden düştü:

– Nasıl yani?

– Kadir'i diyorum, öldürmüşler diyorum. Başın sağolsun! Ne de olsa senin hizmetindeydi!

Bebir Ağa'nın esmer yüzü aydınlandı:

– Kadir'i mi? Yani şu bizim Kumru'nun kocası Kadir'i...

– Evet, tâ kendisi. Kumru'nun kocası!..

Meşedi Cihangir, son kelimeleri özel bir vurguyla söyledi: "Ku...mru...nun kooocasını!"

– Kadir'i yani?

– Kadir'i evet!

– Öldürmüşler yani?

– Canına okumuşlar!

– Gâvurlar?

– Gâvurlar!

– Dağda?

– Yooo... Yolda öldürmüşler. Carcı Deresi'nde üç Ermeni yakaladık. Kadir'in evrakı onların cebinden çıktı.

Herhalde henüz yoldayken öldürerek cebindekileri almışlar. Ama merak etme, kanını yerde bırakmadık.

Meşedi Cihangir, konuşurken bir yandan da ceplerini karıştırıyordu. Nihayet çizmesinin içinden kana bulanmış bir kağıt çıkarıp ortalığa fırlattı. Evrak neredeyse okunamayacak hale gelmişti. Kanlı sayfalar kuruyarak sertleşmişti. Kadir'in bulanık yüzünde, ölümün keskin pençelerinin izi vardı. Ani bir dalgınlıktan sonra Bebir Ağa'nın gözleri parladı. İçini tuhaf bir sevinç kapladı. Hemen kalkıp Meşedi Cihangir'e bir tabak yazlık üzüm getirdi:

– Bizim hanıma babasının evinden göndermişler. Senden daha sevgili hangi misafirimin önüne koyacağım bunu? Ye bakalım, senin gibi bir yiğide helal olsun vallahi!

Kapı çalındı. Kamber nefes nefese kalmış bir halde içeri girdi. Meşedi Cihangir'le görüşüp halini-hatırını dahi sormadan adamı alnından öptü:

– Bundan sonra rahat uyurum ben de. Fahişenin kızının canına okumuşsun ha? Ellerine sağlık. Benim de namusumu temizledin, helal sana! Duyunca, dünyaları bana verdiler sanki! Meşedi Cihangir'in cevabını beklemeden Bebir Ağa'ya döndü:

– Gördün değil mi ağam?! Gördün değil mi?! Sana dememiş miydim ben hayatta izin veremem karımın... Cümlesini bitirmeden başından şapkasını çıkarıp yere fırlattı. Şapkanın rüzgârı ortadaki lambayı söndürdü. Kamber de lafını karanlıkta bitirdi:

– Meşedi Cihangir olmasa dahi ben kendisini bulup paramparça edecektim zaten. Bana Avazlı Kamber derler.

Bebir Ağa onun sözlerini onayladı:

– *Sen o pehlivansın ki girince bağa
Şehit etmiştin elli bin kurbağa.*

Meşedi Cihangir güldü:

– Yok canım, senin yaptığın da iyice makaraya almak oldu yani.

Misafirler gidince Bebir Ağa kendinde yepyeni bir güç, hatta gençlik iştiyakı hissetti. İbrikle leğen getirmelerini emretti. Kalkıp yıkandı. Çuhasını giyerek gümüş tokalı kemerini kuşandı. Çizmelerini ayağına geçirdi. Köstekli saatinin zincirini cebinden sallandırarak evden çıktı.

* * *

Kadir'in ölüm haberi Kumru'nun izbe evini çoktan sarsmıştı. Kalbi göğsünden dışarı fırlayarak taşlara çarpılmış gibi olmuştu. Sanki bir anda onu, derin denizlerin dibine daldırmışlar yahut yüksek yüksek dağları onun üzerine devirmişlerdi.

Kocasının adını sayıklayıp duruyor, bir yandan da nisan bulutu misali dolup dolup boşalıyordu. Çocuk da olup bitenlere şaşırılmıştı. Kendisi bile bu kadar ağlayıp sızlamış değildi babası için. Annesinin bu haline ilk kez tanık oluyordu. Kumru'nun kederi, faciasından büyüktü. Ölümü arzuluyor, fakat onu bile bulamıyordu. Göğsünün üzerine dağlar çöreklenmiş gibi güçlkle soluyordu.

– Haydi hoşçakal! Çocuğa iyi bak!

Topu topu dört ay önce tatlı bir aile yaşantısından ilk kez ayrılmak zorunda kalmış olan genç babanın son sözleri bunlar olmuştu: "Fahire'ye iyi bak! Ne olur Fahire'ye iyi bak, onu ağlatma!"

Kumru bunları hatırladıkça gözlerinin yaşı dinmek bilmiyordu. Aşk, hasret, hüznün, fakirlik! Bunlar Kumru'nun hayatını oluşturan şeylerdi işte. Şimdi açlık da, ihtiyaçlar da unutulmuştu.

Bu kara haber, köyde hiçbir şeyi değiştirmede. Kimseyi pek etkilemedi. Hatta "Vatan! Millet!" diye bir sağa bir sola at koşturup duranlar, Kumru'nun feryatlarını duyunca yüzlerini ekşittiler.

Meşedi İslam ise ne yapacağını bilemiyordu. O da kardeşi kadar sevdiği arkadaşını, sırdaşını kaybetmişti. Kederi Kumru'nunkinden daha hafif değildi. Karısı Telli'yi de alarak Kumru'yu teselli etmeye geldi.

Telli yemek yapıp getirmişti. Bir süre çocuğa bakmak, Kumru'yu rahat ettirmek istiyordu. Bebir Ağa'yla Sarıklı Molla da taziyeye gelmişlerdi. Sarıklı Molla oturur oturmaz "Fatıha!" deyiverdi. Herkesin dudakları kıpırdamaya başladı. Uzunca bir süre sessizlik oldu. Kimse konuşmuyor, herkes önce başka birinin konuşmasını bekliyordu. Bebir Ağa da hiç beklemediği bir anda kavuştuğu mutluluğu belli etmemek için suratını asarak oturmuş, hüznü görünmeye çalışıyordu. Hatta yapabilse, kirpiklerinden birkaç damla yaş süzülmesini de isterdi. Böyle birşey muhakkak Kumru'nun hoşuna giderdi.

Kafasını omzuna doğru eğdi, mendilini çıkarıp ağzına götürdü, gözlerini yere dikerek ağlamaklı ağlamaklı birkaç kez öksürdü, sonra da burnunu çekti. Sarıklı Molla, bu ailenin mateminin Bebir Ağa'yı gerçekten etkilediğini düşündü. Çubuğundan derin bir nefes çekerek dumanı havaya üfledi. Bir dizinin üzerinde doğrularak konuşmaya başladı:

– Kendini harap etme kızım. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Küllü nefsin zaikatil mevti." Kadir, din uğruna, gâvur elinde ölmüş, yani şehit olmuş. Ruhu cennettedir. Hurilerle muhabbettedir. Sen de kendini toparla biraz. Evlâdının başı sağolsun!

* Her nefis ölümü tatacaktır. (Kurani Kerim).

Bebir Ağa da lafa karıştı:

– Kendinizi niye bu kadar üzüyorsunuz? Kadir öldüyse biz de ölmedik ya! Onun ailesinin namusu, bizim de namusumuzdur. Canını milletin yolunda verene, biz de kendi canımızı veririz. En ufak bir sıkıntı çekmene müsaade etmeyiz. Hiç dert etme Kumru Hanım. Gücümüz yettiği sürece sizin hizmetinizde...

Sarıklı Molla, Bebir Ağa'nın sözünü destekledi:

– Muhakkak, muhakkak! Müslüman değil miyiz?

Bebir Ağa suratının ifadesini değiştirdi:

– Çok haysiyet sahibi bir adamdı. Adı hep dillerde dolaşacaktır, çünkü millet uğruna...

Telli, Bebir Ağa'nın lafını yarıda kesti:

– Yetimin başını okşayan çok olur da, ekmek veren az bulunur! Keşke Kadir ölmeseydi de millet de onun adını ezberlemeseydi. Adı ne yapacağız biz? Bizim derdimiz yuvarlanıp gidivermek.

Telli'nin sözü Bebir Ağa'yı kızdırdı. Ne demek "yetimin başını okşayan?" Hem burada koskoca ağa konuşuyor. Başka vakit olsa, Telli'nin cevabını bir güzel verirdi. Fakat şimdi taziyeye gelmiş oldukları için yumuşak konuşmak zorunda kaldı:

– Telli! Telli! İşin içinde olan biz değil miyiz? Bu işi biz daha iyi biliriz herhalde! Yani Kadir her ne kadar rençperse de halden anlayan bir rençperdi, değil mi? Vatan, millet uğruna canını vermeye hazır bir rençperdi. Nice tahsillilerin bilmediğini bilirdi. Şundan da emin ol ki rahmetlinin ismi şu an Vali Bey'in önüne konmuştur. Ben hep söylemişimdir, bir kez daha söyleyeyim de senin kocan Meşedi İslam da duysun: Eğer bütün rençperlerimiz Kadir gibi olsalardı, sır-

tımız yere gelmezdi. Düşman da üzerimize yürüyecek cesareti bulamazdı. "Olsalardı" dedim, dikkat edin! Ne yazık ki köylünün, rençperin çoğu midesinin derdinde. Kemik peşinde.

Meşedi İslam, Bebir Ağa'nın neye işaret etmek istediğini anladı. Şehirlerde, köylerde bir kavgadır almış gidiyordu. Bolşevik denen bir takım insanlar peydahlanmış, "fakir zengin ayrımı yapılmamalı, herkes eşit olmalı" diye tutturmuşlardı. Ağalar bu sözleri beğenmiyor, böyle konuşanları yakalatıp içeri tıktırıyorlardı. Meşedi İslam, "kemik peşinde" derken Bebir Ağa'nın kimleri kastettiğini biliyordu. Canını dişine takarak, "Ama balşavet* de çok haklı be ağam!" demek istediye de cesaret edemedi. Hem Kumru'nun kalbinin kırılabileceğini düşünerek böyle bir ortamda tartışma çıkmasını, uygunsuz laflar söylenmesini istemedi. Öte yandan Meşedi İslam balşavet kelimesinin anlamını da bilmiyordu henüz. Eğer "Fakir zengin ayrımı yapılmasın" diyorlarsa ne âlâ. Hakkaniyete uygun konuşuyor, çok doğru söylüyorlar. Fakat kendilerine neden balşavet diyorlar ki?

Meşedi İslam bu kadar akıllıca laflar eden, hakkaniyetten yana olan insanların, kendilerine doğru düzgün bir isim bulamamalarını bir türlü anlayamıyordu. Kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Bana sorsalardı gül gibi isim buldum kendilerine. Ne balşavet derdim, ne özgürlük, ne millet, ne hürriyet. Mesela adalet derdim. Beğenmezlerse doğru iş derdim. Veya hak yol."

Deminden beri konuşulan herşeyi işitiyor olmasına rağmen, bu muhabbetle asla alakadar olmayan Kumru ise yüzünü duvara çevirmiş, sessizce ağlıyordu.

Bebir Ağa gidince Meşedi İslam, Kumru'yu teselli etmeye çalışarak kendi evine taşınmasını önerdi. Kumru kabul etmeyerek karanlık ve alçak tavanlı izbe evinde yaşamaya devam edeceğini bildirdi:

– Sizin evinizi baba evim gibi bilirim, İslam kardeş. Ama teklifini kabul edemeyeceğim. Hem ne var yani? Şükür sağlıklıyım, hizmetçilik yapar çocuğuma bakarım.

Kadir'in "ölümünden" sonra isteğine kolayca ulaşacağından hiçbir kuşkusu olmayan Bebir Ağa, merhumun kırkını bekliyorduydu da hazırlıklarını sürdürmekten de geri durmuyordu. Kıssa Hanım'a çaktırmadan, saman altından su yürütmeye çalışıyordu. Ara sıra Kumru'ya yağlı ekmeği gönderiyordu. Ekmeği ilk gönderişinde Kumru, Bebir Ağa'ya da, ekmeği getiren Bikâr'a da iyice sövüp saydı. Bikâr:

– Ağzından çıkanı kulağın duysun kız! diyerek Kumru'yu kırbaçlamak istediye de birdenbire irkilerek, "Yahu ben ne yapıyorum. Bu rençper karısı değil ki artık. Bebir Ağa göz koymuş buna. Duyarsa halim nice olur?" diye düşündü. Ekmeği alıp geri döndü ve Bebir Ağa'ya haber verdi:

– Almadı ağam. Beni de azarladı; "Bir daha seni burarlarda görmeyeyim" dedi.

Bebir Ağa bozuldu. Bikâr'ın karnına tekme yapıştırarak dişlerini gıcırdattı:

– Sana ekmeği bırak gel, dememiş miydin? Domuz oğlu domuz! Ne diye gevezelik ediyorsun ki? Herhalde ileri geri konuşup biktırdın kızı!

Bebir Ağa tekme sadece Kumru'nun hıncını almak için değil, aynı zamanda Bikâr'ın hatası yüzünden de indirmişti. Bikâr'ın Kumru'ya da diğer kadınlara karşı davran-

* Bolşevik. (Falk dilinde).

dığı gibi davrandığını düşünüyor ve kıskançlık ederek onu tekmeliyordu:

– Domuz oğlu domuz! Sana ekmeği bırakıp hemen geri dön, ağzını açıp tek laf etme diye söylemedim mi bin kere?

Bu olaydan sonra Bikâr, Bebir Ağa'nın gönderdiği ekmeği, kavunu veya herhangi başka bir hediyeyi doğrudan kendi evine götürüyor, Bebir Ağa sorunca da sanki şaşırmış gibi şöyle cevap veriyordu:

– Aziz başın için ağam, Kumru gönderdiğin herşeyi hemen alıp tıkınıyor. Artık eski Kumru değil yani. Ne göndereceksen ver götüreyim!

Bebir Ağa bu habere sevinmiş ve kendi kendine: "Akli başına geldi işte. Açlık derler buna. Aslanı bile yola getirir. Ekmek, tilkiyi arslan eder, arslanı da tilki. Dünya dediğin koca bir ekmek fırınıdır zaten. Kimi pişirir, kimi de tıkınır" diye düşündü.

Bikâr'ın karısının da keyfine diyecek yoktu. Halk bir parça ekmeğe muhtaçken, onun evine sepet sepet üzüm, yağ, çökelek, yağlı ekmekler geliyordu durmadan. Bikâr da karısıyla karşılıklı oturup bu nimetlerden yerken ara sıra boğazını temizleyerek:

– Ye bakalım, fırıncı kızı, diyordu, kısmetse ağanın düğününde oynarsın, ödeşmiş oluruz. Bizim karnımız doysun da başkalarının canı cehenneme!

Bazen şehre, pristavın yanına gitmesi gerekince, Bikâr sekiz yaşındaki oğlunu Bebir Ağa'nın yanına getirip şöyle diyordu:

– Kumru'ya birşey göndermek istersen bizim çocuğa veriver ağam. Hiç merak etme, ne yapacağını benden daha iyi biliyor.

* * *

Hacı Hüseyin bahçeyi gözden geçiriyor, içinden bir değer biçiyordu. Kumru'nun yanına ikinci geliyordu. Kumru yalvararak sonbahara kadar süre istiyor, Hacı Hüseyin ise bir eliyle kırılmış sakalını kaşıyıp diğer eliyle de tesbih çevirerek şöyle söylüyordu:

– Sana, senin dulluğuna o kadar değer verdim ki on gün kapına bile uğramadım. Aslında on gün önce bahçeyi boşaltman gerekiyordu. Şeriatla dersin şeriatla, kanunla dersin kanunla, her türlü hak benden yana. Sizi hemen kapı dışarı edebilirim. Ama ben öyle birşey yapmak istemiyorum. Öyle birşey yapmam da. Fakat evi seyyar satıcılara sattım bir kere. O yüzden boşaltman gerek. Rahmetli Kadir yaşıyor olsa, ondan hakkımı alırdım. Ama ne yaparsın ki Kadir yok artık. Dul bir kadına da ne diyeceksin? Namusu namusumuzdur. Nasıl olsa Müslümanız. On günün kirasını da size bağışlıyorum.

Bebir Ağa olayı Hacı Hüseyin'in kulağına gelince durumu anlayarak bir daha Kumru'nun evinin etrafına uğrayacak cesareti bulamadı. "Nasıl olsa evlenince Kumru oradan taşınacak, bahçe kavgasız gürültüsüz bana kalacak" diye düşündü.

Bebir Ağa bir yandan düğüne hazırlanıyor, öte yandan da Kıssa Hanım'ı ikna etmeye çalışıyordu:

– Salaklaşma sen de kız! Onu hizmetçi diye alıyorum ben. Sana yardım etsin diye alıyorum. Rençper karısı senin dengin mi hiç? Hem ben kanımı rençper kanına karıştırır mıyım?!

Kıssa Hanım keskin sirke oluvermişti bu arada:

– Git ne halt edersen et! Ama bana da Kıssa Hanım derler, dünyayı başına yıkacağım!

Bebir Ağa bu tehditlere aldırıyor, Kadir'in ölümüyle birlikte işi bitmiş kabul ediyordu. Herşey usulüne uygun olduktan sonra, Kıssa Hanım nasıl karşı koyabilir ki? En kötü ihtimalle kalkıp babasının evine gider işte!

Bebir Ağa, Kumru'nun yanına çeşitli insanlar göndererek onu yola getirmeye çalışmayı da ihmal etmiyordu. Herkes farklı bir tonda, farklı bir üslupta ve farklı bir yüz ifadesiyle aynı şeyleri tekrarlayıp duruyordu:

– Gencecik kızsın. Gül gibi cemalin var. Bu devirde dul kalacak değilsin ya? Her erkek üçünü dördünü alıyor, biliyorsun. Şeriatı da uygun zaten. Hiç itiraz etme. Haydi hayırlı olsun! Allah tamamına erdirdin!

Rüzgârlı ve tozlu bir sonbahar akşamı Kumru ağlıyor, Sarıklı Molla'nın kalemi ise kağıdın üzerinde cızırdayarak uzun ve karmaşık harflerle nikâh belgesini karalıyordu. Bebir Ağa, "Kızın kalbini incitmeyin, mehir olarak ne isterse yazın, bütün servetim kendisine feda olsun!" diye tembihlemişti.

Kumru kaçıp kurtulmak istiyordu buradan:

– Hayır, kocaya varmak istemiyorum. Çocuğumu büyüteceğim ben!

Sesi kurdun pençesindeki kuzunun sesi gibi ümitsizce çıkıyordu. Kumru ağlayarak çırpındıkça, kadınlar kolundan tutarak onu yatıştırmaya çalışıyorlardı. Çepel Sayalı, eğilerek Telli'nin kulağına fısıldıyordu:

– Ağlayıp sızlaması gerekiyor zaten. Kocasını genç öldü ya! Ama işin aslına bakarsan dünden razı! Hem ne diye razı olmayacakmış ki? Öyle bir evin hanımı olacak!

Telli de yavaş, fakat kendinden emin bir sesle Çepel'e itiraz ediyordu:

– Sen onu bana sor. Zavallı kızın neler çektiğini ben biliyorum. Bebir Ağa'nın yüzünü dahi görmek istemiyor. Kocasının ölümüne de, o domuzun neden olduğunu söylüyor: "Biz dağı taşı ne biliriz? Kadir'in oralarda ne işi vardı? Kendi halimizde yuvarlanıp gidiyorduk işte, fırsat vermedi ki boyu devrilesice! Zavallıyı kızıl kurşunlara hedef etti, kızıl kurşunlara hedef olasıca!

Sarıklı Molla daha nikâh akdini tamamlamadan gözlerini kaldırıp kapıya dikti. Beklediği şekerli çayın gelmediğini görünce kendine has bir tarzda öksürdü:

– Öhhhe!

Sonra da kağıdın altına karmakarışık bir imza attı. İmzası, üzerinde birçok düğümler olan bir urgana veya yengeç gibi dallı budaklı bir hayvana benziyordu. Kızın vekili olarak Telli'nin, erkeğin vekili olarak Çepel'in yerine de imza attı. Kalemi yere bırakıp ellerini birbirine sürttü. Öksürmekten birşey çıkmayacağını anladığından at gibi kişnedi:

– İmha...ihahah...iha...

Sesini herkes işitti ama ne söylemeye çalıştığını kimse anlamadı. Hareketlerinde kadınların bir türlü anlayamadığı birşeyler vardı. Ancak o sırada çalı çırpı arabasıyla sokaktan geçmekte olan Meşedi İslam, Sarıklı Molla'nın ne istediğini anlayarak dişlerini gıcırdattı:

– Ulan kafir! Arpası az olmuş yine, kişniyor baksana! Versenize yemini...

Bebir Ağa iyice sabırsızlanıyordu. Bayramdan önce işi sonuçlandırmak istiyordu. Uğursuzluktan korktuğu için Çepel'e tas kurdurmuştu. Çepel'in baktığı fal, "Kervankıran'la

çoban Yıldızı'nın kavuşmasının beklendiği çok uğurlu bir saatin gelip çattığını" gösteriyordu.

Bayramdan önceki son çarşamba günü* Bebir Ağa, fakirlere altı manat para, beş kepçe de arpa dağıttı. Bikâr'a, evin arkasında, tandırın orada ateş yakmasını emretti. Akşamın karanlığı içinde ateşin dumanı, tezeğin kokusu, karaçalının çatırtısı ortalığı kapladı. Fişek patlatanlar, bağırıp çağırılar, dama-duvara tırmananlar... Çoluk çocuk ve kadınlar bağırışa-çağırışa ateşin üzerinden zıplıyorlardı. Bikâr da küreğin ucuna bir tutam alev yanan karaçalı almış, bayrak gibi başının üzerine kaldırmıştı. Elindekini sağa sola salladıkça, kıvılcımlar altın zerrecikler misali etrafa dağılıyordu. Bebir Ağa kızıp Bikâr'a çıkıştı:

– Oynama şununla! Yangın çıkaracaksın, salak şey! Çocukluğun mu geldi aklına?

Bikâr küreği bırakıp ateşin yanından kaçtı. Bebir Ağa da balkonda abdest aldıktan sonra, evin arkasına geçti. O da bahtının açılmasını dileyerek çarşamba ateşinin üzerinden zıplamak istiyordu. Eliyle eteklerini toplamış, dilini çocuk gibi dışarı çıkarmıştı. Elindeki sopayla ateşi biraz dağıtarak alevlerin alçalmasını sağladıktan sonra sağa sola zıplayarak okumaya başladı:

*Hopla, zıpla çarşamba
Bahtım açıl çarşamba
Çilem dökül çarşamba
Bahtım açıl çarşamba*

Çarşamba törenleri iyi geçtiğinden Bebir Ağa talihinin yaver gideceğinden iyice emin olmuştu. Kadir'in ölümünü ve

* Nevruz öncesindeki son çarşamba günü. Bazı özel törenlerin yapıldığı gündür.

Kumru'yla nikâhının kıyıldığını aklına getirdikçe kendi kendine şöyle diyordu: "Talih böyle açılır işte! Yazıhane kapısı gibi açılıp kapanırken gıcırdayacak değil ya! İşte böyle sessizce açılıverir. Gönlümün istediği herşey yavaş yavaş gerçek oluyor. Nankör olmamak lazım. Kaderime şükretmeliyim..."

Nihayet Bebir Ağa halinden memnun bir durumda yeni elbiselerini giyerek kapı dinlemeye gitti...*

Düğüne üç gün kalmıştı. Bebir Ağa'nın dostu, akranı uzak uzak köylerden akışıp gelmeye başlamışlardı. Şehirden ses sanatçısı davet edilmiş, Aşık Alesker'i** getirmek için Göyce'ye adam gönderilmişti. Kadınlar kendi aralarında pristavın da, reisin de Bebir Ağa'nın düğününe geleceğini, düğün için şarap alınacağını anlatıyorlardı. Kıssa Hanım ise evine şarap sokmayacağını söyleyerek kıyameti koparmıştı. Bebir Ağa Kıssa Hanım'ı biraz hırpaladıysa da hakkından gelememişti. Kadın iki gün önce çocuklarını da alıp dayısının torunu Kan Sarı'nın evine gitmişti. Kan Sarı halasının kızını fena ağırlamamıştı gerçi ama bir yandan da Bebir Ağa'nın gözünde itibar kaybetmemek için Kıssa Hanım'a yalvarıp duruyordu:

– Kurbanın olayım abla, ben yarın ağanın karşısına nasıl çıkarım? Eve dönmeyeceksen bari başka bir evde kal, ne olur? Sana başka bir ev bulayım istersen. Yeter ki bela bizden uzak olsun. Bebir Ağa'yı iyi tanıyorum ben!

Kıssa Hanım böyle bir durumda nereye gidebilirdi ki? Köyden gitmekle eline birşey geçmeyeceğini iyi biliyordu. Bilakis Bebir Ağa biraz daha rahatlayacak, daha serbest hareket edecekti. Kumru'yu düğün-dernekle eve getirecek, hatta onun çeyizlik

* Nevruz'da herhangi bir kapıyı dinlemek suretiyle duyulan ilk kelimelerden yola çıkarak ileriye dönük tahminlerde bulunmak; bir nevi fal bakma, "kulak fal".

** Aşık Alasker (1821-1926) – Azerbaycan saz şairi; aşık şiirinin önemli temsilcilerinden biri. Ermenistan sınırları içindeki Göyce vilayetinin Akkilise köyünde yaşamıştır.

yorganını yatağını, kumaşını elbisesini de ortalığa dökerek Kumru'ya verecekti kim bilir. Bütün bunları gözlerinde canlandırdıkça Kıssa Hanım'ın kafasından dumanlar çıkıyor, kendini yerden yere vuruyor, kocasına lanetler yağdırıp duruyordu:

– Seni bana kim bulaştırdıysa, evi başına yıkılsın inşallah! Çoluğu çocuğu yetim kalsın inşallah! Senin de boyun devrilsin, bayramın karalara bürünsün inşallah! Hevesin kursağında kalsın inşallah!

Kumru'nun Bebir Ağa'ya olan nefretini iyi bilen Kıssa Hanım, işin nereye varacağını bekleyerek hiç olmazsa bugün gecesi bir karışıklık çıkarmayı umuyordu.

Kan Sarı daha fazla dayanamayarak Kıssa Hanım'ın gelişinden haberdar değilmiş gibi eyere atladığı gibi Kura kıyısında ağıl yaptırmak bahanesiyle evden çıktı. Kan Sarı'nın karısı da:

– Madem öyle bari biz kendimize bir ev bulup buradan taşınalım, değil mi ama? diye çıkıştı.

Kıssa Hanım yumuşak bir şekilde yanıtladı:

– Benim misafirliğim beş günlüktür kardeş. Tanrı misafiriyim. Bakalım başımıza ne gelecek? Size fazla yük olmam.

– Ne beş günlüğü ya?! Kocan her kızışıp birine göz koyduğunda, sen evden kaçıp kapı kapı dolaşacak mısın yani? Böyle iş mi olur? Bunu da ilk kez görüyoruz yani. Vergileri toplama vakti gelince selamımızı dahi almıyorsunuz. Şimdi mi aklınıza geldi akrabalığımız?

Kıssa Hanım bunca laf işiteceğine eve dönmeye, kocasını da bir dakika olsun gözünün önünden ayırmamaya karar verdi. Bebir Ağa bir sabah uyandığında, Kıssa Hanım'ı bir köşede uyur vaziyette buldu. Hiçbir şey söylemediyse de içinden "İşte böyle yola gelirsin!" diye geçirdi.

Bebir Ağa'dan bahşiş uman kadınlar, Kumru'nun evine dolmuşlardı. Herkes Kumru'yu tebrik ediyordu. Çepel Sayalı şal çarşafı tekrar gündeme getirmek için didinip duruyordu. Akordiyon gibi kıvrılıp açılıyor, kadınları sağa sola iterek içeri sokuluyor, herkesten yüksek sesle konuşarak herkese akıl veriyordu. Yine bir sabah elinde Horasan kınası, kokulu sabun, pudra, havlu vesaire olduğu halde çıkageldi. Kumru'yu hamama götürüp yıkamak istiyordu. Bu arada Bebir Ağa'nın bir sözünü ulaştırmayı da unutmadı:

– Kumru'ya söyle de o dar koridorda yıkanıversin. Ben onu orada yıkanırken görüp beğendim.

* * *

Akşamla birlikte Kumru'yu sarmış olan keder de çoğalıp arttı. Kararan hava, onu ezmek ister gibiydi sanki. Ne evde oturabiliyor ne de bahçede karar kılıyordu. Fahire dut ağacının dibinde kendi kendine oynuyordu. Kumru da ekme pişirmek için ateş yaktı. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Oturduğu yerde düşüncelere dalıverdi. Kadir'den ayrıldığı o ilkbahar sabahını aklına getirdi. Kocasının mutlu ve şefkat okunan yüzü, gözünde canlandı. Bu hayali bozmamak için gözlerini bir noktaya dikip kaldı. "İnsan ne diye kendi felaketini kendi elleriyle hazırlar ki? Ben mesela, Kadir'i bekleyen tehlikeyi nasıl göremedim? Gözlerimi kapatan, beni kör eden şey neydi? Eğer Kadir'in ölümüne gittiğini bilsem bırakır mıydım hiç? Fahire'yi ayaklarının altına atar, kollarımı boynuna dolayarak yalvarırdım."

Kumru düşündükçe kalbindeki sıkıntı da artıyordu. Gece tenha ve korku doluydu. Bütün köy derin bir uykuya dalmıştı. Uykusunu ve rahatını, huzurunu ve ümitlerini kayb-

etmiş olan anne, çocuğuyla başbaşa vermiş, gecenin sesini dinliyordu. Birdenbire bulutların arkasından dolunay çıktı. Ortalık süt beyaz oldu. Çocuk başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Anne ise hayat lambasının, sönmeden biraz önce son bir kez daha parladığını düşündü. Ay ışığının altında Fahire'yi göğsüne bastırarak uykuya daldı...

Kumru'nun kederi sertleşerek taş kesildi sanki, o taş da yuvarlanıp Bebir Ağa'nın kafasına indi. İpler koptu ve Kumru kanatlarını çırparak gökyüzüne doğru uçuverdi. Güneşin memleketinde kumlu bir tepenin üzerine konarak Kadir'i bekledi. Kadir, ışık huzmeleriyle çevrilmiş olarak geldi. Kumru'ya sarıldı. Kumru kötü günlerinden bahsedip dert yanmak istedi. Kadir ise hayat dolu gülüşüyle onun yüzünü aydınlattı. Fahire'yi başının üzerine kaldırdı, Kumru'yu da kucağına alıp uçmaya başladı. Kanatlı bir at onları serin ve huzur dolu göklerden geçirdi. Çiçeklerle kaplı, güzel kokularla sarılı bir bahçeye indirdi. Kadir bir demet kıpkırmızı, taptaze, yaprakları çiğli gül getirdi. Kumru gülü alıp koklamaya başladı. Gülün yaprakları havada uçuşarak ipek bir kumaşa dönüşüverdi. Kadir Kumru'yu da, Fahire'yi de bu kıpkırmızı ipek kumaşa sardı...

DÖNÜŞ

Kadir lokantadan çıkınca bir süre ne yapacağını kestiremedi. Durmadan yürüyor fakat nereye gittiğini kendisi de bilmiyordu. Bu koca şehirde büsbütün lüzumsuz biri olduğunu anlamıştı. Şehre de, buradaki insanlara da yabancı hissediyordu kendini. İnsanlar da bunun farkındalardı sanki. Başları önlerinde, sinirli sinirli geçip gidiyorlardı. Başını kaldırıp Kadir'e bakanlar da oluyordu gerçi, ne var ki Kadir bu bakışlardan hiçbir iyilik ummuyor, bilakis derin bir nefret veya acı bir istihza okuyordu. Tozlu yolların yorduğu atların ve katırların sırtından, eski gonkanın* kırık camlarından, açık bahçe kapılarından yüzüne dikilen nazarlar, Kadir'i gitgide daha fazla endişelendiriyordu. Bu bakışların sahipleri, onu yolun kenarındaki çamurun içine yıkarak tekmelemek istiyorlarmış gibi hissediyor ya da onunla alay ederek, "Şuna bakın Allahışkına! Senin bu şehirde ne işin olur?" dediklerini vehmediyordu. Kafasının içinden bin bir türlü şey geçiyordu. Kendi kendine şöyle düşünmeye başlamıştı: "İşlerim hep ters gitti. Çünkü

* Raylı sistemlerde elektrik ve buhar kullanımı öncesinde atların çektiği vagonlar.

Kumru'yu yalnız bırakıp geldim. Saçı uzunun bedduası etkili olur. O beni beklerken, özlemle kavrulmaktadır. Bu durumda elimi attığım her iş ters gidecektir. Burada bir ışık göremiyorum. Eve, ailemin yanına dönmem gerekiyor."

Bu karmaşık düşünceler içinde, kendisi de farkında olmadan şehrin çıkışına doğru yürümüş, "Cebir ağzı" denilen yere gelmişti. Burası iki dünyayı birbirinden ayıran bir yerdir. "Cebir ağzı"ndan yukarıya doğru tuğla evleri, alçak duvarları, tüten bacaları, harap durumdaki pazar yerleri, yalnız minareleri ve dallarına kargaların yuva yaptığı çifte çınar ağaçlarıyla donup kalmış olan şehir görünüyordu. Yağmurun ve karın dövüp durduğu yıkık duvarlar, neredeyse yere yapışmıştı. Bir vakitler gökyüzü depremlerle sarsılmış da küçüklü büyüklü bir sürü ıvır zıvırı yeryüzüne yağdırmış gibiydi. Tozlu, boğuk ve kesif havadan, karmakarışık sesler iştiliyordu. Sadece şehrin ufuklarını dövüp durmakta olan kurşun sesleri net bir şekilde duyuluyordu. Bu sesler meçhul birinin ölüm haberini duyuruyor, bir ailenin daha sahipsiz kaldığını herkese işittiriyordu. Şehir ağlıyordu.

"Cebir ağzı"ndan aşağıya doğru ise, geniş ve ışıklı bir ovada, özgür bir doğa manzarası uzayıp gidiyordu. Dere sularından bolca içip büyümüş olan genç kavaklar, yoncalıkta biten sümbüllere benziyordu. Sebze tarhları defalarca biçilmiş olmasına rağmen yine yemyeşildi. Kehribar renkli, ipek gibi mısır püskülleri, enli ve kalın yapraklar altına saklanan sapsarı birer meyveyi andırıyordu. Lahanalar gümüş rengindeydi. Dirişdovluk'un bahçesi komposto kokuyor, bahçenin uzun, beyaz duvarlarına sığmayıp taşan armut ağaçları hiçbir sınırı kabullenmek istemiyormuş gibi meyveyle dolup ağırlaşmış dallarını cömertlikle dışarı sar-

kıtıyor, yolun kenarından geçenlere sanki "Buyrun, armutların tadına bakın!" diyordu. Bu dalları duymak dahi istemeyenler de çıkıyordu. Öfke ve nefretle gidip ümitsizlikle dönen insanlar, kafalarını yukarı dahi kaldırmadan geçiyordu. Ağaçlar da sarı, sulu ve tatlı meyvelerini yavaşça yere bırakıveriyordu. Bu leziz meyveleri alıp tadına bakan ama ne başını ağaçlara doğru çeviren ne de onlara teşekkür eden insanlar da vardı. Zıplayarak dallara asılanlar, zavallı ağaçların dalını budağını koparanlar da vardı.

Kadir bu açıklığa, bu verimli ovaya çıkınca, içinde tuhaf bir hafiflik hissetti. Yürümek, ufka doğru zorlukla seçilen köyüne bir an önce varmak istiyordu. Öte yandan bunu yapamıyor, altı aylık bir ayrılıktan sonra eve cebi ve elleri boş olarak dönmeye utanıyordu. Evi gözlerinde canlandı. Fahire büyümüş de ona sesleniyor:

– Baba, baba, gel, gel!

Kumru ise çocuğu avutmaya çalışıyor:

– Baba sana yiyecek getirecek...

Fahire babasını görmüş gibi ellerine şehre doğru uzatıyor, küçücük parmaklarını hızlı hızlı açıp kapatarak:

– Baba, gel, gel! diyor.

İnsanlar şehirden ganimetlerle dönüyorlar. Ermeni köylerinden aldıklarıyla, pazar yerinden çaldıklarıyla, bir köşe başında pusuya düşürüp öldürdükleri adamın üzerinden çıkan şeylerle... Dünya o kadar karışık ki... Eline bir Berdanka geçirebilen herkes kabadayı kesilmiş. Herkes çalıp çırpmağa meşgul. Sıkıntıda olanlar bir tek Kadir gibi fakir fukara, zavallı insanlar...

Kadir'in içini tekrar acı bir keder doldurdu. Birdenbire Bebir Ağa'ya karşı derin bir nefret duydu: "Ne güzel geçi-

nip gidiyorduk işte. Domuz oğlu bizi ne hallere düşürdü. Ne biçime gidebildik, ne hasada. Önümüz kara kış. Ne bir avuç unumuz var, ne de bir avuç buğdayımız. Cep boş, zaman kötü, bu vakitten sonra kârlı bir iş de yok. Nasıl da yerimizden yurdumuzdan ayırdı bizi şerefsiz! Neymiş? Millet yolundaymış! Milletin taşı düşsün senin kafana, emi! Bıraksana yuvarlanıp gidelim, domuzun oğlu! Bana iyilik yapıyordu sözde. Yakama sarılmış din şöyle geldi, iman şöyle gitti diye. Benim derdim çocuğumun aç kalmaması için bir lokma ekmek bulmaktır. Ailemi geçindirmektir. Beni ne diye bilmediğim kapılarda süründürürsün?"

Kadir bahçe duvarının dibinde, nar ağaçlarının gölgesinde yürüyordu. Karşıdan at sırtında yahut arabada gelen insanlar Kadir'in yanından geçip gidiyorlardı. Bazılarının kucağında bir koyun, terkisinde bir kilim veya dolu bir çuval vardı. Bütün bu şeyleri satmak üzere götürdükleri belliydi. Kadir dikkatle insanların suratına bakıyor, tanıdık birine rastlamayı umuyordu. Aralarında beş adımlık bir mesafe kalıncaya kadar nazarlarını onların gözlerinin içine dikip bakıyordu. Hatta çoğu Kadir'den kuşkulandır gibi oluyordu. O da gelenleri tanımadığından emin olunca başını sallayarak selam verip geçiyordu. Pişmanlık, utanç ve ıstırap ruhunu sıkıyordu. Ailesinin yanına hangi yüzle döneceğini bilemiyor, kara kara düşünüyordu.

Güneş tepede dikilmiş, erkli hatipler gibi yalnız rençpere bakıyor, sanki bu sessiz bakışlarla çok şeyler anlatmaya çalışıyordu:

– Nedir bu ruy-ı arzı kaplayan al kanlar, insanlar!

Kadir, şimdi aklına geliveren bu sözü şehirde perişan bir halde dolaşan bir meczuptan duymuştu.

Hem sıcaktan kurtulmak, hem de Fahire için birşeyler bulmak umuduyla bahçenin duvarını aştı. Ark kenarındaki böğürtlenler olgunlaşıp kararmıştı. Dikenli çalıyı bir sopayla kenara iterek böğürtlen yemeye daldı. Biraz da toplayarak mendilinin arasında götürmek istediye de evlerinin yanındaki büyük çalılıkta bolca bulunduğunu hatırlayıp vazgeçti. Bahçede armut ve üzüm toplayan insanlar vardı:

– Yolcu kardeş, buyur üzümün tadına bak!

Elliden fazla insan çalışıyor, asmaların arasından çıkan çocuklar topladıkları etek ya da sepet dolusu üzümü getirip teslim ederek hemen geri gidiyorlardı. Subay şapkalarına benzeyen yuvarlak sepetlerdeki üzüm, eli makaslı insanların yanına getiriliyor, onlar ise cam gibi parlayan beyaz yahut siyah salkımları çürük tanelerden ayıklıyorlardı. Temizlenen üzüm kasalara dolduruluyor, iki çocuk ellerindeki çekiçlerle, dolu kasaların ağzını kapatarak çiviliyorlardı. Bu garip misafire boş bir kasayı gösterip:

– Oturun, buyurun, dediler.

Tebriz üzümünün büyük ve tatlı taneleri Kadir'in ağzında şeker gibi eziliyordu. Taneler temiz, berrak ve sertti. Buna rağmen Kadir'in boğazına takılıp kalıyordu sanki. Derdini saklayamayarak:

– Beş küsur ay önce bir yaşındaki kızımdan ayrıldım. Kendisine bir armut olsun götürebilsem, dünyaları vermiş gibi olurum, dedi.

Adamlar Kadir'in önüne bir sepet armut koydular:

– Al, götür. İstedığın kadar al. Doldur ceplerini!

Kasaları kapatan çocuklardan biri, aynı dalın üzerinde bitmiş bir çift kırmızı elma getirdi:

– Çocuk için bu daha iyi, dedi.

Kadir öylesine sevinmişti ki hiçbir şey yemek istemeyerek bir an önce eve varmak için acele etti. Armudu, elmayı, üzümü şapkasının içine, mendilinin arasına doldurdu.

– Ziyade olsun! Allah razı olsun! Çok sağ olun!

Çalışanlar hep bir ağızdan cevap verdiler:

– Güle güle! Hayırlı yolculuklar!

Şehirle Gobular'ın arası on beş, yirmi verstlik* bir yoldur. Kadir bahçelerin, bostanların arasından geçiyor, kestirmeden gitmeye çalışıyordu.

Gece köye vardı. Herkes uyumuştı. Köy koyu bir karanlığa gömülmüştü. Alçak toprak evler masallardan fırlamış gibi karanlık ve korkunçtular. Ahırlardan boğa fısıltısı, at sesleri iştiliyordu. Kaç aydan beridir uzak kaldığı bu evleri görünce köyüne döndüğüne seviniyordu. Evi barkı, eşi dostu gözlerinde canlanıyor, sanki karşısına çıkıp ona "Hoş geldin!" diyorlardı. Daha hızlı yürümeye çalışıyor, içinden "Acaba evde durum nasıl?" diye geçiriyordu.

Çiti aşip bahçeye girdi. Ay da sanki Kadir'i karşılamak için çıkmış gibi yüzündeki peçeyi açtı. Uzun bir ayrılığın arkasından iki sevgilinin kavuşmasının mutluluğunu paylaşmak istiyordu sanki. Kadir'in, bahçeye açtığı kilimin üzerinde yatıp uyuyan Kumru'yu, onun kollarında kedi yavrusu gibi ufacık kıvrılmış Fahire'yi görünce neler hissettiğini diller anlatmaktan, kalemler yazmaktan acizdir. Özlemine çektiği ailesine kavuşan bir insandan ziyade, ay ışığının altında şaşırıp kalmış olan bir eşkiyayı andırıyor, sessiz ve hareketsiz duruyordu.

Kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Kafasına meçhul bir ağrı saplandı. Dudaklarında gülücükler oynadı. Babalık aş-

kı kabardı, eğilip çocuğun terli alınından öptü. Çocuk uykulu uykulu:

– Öpme beni. Sana küstüm, diyordu sanki.

Kumru yatakta daha da mahzun görünüyordu. Yaralı güvercin gibi başını omzuna yaslamıştı. Kadir onun başını kucağına alıp dikkatlice yüzüne baktı. Uyandırmaya kıyamıyor, sabah oluncaya değin başında beklemek istiyor gibiydi. O sırada Kumru rüyasında ipek bir kumaşa sarınmış, kocasının koynuna sokularak gül kokluyordu.

Kadir zapt edemediği bir sevinçle bağırmak istedi. Sesi çıkmadı. Kısa bir süre duraksadıktan sonra anneyle yavrusunu tatlı uykularından uyandırmanın hiç iyi olmayacağını düşündü. Belki de gözlerini uyanırken asla göremedikleri bir rüyanın mutlu sahnelerine dikmiş, gülüyorlardır, diye düşündü. Tatlı ve ümit dolu bir rüyanın içinde yüzmektedirler belki de...

Kendisi de yorgundu zaten. Tabanları sızım sızım sızılıyordu. İçeriden bir mitil getirdi. Elbiselerini başının altına yastık yaptı. Yatıp uyudu.

* * *

Bebir Ağa bu gece çapkınlık yapmayı kafasına koymuştu. İçine elma ve şeker koyup bağladığı bohçayı alıp evden çıkmayı iki kez denemiş ama ikisinde de Kıssa Hanım'ın sesini duyup irkilmmişti:

– Kim o gölge gibi dolaşan?

Çocukları uyandırmamak için sesini kısıp:

– Benim kız, dışarı çıkacaktım. Niye bağıırıyorsun? Sessiz ol! diye yanıtlamak zorunda kalmıştı.

Geri dönüp yatağına tıklamak zorunda kalmışsa da vahşi bir ihtiras onu uyutmamıştı. Aylardır hasretinde olduğu

* Metrik sistem öncesinde kullanılmış olan Rus uzunluk ölçüsü. 1,06 kilometreye eşitti.

"İpek gömlek, mermer vücut, kavun tazesini memeler" gözünün önünden gitmiyordu. Hayalinde Kumru'ya sarılıyor, gözlerini kapatarak dudaklarını kıpırdatıyordu. Lambayı söndürmüş, yatağının içinde dizlerini kucaklayarak yastığa dayanmıştı. Kıssa Hanım'ın uykuya dalmasını bekliyor, düşünüyor, terliyor, terini yorganla siliyor, bekliyordu. Nihayet Kıssa Hanım, ateşin üzerindeki tencere misali kaynamaya başladı. Horlama sesi ortalığı kapladı.

Bebir Ağa yavaşça bohçasını aldı. Parmaklarının ucuna basarak evden çıktı. Merdivenlerden de sessizce inerek Bikâr'ı dürttü:

– Kalk gel peşimden! Sessiz ol ama!

Evden çıkmayı başardıktan sonra gerisi kolaydı zaten. Kıssa Hanım uyanır da Bebir Ağa'yı bulamazsa Bikâr'ın kârısına soracaktı. Ona da ne söyleyeceğini ezberletmişlerdi zaten:

– Pristavın adamları aniden geldiler, ağayı alıp götürdüler.

Bebir Ağa, Bikâr'ı ne olur ne olmaz diye yanına alıyordu. O elinde tüfek kapıda beklerken, kendisi içeride Kumru'nun koynunda keyfine bakacaktı. Korkmuyor da değildi gerçi, ama "aşkın ateşi" gözlerini kör etmişti. Her ne suretle olursa olsun Kumru'nun yatağına girmek, o "mermer vücudu" kollarının arasına almak istiyordu.

Bikâr tüfeğin çakmağını çekti:

– Sen keyfine bak ağam. Ben buradan kuş uçurtmam, merak etme!

Bebir Ağa:

– Tüfeğin ağzını öteye tut lan, dedi. Sen burada sessizce bekle. Ben "at" demeden de atmayasın sakın!

Bebir Ağa çiti aştı, bohçasını elinde sallayarak parmakları üzerinde Kumru'nun yatağına doğru yürüdü. Yatağın yanında dolu bir bohça duruyordu. Bu da çapkınlık bohçasına benziyordu galiba. Bebir Ağa, Kumru'nun yatağına bakınca hayretler içinde kaldı. Yatakta upuzun bir adam vardı. Soluğunu tuttu, yavaşça geri dönüp bahçe kapısına geldi. Bikâr birşeyler hissetmiş gibi fısıltıyla sordu:

– Patlatayım mı ağam?

Bebir Ağa güçlükle konuşuyordu:

– İş var, iş!

– Nasıl yani ağam?

– Başıma geleni biliyor musun, domuzun oğlu?

– Ne oldu ki ağam? Korkma o kadar!

– Karının yanında... Yahu ne biçim iş bu?

– Ne var ağam, söylesene!

– Karının yanında adam var! Yabancı bir adam!

Bikâr güldü:

– Hayal görüyorsundur ağam. Besmele çek!

– Yahu koca adamı görmüyor muyum ben? Bohçalı falan bir adam var işte. Kör müyüm? Kolunu da karının boynuna dolamış. Ne olduğunu anlamadım gitti!

Bikâr kahkaha atmamak için zor tuttu kendini:

– Belki de sahibi gelmiştir ağam! Haydi dönelim. Bu gece uğursuz bir gece oldu galiba. Yarın yine gelersin. Karanlık bir iş!

Bebir Ağa'nın dizleri titriyor, kalbi çarpıyor, gözlerinin önünde çeşitli hayaller beliriyordu. Bikâr'ın eteğini çekiştirip sordu:

– Ne biçim iş bu lan? Bu domuz oğlu domuz kim acaba?

– Sen hayal görmüşsündür dedim ya ağam!

– Gel o zaman sen de bak! Gel bak bakalım bu ne biçim bir iş! Nikahlı karımın yanındaki kim? Ne büyük bir belaya çattık yahu!

İkisi de parmaklarının ucuna basarak yatağa doğru yürüdüler. Her adımda durup dikkatlice yatağa bakıyor, sonra tekrar yürüyorlardı.

– Bak, işte orada! Gördün değil mi? Bana inanmıyordun demin!

Bikâr kendini toparlayarak biraz daha ilerlemek istedi. Kumru'nun yanındakinin yüzünü görmek, dahası onun erkek olup olmadığını kesinleştirmek istiyordu. Yataktakilerden biri kıpırdar gibi oldu. Bebir Ağa hemen eteklerini toplayıp kaçmaya koyuldu. Çitin üzerinden atlamak isterken bohçası dikenlere takıldı. Elmalar yere dökülüp yokuş aşağı yuvarlanmaya başladı. Birkaçı gölete düşerek şapırdadı. Kurbağalar seslerini kesiverdiler. Bikâr eliyle ağzını kapatarak güldü:

– Bu gece hiç tekin değil vallahi, ağam!

– Korkma, salak şey!

– Kadın boş değil ağam, görüyorsun işte! Daha ne istiyorsun?

Bebir Ağa, Bikâr'ın eteğini yakalamış bırakmıyordu. Onu kendine doğru çekerek neredeyse yalvarır gibi bir sesle şöyle diyordu:

– Gel şuna bir daha bakalım hele! Benim nikâhlı karım o! Şu gâvur oğlunu...

Birbirlerine tutunarak tekrar yatağa doğru yürüdüler. İkisi de çok yavaş hareket ediyor, her adımda durup çevrelerini gözlüyor, sonra da bakışlarını yatağa dikip uzun uzun bakıyorlardı. Biraz yaklaşınca adamın horlama sesini de

duymaya başladılar. Bebir Ağa, kadının yanında oynaşı bulunduğundan emin oldu. Adam bir kolunu Kumru'nun göğsünün üzerine doğru uzatmıştı hatta. Bebir Ağa'nın kanı kaynıyor, kalbi çarpıyor fakat hâlâ gözlerine inanamayarak ağzı açık ve parmakları üzerinde doğrulmuş bir halde yatağa bakıyordu.

Bikâr, Bebir Ağa'nın eteğini çekiştirdi:

– Sahibi gelivermiş ağam. Tehlikeli iş. Haydi dönelim!

Kumru'nun boz kedisi hep kümesin üzerinde yatardı. Bu gecenin davetsiz misafirleri kendisini rahatsız etmişlerdi. Bu nedenle midir yoksa adamlardan şüphelendiği için midir bilinmez, yattığı yerden Bebir Ağa'nın kafasına zıpladı. Bebir Ağa heyecan ve korkudan gerilmiş bir haldeyken birdenbire kafasına yumuşak birşey düştüğünü hissetti. Kedinin pençeleri onun ince tıraşlı yüzüne takılınca hemen çite doğru fırladı. Düştü fakat yataktaki adamın arkadan saldırmasından korkarak dikenli çalının arasına daldı. Yılan gibi sürünerek çalılardan arasından geçti. Bikâr da çalılardan üzerinden zıplayarak çitin öteki tarafına geçmişti. Gözlerini aydınlanmak üzere olan ufka dikerek:

– Vallahi çok tehlikeli bir iş, ağam, dedi. Vakit de geçiyor zaten. Bu gece idare et artık. Yarın bu olmasa dahi sana bir muta bulup uydururuz.

Bebir Ağa öfkeyle çıkıştı:

– Git şu tüfeği al gel bakalım bahçeden! Onun icabına bakacağım ben şimdi!

Daha lafını bitiremeden kafasına sert bir darbe yedi. Kıssa Hanım dibek tokmağını Bebir Ağa'nın kafasına indirip tabanca gibi patladı:

– Ulan köpek! Gecenin bu saatinde el âlemin kapısında

ne arıyorsun? Karını evde bırakıp orospu peşine mi düşmüşsün? Ben de kendime bir düzine erkek bulmaz mıyım? Ahlaksızlık nasıl yapılmış, görürsün sen!

Kıssa Hanım'ın sesi köyü ayağa kaldırdı. Hava da apar topar aydınlanmaya başladı sanki. Karanlık, yeryüzüne indirdiği perdeleri hızlı hızlı kaldırmaya başladı. Güneş, bu küçük bahçede cereyan eden tuhaf olayları herkese göstermek için koşarak gelmiş gibiydi.

Kıssa Hanım'ın çıığından sonra, Bebir Ağa ortadan kayboldu. İnsanlar Kumru'nun bahçesine doluşmaya başladılar. Herkes birbirine soruyordu:

– Kim öldü? O çııklık da neydi?

Her kafadan bir ses çıkıyordu. "Korkudan ölmüş" diyen de vardı, "Bir çocuğu boğmuşlar" diyen de. Bazıları da "Çııklık atanın, karnına bıçak sokulan bir adam olduğu" kanaatindeydi.

Evrenin ihtiyar ve uyanık bekçisi güneş ufuktan yükselirken, insanların yüzündeki heyecanı da aydınlatıyordu.

Gürültüye Kadir de uyandı, fakat karmakarışık seslere bir anlam veremedi tekrar tatlı sabah uykusuna dalmak için yorganı kafasına çekti.

Kumru gözünü açar açmaz yanındaki adamı görüp irkilirdi. Kim olduğunu anlayamadan yalınayak kapıya koştu. Kadınlar Kumru'nun sesini duyup geldiler. Kumru ağlıyor, tırnaklarıyla yüzünü yırtıyor, elleriyle dizlerini dövüyordu. Bebir Ağa'nın onun yatağına girdiğini zannediyordu. İnsanlar kendisini anlayamıyor, fakat yatıştırmak ve teselli etmek için çırpınıyorlardı. "Darbe alan da, deminki çııklık atan da işte bu kadın" diye düşünüyorlardı.

Kumru'nun dışarı çıktığını gören Kadir de yerinden kalk-

tı. Sokağa çıkıp neler olup bittiğini öğrenmek istedi. Sokağa tuhaf bir heyecan hâkimdi. Kumru ağlıyor, Kıssa Hanım ona küfürler savuruyor, kadınlar ise ikisinin arasına girerek onları yatıştırmaya çalışıyorlardı.

Kadir kalabalığa yaklaşıncı komşuları Ağa Mehmet'le karşılaştı. Gülümseyerek tokalaşmak için elini uzattıysa da adam "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek korku içinde geri çekildi. "Hortlak var! Hortlak!" diye bağıarak kaçmaya başladı. Diğerleri de çoktan öldüğünü duydukları Kadir'i görünce irkildiler. Koşup hocayı çağırmak için gittiler. Kadir'in hortladığı haberi ağızdan ağıza bütün köyü dolaştı. Hizmetçiler ellerinde kürekler, kadınlar kucaklarında bebekler olduğu halde olay yerine akın etmeye başladılar. Herkes "hortlağı" görmek istiyor fakat Kadir içlerinden bir tanesine yaklaşarak durumu anlatmaya çalışınca korkup geri kaçıyorlardı.

Kadir'in "hortladığını" duyan Meşedi İslam, şaşırıysa da kendini kaybetmedi ve meseleyi anladı:

– Adamın başına böyle bir iş açarsanız hortlar tabii! Ben olsam ben de hortlarım! Daha bu ne ki! İnsanlar haklarını aramaya bir başlasın, toprağın her karışından bir yiğit "hortlayacak". Canlı canlı mezara girilir mi yahu? Zulüm yeri göğü tutmuşsa başka ne yapılır! Taşlar da canlanacak, ağız açıp konuşmaya başlayacak. İşte o zaman soracağım size, "Şimdi keyfiniz nasıl ağalar?" diye...

LAKIRDILAR

Sıradan köy akşamlarından biriydi. Sığırlar, mandalar yorgunluktan mı, paçayı kurda kaptırmaktan korktukları için mi, yavrularına kavuşmak aşkıyla mı evlerine dönüyorlardı. Meşedi İslam topladığı otu üst üste kümeliyor, Meleknisa büyük bir dikkatle inek sağıyordu. Bin türlü azardan ve tehditten sonra, yükünü omuzlarından atarak geri dönen çifte tekerlekli arabalar, yenilmiş pehlivanlar gibi ağır ağır ilerliyor, gıcırdayıp duran tekerlekler, doğurmakta olan sığır gibi acıyla inliyordu. Tavuklar yem, köpekler mama, atlar tımar, Hacı Hüseyin ise sofranın başına kurulmuş kişneyerek pilav istiyordu...

Havanın soğuk olmasına ve şiddetle esen rüzgâra rağmen sokağın başı kalabalıktı. Burası, "alçak çitlerin, yıkık cami duvarının ve kasap dükkânının yanındaki açıklık," tezekli ve çamurlu bu yer, köyün tam göbeğidir. Yolunu şaşırıp gelmiş olan misafir burada durup dinlenir, nereye gideceğine burada karar verir, bir lokma ekmek uğruna kendini satmaya hazır

olan rençper, ırgat özgürlüğünü burada kaybeder. Su için çekişenler burada kavga eder, aralarındaki dargınlığı bitirmek isteyenler burada barışırlar. Yine bu açıklıkta satıcı kazanır, köylü kaybeder, hoca anlatır, insanlar dinler. Gün boyu bomboş olan bu yer, hava kararmaya başlayınca kalabalıklaşır. Bin bir çeşit yeni haber; savaş, açlık, karışıklık, ölüm, dirilme, doğum, saadet ve felaket haberleri gelip burada toplanır. Dört bir yönden esen rüzgârlar burada karşılaşır çarpışır, parçalanıp savrulur. Bu çarpışan rüzgârların coşturduğu sulardan herkes bir yudum alır, yine herkes aldığı yudumda farklı bir tat bulur... Kısacası, bu yer köyün müzesi, gazetesi, telefonu, telgrafıdır. Su bölünürken, vergi toplanırken, asker uğurlanırken, cami için para toplanırken burada kıyamet kopar. İnce, kalın, haklı ve haksız sesler kâh birbiriyle çarpışarak bakır kaplar gibi çınlar, kâh birbirini kırıp döker, kâh da bu çarpışmalardan kıvılcımlar çıkar, etraf aydınlanır.

Bu akşam köyün orta yerindeki muhabbet fazlaca uzadı. Hatta hiç bitmeyecek gibi oldu. Kadınlar akşam yemeğini çoktan hazırlamış, sofrayı kurmuş bekliyorlardı. Bazıları sofranın bir köşesinde yalvaran bir sesle miyavlayıp duran kediyi azarlıyor, bazıları da çarşafa sarınıp duvarın dibine sinerek erkeklerin kâh yükselip kâh alçalan sesine kulak kesiliyor, bu tuhaf sohbeti dinlemeye çalışıyordu.

Karanlık iyice bastırınca sesler de yükselmeye başladı. İnsanlar birbirlerinin suratını görmeden birşeyler anlatıyor, anlatılanları dinliyorlardı. Hiçkimsenin, karşısındakinin suratını görmek gibi bir derdi de yoktu. Bu suratları iyi biliyorlardı zaten. Bütün mesele adamı duymak, sonra da onun lafının mukabilinde daha sıkı bir laf söylemekten ibaretti. Bugünkü konu ne su, ne de vergilerdi. İnsanlar, aslında

kendilerini alâkadar etmeyen bir mesele uğruna boğaz yırtıp kafa şişiriyorlardı:

– Kumru kimin olmalı?

Rençper Kadir'in muamma dolu dönüşü, bütün diğer konuları unutturmuştu. Civar köylere de yayılmış olan bu hikâyeyi herkes, bir halk âşığı maharetiyle başkasına anlatıyor, anlatırken üzerine birşeyler ekleyerek daha fazla hayret uyandırmaya çalışıyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Bazıları "Kader işte" diyor, bazıları da "Zaten herşeyin tepetaklak olduğundan" bahsediyordu:

– Böyle giderse daha neler neler göreceğiz. Daha nice-leri hortlayacak, nice-leri de ölecek! Sene uğursuz geldi miydi, bela eksik olmaz!

Aylak Ağabala gibileri ise elini sallayarak:

– İçinden çıkılası gibi değil, diyordu.

– Kumru kimin olmalı?

Bu soru büyük bir yük olup insanların sırtına binmişti. Kimse bu yükü omzundan atamıyordu. Satıcı Ağa Elesger, ayetlere dayanarak Kumru'nun kimi istiyorsa seçebileceğini kanıtlamaya çalışıyor, Sarıklı Molla ise yeni ayet ve hadislerden örnekler vererek bambaşka bir karara varıyordu:

– Üç kişi zevcin öldüğüne şahadet ederse, kadının nikâhı feshedilmiş olur!

Bu hükme bakılırsa Kadir kaybediyor, Kumru Bebir Ağa'nın oluyordu; zira üç değil, beş kişilik bir "mücahit" gurubu, Ermeni köylerinden dönerken Kadir'in öldüğü haberini getirmişti. Sarıklı Molla'ya göre, o sırada Kadir'in, henüz hayatta olduğunu karısına yazması gerekiyormuş.

Sarıklı Molla'nın kararını duyan çoğu insan, omuzlarından yük kalkmış gibi hafifliyordu. Kadir'in düştüğü duru-

ma acıyıp onun tarafında olanlar da yok değildi. Meşedi İslam, Sarıklı Molla'nın laflarını delikli kuruşa almak istemeyerek şöyle diyordu:

– Adam gurbete gitmişti, şimdi de çıkagelmiş işte. Canlı canlı karşınızda duruyor. İnkâr mı edeceksiniz? Bu oyunlar hep Bebir Ağa'nın başının altından çıkıyor. Amacı Kumru'yu, anlarsınız ya...

Hacı Hüseyin, ağzında çubuk olduğu halde Meşedi İslam'ın lafını yarıda kesti:

– Oyun ha?! Ne oyunu be, eşek çobanı herif! Kumru, Bebir Ağa'nın nikâhlı karısı değil mi?

Kalabalıktan biri:

– Mercimeği çoktan fırına vermişlerdir, dedi.

Meşedi İslam kafasını salladı:

– Sen öyle zannet. Kumru, Bebir Ağa'nın yüzüne dahi tükürmez, canına kıyar vallahi.

Hacı Hüseyin boğazını temizleyerek:

– Ölüyü kendi haline bırakırlar mı hiç? dedi. Kumru'nun rızasıyla nikâh kıyılmamış mı? Tamam işte! Kadir ister hortlasın, ister gökyüzüne yükselsin, hiç fark etmez.

Hacı Hüseyin'in lafı, Kadir'in arkadaşı olan Sultanali'ye dokundu. Tartışma sırasında civar evlerinden birinin damını temizlemekle meşgul olan Sultanali, konuşulanların hepsini duymuştu. Pencereye tutunup aşağı inerken söylediklerini Hacı Hüseyin'e işittirmek isteyerek:

– Muhakkak öyle! Kumru'yu Bebir Ağa kapar. Kurt kuzuyu nasıl kaparsa işte... Bahçe de sana kalır, dedi.

– Sen kapat çeneni. Bahçenin derdi sana mı kaldı?

Meşedi İslam da lafa karıştı:

– Ne oldu Hacı? Hoşuna gitmedi mi?

Sultanali daha yavaş bir sesle, ama daha kesin bir ifadeyle konuştu:

– Belli işte, fakirin karısını elinden almak istiyorsunuz. Ama...

Hacı Hüseyin çubuğunu ağzından çıkardı. Salyası dudagından aşağı doğru sarktı. Çenesi titreyerek:

– Sen ne diye böyle ileri geri konuşup duruyorsun çakal?! Kafan omuzlarına yük olmaya mı başladı yoksa? dedi.

– Çakal, bana çakal diyendir. İleri geri konuşan da sensin. Hem konuşsam ne olur? Beni tehdit mi ediyorsun?

Meşedi İslam da sinirlendi:

– Evet, tehdit mi ediyorsun yoksa?! Yani bundan daha mı kötü olacak halimiz? Siyahtan öte renk mi var? Ne insaf bilirsiniz, ne vicdan!

Herkeste bir ciddilik ve gerginlik sezildi. Burunlara barut kokusu geldi. Bir saat önceki şakalaşmaların, gülüşmelerin esamesi okunmaz oldu. Gözler kanlandı. Hacı Hüseyin Sultanali'ye, Sultanali de Hacı Hüseyin'e baktı. Birbirlerini bakışlarıyla oklamak ister gibiydiler.

– Çakal!

Sultanali sanki diliyle değil, geniş açılmış ve kıpkırmızı kızarmış gözleriyle konuşuyordu. Meşedi Cihangir, ileri yürüdü:

– Domuz oğlu domuz mazot kokuyor. Onun bunun kapısında içtiği alev sayesinde bu hale geldi...

Hacı Hüseyin biraz daha cesaret bularak deminden beri içini yakan bir kelimeyi ortaya fırlatıverdi:

– Balşavet itoğlu itler!.. Burası Eresey* değil, bunu kafanıza sokun iyice!"

* Rusya. (Halk dilinde)

Meşedi Cihangir parmağını neredeyse Sultanali'nin gözüne sokacaktı:

– Seni öyle bir kaybettiririm ki izini bile bulamazlar!

– Gözlerini aç da iyi bak!

– Hapşu! Yok ya!

Meşedi İslam'ın hapşırır gibi yapması, Meşedi Cihangir'in tehditlerine iyi bir cevap oldu. Kenarda durup bu tartışmanın nasıl sonuçlanacağını bekleyenler gayri ihtiyari güldüler. Onların gülüşü Meşedi Cihangir'i ve Hacı Hüseyin'i korkuttu.

Meşedi Cihangir, Sultanali'nin yakasına yapışmak istediye de, Sultanali geri çekilerek zorla balık yağı içirilen çocuklar gibi suratını ekşitti. Sonra da Meşedi Cihangir'in şakağına bir darbe indirip duvarın üzerine zıpladı ve bir anda gözden kayboldu. Meşedi Cihangir dengesini kaybederek duvara yaslandı. Hacı Hüseyin, Meşedi İslam'ın üzerine yürümek istediye de kendisini zapt ettiler. Sarıklı Molla kuşağını beline dolaya dolaya, takunyalarını takırda takırdata olay yerine geldi:

– Ey karye* halkı! Ne yapıyorsunuz? Şeytanın şerrinden uzak olun ey ahali!..

Hava büsbütün kararmıştı. Pencerelerden sarkan ışıklar şaşı gözler gibi karanlığa, sokaktaki kargaşaya bakıyordu. Gürültüyü henüz fark edenler akşam yemeklerini yarım bırakarak sokağa çıkıyorlardı. Ortalıkta kimse kalmamışsa da "barut kokusu" havadan büsbütün çekilip gitmiş değildi. Geç kalanlar burada az önce olup bitenleri kaçırdıkları için üzülüyorlardı. Olayın tanıkları ise sofralarının başına çökmüş, görüp işittiklerini karılarına anlatıyor, anlattıkça dal-

* Köy. (Arapça)

landırıp budaklandırıyor, şişirip abartıyorlardı. Sultanali'nin yumruğu, ayrıntılı bir şekilde defalarca tasvir ediliyordu. Köyün zenginlerinin karıları bütün bu itişip kakışmaların tek suçlusu olarak Kumru'yu görüyor, gıyabında şöyle konuşuyorlardı:

– Boyu devrilesice! Ağa evine gitmek istemezmiş! İste-mezsen canın cehenneme! Halkı ne diye birbirine düşman ediyorsun peki?

Sultanali aynı gece köyden ayrıldı. Gözlerinde nefret, kalbinde öç alma duygusu, kollarında çarpışma gücü olarak yola koyuldu. Karanlıkları ellerine dolamak, parmağını düşmanın gözüne sokmak ister gibiydi.

Hacı Hüseyin'in kafası iyice dumanlanmıştı. Hiçbir yerde karar kılamıyordu. Sinirden eli ayağı titriyordu. Nihayet "üç beş çapulcunun" dersini vermek üzere, Bebir Ağa'nın yanına ricaya gitti.

* * *

Hacı Hüseyin titreye titreye Bebir Ağa'nın yanına varır varmaz sinirden ağlamaya başladı:

– Ben orada çakal oluyorum. İhhi, ihhi, ihhi... Domuz oluyorum. İhhi, ihhi, ihhi. Ağa ise burada oturmuş, istifini dahi bozmadan köfte yiyor.

Bebir Ağa'nın karısı öteki odaya geçti, Bebir Ağa ise ağzında lokma olduğu halde ayağa kalkıp yemeğin yağına bulanmış olan parmakları lamba ışığında parlayarak Hacı Hüseyin'e yer gösterdi.

Bebir Ağa bu geceki tartışmayı bizzat duymuş, ama iş büyümesin diye sesini çıkarmayarak kendini belli etmemişti. Şimdi Hacı Hüseyin'in tavrından, durumun çok ciddi olduğu-

nu anladı. Kendini toparladı, kaşlarını yukarı kaldırdı ve bir "millet hadimi" olarak Hacı Hüseyin'i dinlemeye başladı.

Hacı Hüseyin anlatıyor, anlattıkça da alt dudağı lastik gibi uzayarak aşağı sarkıyordu. Ara sıra ağzından salya akıyordu. Hacı Hüseyin elini karnının üzerine koyuyor, sonra başındaki papağı gösteriyor, sık sık da Mekke üzerine yemin ediyordu. "İcabına bakmak, hizmetçi parçası, sakal, yarın" kelimeleri ayan beyan duyuluyor, söylediği diğer şeyler ise anlaşılmıyordu.

Bebir Ağa, beraber yemek yemeği önererek Hacı Hüseyin'le uzunca bir muhabbete başladı.

Bebir Ağa'nın hem Kadir'le, hem de diğer "eşkiyayla" ilgili bazı düşünceleri varmış. Acele etmenin bir anlamı yokmuş. Bebir Ağa herşeyi düzene sokacaktı:

– Öncelikle şunu söyleyeyim ki Hacı Hüseyin, Kadir bir daha bu köyde Kadir'im diye dolaşamayacak. Şu karşında gördüğün adam Kadir'in icabına öyle bir bakacak ki, herkesin ağzı açık kalacak.

Bebir Ağa, çubuğunu ucuz tömbekiyle doldurdu. Kibriti çekip çubuğu yakacakken, Hacı Hüseyin ağır yük altında kalmış merkep gibi uflayarak burnunu kapattı. Bebir Ağa, Hacı Hüseyin'in kükürt kokusundan rahatsız olduğunu anladı:

– Kibritten mi korkuyorsun yahu?! Yarın millet uğruna ortaya çıkıp çatışmak gerekince ne yapacaksın öyleyse?

Hacı Hüseyin bir süre burnunu kapalı tuttu; öksürdü, hapşırdı, nihayet kendini toparladı. Bebir Ağa anlatmaya devam etti:

– Adamın defterini bir güzel dürdüm. Sor bakalım ne yaptım?

– Ne yaptın?

– Bu iş öyle bir iş ki elinde belgen, kanıtın olacak kardeşim! Belgeye kanıtla bakarsan, Kadir Safer ayının on üçüncü günü ölmüş!

– Yani uğursuz günde nalları dikmiş!

– Tanıkların ifadesi var. Kağıdına da yazıldı nitekim, "Falanca, Ermeni kurşunlarıyla şehit..." şehit kelimesi yanlış olarak yazılmış gerçi, onu düzeltiriz... Neyse, kâğıda "Bu adam öteki tarafı boyladı" diye yazılmış yani! Kumru'nun nikâhı da kıyılmış, bitmiş. Hem nikâh kağıdında sıradan bir mersiye mollasının değil, koca bir imamın imzası ve mührü var. Karıya mehir olarak kaç yüz altın yazılmış. Herşey zapturapta alınmış. Yani hangi tarafa kıvrırır kıvrırsın, elimden kurtulamaz. Kumru benim nikâhlı karımdır! Öte yandan Kadir'in hayatta olduğuna dair parmak kadar bir işaret var mı Allah aşkına? Ben de adamı bu noktadan yakalıyorum işte! Yani şimdi sen hortlamış mısın kardeşim? Pekâlâ! O zaman nerede senin delilin? Nerede hortladığına dair kağıt?

– ...

– Ona bakarsan aylaktan, serseriden çok ne var? Bir tanesi kalkıp gelse de "Ben Kadir'im!" deyiverse inanacak mıyız? Kanun var, düzen var, ağa var! Halkın başında bir bilen var! Pristav yanında benim adım bilinir! Zırlayıp dursun "Ben Kadir'im" diye, ona kim inanır? Kadir'in adı benim köyümden silineli çok oldu, çok oldu herifin adı kütükten silineli! Her yerinden kalkan, bir isim bulup köye gelmek istese alacak mıyım? Çıldırmadım ben henüz! Mezarlığa giden cenaze, geri gelir mi hiç? Anlayacağın Kadir'i köyden kovuyorum. Bir gün bile barındırmam buralarda!

Hacı Hüseyin sinirlendi:

– Öyle yapacağına ne diye içeri tıktırmıyorsun ki şu domuzun oğlunu, ağam?!

– Yapamam!

– Nasıl yani?

– Olmaz!

– Peki Tat Hamit'in kardeşini Nargin'e* sürünce oluyor da, şimdi mi olmuyor? Kadir bu kadar mı önemli bir adam ki yapamıyorsun?

– Yahu onu kastetmedim be adam! İstesem yaparım elbet! Hatta köyün anasını da ağlatırım! Pristav bana ne diyecek? Bu halkın ipi benim elimde değil mi? Fakat mesele başka! Hani Kadir ölmüş ya, adı defterden silinmiş ya?! Ben şimdi onu yakalatıp içeri tıktıracağım olursam, yarın bana şöyle demez mi: "Madem ölmüştüm, ne diye beni içeri tıktırdın? Ölmüş bir adam hapise atılır mı?" İşte bu yüzden içeri tıktırmayı uygun bulmuyorum. Yarın köyden kovuyorum adamı. Civar köylerin ağalarına da haber saldım. Mezardan çıkıp geleni kim köye bırakır? Ara yerde kaybolur gider herif! İşi bitik yani!

– Tamam mı şimdi?

– Tamam herhalde!

– Sen öyle zannet!

Hacı Hüseyin öfkeyle yüzünü duvara çevirdi. Bebir Ağa, deminden beri anlattıklarının onu ikna etmediğini anladı. Nerede hata yaptığını düşünmeye çalışırken, Hacı Hüseyin'in boğuk sesi işitildi:

– Uyuyorsun ağam! Dünya tepetaklak olmuş, sen ise daha uyanmamışsın! Sultanali bir tek bana mı küfrediyor

* Hazar Denizi'nde ada. Hapishanesiyle ünlüydü.

sanıyorsun? Ya da bir tek Meşedi Cihangir'e mi kafa tutuyor zannediyorsun? Hayır! Bunların hepsinin arkasında uzun bir hikâye var! Bugün beni döver, yarın ahundun* üzerine yürür, ertesi gün de sıra sana gelir ağam! Ne kanun biliyor, ne şeriat tanıyor bunlar ağam! Ne büyük cesaret bulduklarına baksana. Eresey'in balşaveti bunların yanında hikaye!

Hacı Hüseyin sustu. Bir süre sessizlik oldu. Bu sessizlik içinde Hacı Hüseyin'in hırıltılı sesi Bebir Ağa'nın kulaklarında çınladı durdu. Nihayet Hacı Hüseyin konuşmaya devam etti:

– Hayır ağam, ben şehre gidip bu meseleyi anlatacağım. Bir tek Kadir'le bitmiyor ki iş. Şair ne demiş:

*Düşman bir olsa def'ini asandır eylemek
Vah ol zaman ki saldırı dört bir cihetten o*

Öteki odadan çay getirdiler. Kıssa Hanım, Bebir Ağa'yı çağırıldı. Bebir Ağa kapıya çıkıp geri geldi ve anlatmaya başladı:

– Beni iyi dinle Hacı Hüseyin. Hele Sultanali'ye ne yapacağımı anlatayım da, bak!

– Ne yapacaksın Sultanali'ye?

– Aziz başın için, aha işte burada! Ceplerini karıştırmaya başladı. Tömbeki kesesi, tespih, bıçak, mühür çıktı. Nihayet buruşmuş bir kâğıt bulup çıkardı. Hacı'ya doğru eğildi. Göz kırparak konuşmaya devam etti:

– Sen Sultanali'nin işini benden daha mı iyi bileceksin? Bak şimdi anlatayım. Ayağa kalkıp pencereden dışarı baktı. Karısına içeri kimseyi almamasını tembihledi. Bağdaş kurup oturduktan sonra fısıltıyla şöyle dedi:

– Sultanali'nin balşavet'ten yana olduğunu biliyorsun.

* Ahunt – Şiilikte yüksek rütbeli din adamı.

İşbu kağıdı pristav bizzat bana gizlice yazıp göndermiş. Sultanali'nin ne mal olduğunu ortaya çıkarmamı istiyor. Bağman'da çopur Kâzım'ın kapısındaki hizmetçinin, adamı öldürüp kaçtığını duymuşsundur. Hacı Ağakişi'nin oğlunun bıçaklandığından da haberdarsındır. Şehirde işçiler ayaklanmaya başlamışlar. Dün Cabbar Ağa'nın sabun kazanlarını ocakta bırakıp grev yapmaya başlamışlar. İstasyondakiler de gemi azıya almışlar. İşte bunlar köydeki rençperi de ayaklandırıyor. Reis, pristavlara emretmiş, hainlerin listesini hemen hazırlasınlar diye. Biz de o listeleri hazırlıyoruz işte. Heriflerin icabına bakacağız teker teker. Arkadaşını bu gece gönderiyoruz öbür tarafa... Sultanali'yi diyorum işte! Bu gece almaya gelecekler. Geri kalanını da yavaş yavaş yok edeceğiz. Sen hiç merak etme! Bunların kökünü kazımadan rahat eder miyiz hiç? Hepsini iyi tanıyoruz. Sabırlı ol! Sen böyle bir olay duyunca hemen bana haber ver, geri sine karışma! Ben pristavla konuştum...

Hacı Hüseyin büyük bir ilgiyle dinliyor, Sultanali'nin yakalanıp götürülmesini gözlerinde canlandırarak keyif alıyordu. "Yakalandığı sırada orada olsam, kenardan yüzüne tükürürsem, tokadı kafasına indirsem ne iyi olur! Çürü işte hapislerde! Canıma değsin!" diye düşünüyordu.

Bebir Ağa sesini biraz yükselterek konuyu değiştirdi:

– Bu arada düğünü yapalım derim, sen ne düşünüyorsun?

– Yapalım tabii. Ne bekliyoruz?

Bebir Ağa ayağa kalktı:

– Yapacağım, dört dörtlük bir düğün yapacağım...

* * *

Kadir'i köyde barındırmadılar. Sadece büyükler değil, çocuklar da uzaktan uzağa "Hortlak!" diye bağırıp duruyorlardı. Mezarından çıkıp gelmiş olan adamla ilgili hikâye, ağızdan ağıza dolaşıyordu. Kendisini yalnızca ailesi ve yakın arkadaşları kabullenmişti. Hatta civar köylerden birindeki rençper arkadaşlarından biri, olanları duyunca Kadir'in arkasından şöyle konuşmuştu:

– Dirilmekle büyük bir aptallık etmiş. Diriler keyif mi çatıyor sanki? Zavallı, daha fazla yaşayacağım diye, ölüm gibi güzel bir nimeti elden kaçırmış. Aç, çıplak, evsiz barksız yaşa da görelim haydi! Sen buna yaşamak mı diyorsun? Şimdi her gün yüz defa öl de, mezarında rahatça uzanmanın kıymetini anla!

Kadir herşeye rağmen kendine güvenmek zorunda olduğunu hissediyor, gücü yettiğince haykırarak hayatta olduğunu bütün dünyaya ilan etmek istiyordu. "Ben yaşıyorum! Ben daha ölmedim!" diye nara atmaya çalışıyor fakat sesinin çıkmadığını görüyor, onu kimsenin duymadığını anlıyordu. İnsanlar, evler, sokaklar, sular, ağaçlar ve köyün tamamı Bebir Ağa'nın tarafına geçmiş gibi hissediyordu. Her sene ekip biçtiği tarlalar bile, "Şu ölüye baksanıza! Ne arıyor burada?" diye kendisiyle alay ediyordu sanki. İlk başta Kadir'e bir rüyaymış gibi gelen herşey, yavaş yavaş sert birer gerçeklik olup karşısına dikiliyor, onu hayattan mahrum bırakmak istiyor, mahvetmeye çalışıyorlardı. Ne vücudu, ne sesi, ne de tanıkları onun yaşadığını, hayata olduğunu kanıtlayamıyordu.

Bebir Ağa inadından bir türlü vazgeçmiyor, Kadir'in hayatta olduğunu kabullenmeye yanaşmıyordu. Kadir çaresiz kalınca ahundun huzuruna çıktı. Kendine yapılan haksızlığı

anlatarak yanıt bekledi. Ahund temkinli bir şekilde cevap verdi:

– Duydum evlâdım, duydum. O nikâh kağıdında benim mührüm de var. Bu çok karışık bir mesele evlâdım. Aslında senin de bir suçun yok. Nasıl bilecektin yani? Ama üç kişinin şahadeti ve imzasıyla nikâh kıyılmış. Muteber ulemanın imzası var. Gerçi senin dirilmiş olman da beni çok şaşırtıyor ya!

Kadir hiçbir şey anlayamamıştı:

– Ahund hazretleri, ben hiçbir zaman ölmedim ki. Yani ölüp de dirilmiş değilim ki ben. Şükürler olsun sağ salım hayattayım işte. "Öldü" lafını kim çıkarmış bilmiyorum. İşte burada, gözünün önünde duruyorum. Koca adamı görmüyor musun?

– Hayır evlâdım, meselenin seninle bir alakası yok. Senin ölmüş veya yaşıyor olman, yeryüzünde hiçbirşeyi değiştirmez. Ama diğer tarafta üç şahidin, ulemanın ve muteber insanların imzası var. Sen bir kişisin, hükmü çıkaranlar on kişi. Sen Kadir'sin, onlar Bebir Ağa, Meşedi Cihangir, Mir Kamber ve başka şahıslardır. Şimdi ben bir adamın lafıyla, beş kişiyi kurban verebilir miyim? Muteber eşhası yalancı konumuna düşürebilir miyim? Senin ölmen gerekiyormuş demek ki. Ama madem ki ölmedin, vilâyetten bol ne var? Çek git, beğendiğin bir tanesinde yaşamana bak! Şu fani dünyada beş günlük bir ömrün var işte. Halkın başına ne diye bela oluyorsun? Bırak, çek git işte!

– Ben bunu kabullenemem Ahund hazretleri. Akli başında bir insan, böyle şeyleri nasıl söyler? Şimdi ben doğrudan Şeyhülislam'ın huzuruna çıkacağım. Sizin güçlünün tarafını

* Şahıslar, kişiler. (Arapça)

tuttuğunuzu, hak sahibinin hakkını teslim etmediğinizi, benim gibi bir adamı görmezden geldiğinizi söyleyeceğim. Şeyhülislam'dan bir cevap, bir çare isteyeceğim. Bakalım kimin ölmesi gerekiyormuş? Fakirse ne var yani? Fakir Allah kulu değil mi? Rençper Allah kulu değil mi?"

- O senin bileceğin iş; istediğin yere gidebilirsin!
- Fakat sizden bir ricam var.
- Gücümüzün yettiği birşeyse buyur söyle.
- Şeyhülislam'dan bir yanıt alıncaya kadar Kumru'nun düğününün ertelenmesini emretmenizi isterim. Şeyhülislam da benim hayatta olduğumu kabul etmez, bana "Ölü" derse, artık yapacak birşey yok!

Ahund biraz düşünerek kafasını önüne indirdi:

– Peki...

Kadir'le Meşedi İslam hazırlanarak şehre yollandılar.

KIŞ GECELERİ

Kadir'in "dirilmesi" Kumru'yu Bebir Ağa'nın elinden kurtaramadıysa da düğünü epey erteledi. Sarıklı Molla, Fazıl-ı Derbendi'den* getirdiği hadislerle, içinde bulunulan durumda acele etmeyerek Şeyhülislam'ın kararını beklemek gerektiğini kanıtlıyordu. Sonuç olarak hem Bebir Ağa'nın, hem de Kadir'in Kumru'dan uzak durmalarını sağlamak için kadının geçici bir süreliğine emin bir yere taşınması uygun bulundu. Kumru'yu, kucığında da çocuğu olduğu halde zorla ahundun evine getirdiler. Hacı Hüseyin bahçeye el koydu, hatta dut ağacının dibine kilim açarak yeni kiracılarıyla bir ziyafet bile tertiplendi.

Kumru ahundun evine taşınmak istemiyordu. Sevgiliyle birlikte zor fakat sıcak günler geçirdiği izbe evi ve küçük bahçesi onun gözünde birer cennetti. İsten kapkara kesilmiş mertekler altında yalnız başına ağlayıp sızlamak,

* Fazıl-ı Derbendi (1785-1869) – İlahiyatçı alim; ahlak, gramer, astronomi vesaireye ilişkin eserleri vardır.

ateşler içinde yanıp kavrulan kalbine göz yaşları serpmek istiyordu. Fakat bırakmadılar. "Namus, ahlak, haya" diye, onu evinden zorla çıkarıp ahundun hanesine sürüklediler.

Ahundun karısı Şirin misafirperver, güler yüzlü bir kadındı. Kumru'ya acıyor, kendisini avutmaya çalışıyordu.

Evde birbirine taban tabana zıt iki kutup vardı şimdi. Kumru ne kadar mahzun ve kederliyse, ahund da o kadar mutlu ve neşe doluydu. Kırmızı sakalından abdest suyu damlayarak Kumru'nun oturduğu odaya geçip beyaz gömleğinin kollarını açtı ona "hoş geldin" dedi:

– Burasını kendi evinmiş gibi bil kızım. Kendini sıkma. Şeyh hazretleri ne derse o olur. Sen keyfine bak şimdilik. Mesele nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, sen dul kalacak değilsin!..

Kumru'yu avutmak adına, kalın ve siyah meşin ciltli kitapları ortalığa dökerek toz kaldırıyor, dizleri üzerine çökerek hikayeler okuyor, misafirini oyalamaya çalışıyordu. Okuduğu hikayelerin tamamı "saliha" kadınlar, muta ve nikâhla ilgiliydi. Mesela şu hikâyeyi büyük bir zevk ve iştiaqla okudu:

– Yezid ibn Muaviye'nin gözü, Abdullah ibn Kab'ın karısına takıldı. Derdini babasına anlattı. Muaviye, Abdullah'ı Medine'den çağırttı. Kendisine büyük bir mevki verdi. Onunla başbaşa kalınca da şöyle dedi:

– Oğlum Yezid salaktır. O yüzden seni kendime veliaht yapmak istiyorum. Perde-i ismet altındaki* kızımı da sana vereceğim. Medine'deki işlerini halledip bitir, orayla alâkanı kes, karını da boşayıp gel!

Abdullah ibn Kab mutluluktan havalara uçtu. Hemen bir

molla bulup kendisine vekil tayin etti ve onu Medine'ye göndererek karısını boşamasını emretti. Öte yandan Muaviye de aynı mollayı gizlice yanına çağırarak şöyle söyledi:

– Abdullah'ın karısını boşar boşamaz, oğlum Yezid'le nikâhını kıy. Abdullah duymasın ama.

Molla ihtiyar, çopur, çirkin ve fakir bir adamdı. Deveye binerek Abdullah ibn Kab'ın karısının yanına gitti. Olup bitenleri kadına anlattı ve kendisinin de ona talip olduğunu söyledi. Şöyle dedi:

– Eğer dünyanı kazanmak, güzel günler görmek, keyif çatmak istiyorsan, Yezid'e var. Eğer ahiretini kazanmak, bu fani dünyada sıkıntı içinde yaşayarak cennete kavuşmak, sonsuz mutluluğa erişmek, ab-ı Kevser'den içip enbiya ile muhâtap olmak istiyorsan bana var!

Sarıklı Molla, hikâyenin burasında kafasını kaldırıp Kumru'ya baktı. Kumru ise esir ve mazlum bir halde bir köşeye sinmiş, çocuğunun karnını doyuruyordu. Sarıklı Molla onun dikkatini çekmek için öksürüp:

– Abdullah'ın saliha karısının ne yaptığına bakın! dedi.

– Ne yapmış?

– Abdullah'ın karısı saliha ve mümine idi. Düşünüp şöyle dedi:

– Ey nur yüzlü adam! Yezid'in sarayı kafasına devrilsin. Abdullah'ın da vefasına tüküreyim. Ben sana varıyorum, nikâhımızı kıy!..

Sarıklı Molla hikâyeyi bitirip başını kaldırdı. Kumru'ya bakıp çayını hüpürdetti. Sordu:

– Nasıl buldun Kumru Hanım? Hoşuna gitti mi?

– Hikâye işte...

– Evet, hikâye. Hem de çok mühim bir hikâye! Ne sali-

* Bakire, henüz evlenmemiş olan. (Arapça ve Farsça).

ha kadınlar varmış, baksanıza! Şimdiki gibi dünya denen leşe kanmıyorlarmış. O vakitler bambaşkaymış canım!

Ahund daha gözlüğünü çıkarmaya fırsat bulamadan, Bebir Ağa içeri girdi. Buhara işi ağır papağını kapıda çırparak:

– Yağmur da bardaktan boşanıyor sanki, dedi ve ayaklarını silmeye başladı.

Şirin ayağa kalktı, ahund oturduğu yerde kıpırdadı. Bebir Ağa'nın, gecenin bu saatinde ne için gelmiş olabileceğini tahmin etmeye çalışarak sordu:

– Hayırdır inşallah ağam?!

– Evet, evet...

Bebir Ağa oturdu. Şirin yeni bir haber duymak umuyla kulaklarını dikti. Kumru'nun nefreti coştuyorsa da sesini çıkarmadan bekledi. Ahund ise gözlerini Bebir Ağa'nın ağzından ayırmadan bakmaya başladı. Bebir Ağa, gelişinin asıl amacının anlaşılmadığını görüp sevindi. Hareketlerindeki ciddiyet edasını muhafaza edebilmek için biraz daha toparlandı. Çubuğunu yakarken bir muhabbet konusu aradı. Gelirken kafasında hazırlamış olduğu konuları, Kumru'nun yüzünü görür görmez unutmuştu.

Ahund sabırsızlık içinde kıvranıyor, "Acaba yine birileri mi öldürüldü?" diye düşünüyordu. Nihayet tekrar sorma ihtiyacı hissetti:

– Hayırdır ağam?

Bebir Ağa çubuğuna asıldı:

– Tabii, elbette...

Yine bir süre sessizlik oldu. Bebir Ağa'nın çok önemli bir konudan bahsedeceğini düşünen ahund, dikkatini toplamaya çalışarak bakışlarını onun dudaklarına dikti. Bebir Ağa, konuya nasıl gireceklerini bilemeyenler gibi başladı:

– Şey... Yahu şu şey işte... Ne anlatacaktım ben sahi? Kafa mı kaldı?

Bebir Ağa sohbet konusu bulmakta zorlanıyor, ahund ise kendisinin veya karısının ağayı kızdıracak herhangi bir şey yapıp yapmadıklarını hatırlamaya çalışarak tedirgin oluyordu. Karısını dikkatlice gözden geçirdiyse de pek bir şey anlayamadı. Şirin'in sadece, kına yakılmış ayak parmakları görünüyordu. Ahund öksürdü ve Şirin yerlerde süren geniş eteğiyle hemen ayaklarını örttü.

Bebir Ağa nihayet konuşmaya başladı:

– Milleti hiç düşünmüyorsun galiba, ahund efendi?

– Nasıl yani, ağam?

– Öyle işte!

– Gâvurdan haber mi var yoksa?

– Var tabii!

– Askeran mı alındı yoksa ağam?

– Askeran da alınır bir gün!

– Yani Müslümanlar şehre girmişler mi ağam?

– Allah'ın izniyle şehre de girerler, köye de girerler, me-
raya da girerler, tarlaya da girerler... Ne diye girmeyecek-
lermiş?!

Bebir Ağa bir konu bulabildiği için sevinerek sesini yükseltti:

– O kadar sıkılıyorum ki! Zincirde gibiyim... Pristava kaç kez söyledim, "Siperlerde olmanın tam zamanı, izin ver de gideyim" diye, ama izin vermiyor işte! "Köyü bırakıp gidersen çoluğun çocuğun hali nice olur?" dedi. Ama ben dayanamıyorum işte. Erkek adama yakışır mı hiç böyle sürünmek, ahund efendi? Savaşa gitti miydin ya ölür ya kalırım, öyle değil mi? Sana akıl danışmaya geldim...

Ahund onun lafını yarıda kesti:

– Muhakkak canım. Ben seni bilmez miyim ağam? Sen de Hazret-i Ali yiğitliği var. Ben sana gitmeni tavsiye ederim. Git! Mihmandarof* seni görse, gururundan sana sarılmadan edemez! Ben uygun gördüm, ağam. Silahını kap, git!

Bebir Ağa kendi kendine: "Adama bak yahu! Beni aradan çıkarmaya çalışıyor. Kumru'yu kendisi... Ulan ihtiyar tilki! Kumru senin neyine lan! Eşek hoşaftan ne anlar?" diye düşündü.

Saat epey ilerlemişti. Bebir Ağa kalkıp gitmeye hazırlanırken ahund seviniyor, onun Ermenilerle savaşa gittiğini zannediyordu:

– Güle güle; Allah yardımcın olsun ağam!

Herkes yatmaya hazırlanıyordu. Kumru'yu rahatsız etmemek için, ahund kendi yatağını küçük odaya aldırdı. Kumru bir ara dışarı çıkmıştı. Koridordan, ahundun odasının karşısından geçerken garip hışırtılar duydu. Sanki birileri elinde kürek damın karını temizliyordu. Sonra ahundun yatağının içinde kaşındığını anladı.

Ahund, karısına Kumru'nun yatağını cam kenarına yapmasını ve ona ipek takımlar açmasını söyleyerek:

– Kumru Hanım Tanrı misafiri. Kendisine saygıda kusur etmemeliyiz! demişti.

Lambalar söndü. Uyku siyah ve geniş kanatlarını evlerin üzerine gerdi. Gözler kapandı. Sadece ahundun yeleşinin cebindeki gümüş köstekli saat "tık, tık, tık" diye çalışıp duruyor ve sadece ahund uykuya dalamayarak yatağında

kıvranıp duruyordu. Dünyanın bin bir çeşit nimetini gözlerinin önüne getiriyor ve kadını bütün bu nimetlerin üzerinde tutuyordu. Hele hele Kumru gibi bir kadını!

Ahund, okuduğu hikâyelerin boşa gitmediğini, Kumru üzerinde bir tesir icra ettiğini düşündü. Hikâyeyi sessizce dinlemesi ve sık sık "Evet, evet" diye onaylaması, Kumru'nun da Abdullah'ın karısı gibi olmayı istediğine delâlet ediyordu. Şehvet içinde kıvranıırken birdenbire Ömer Hayyam'ın "Ömründen geçip giden dakikalardan keyfince yararlanmayana yazıklar olsun!" sözünü hatırladı ve yataktan fırladı. Gürültü yapmamak için üzerini dahi giyinmeyerek, uzun ve siyah abasını omuzuna alıp koridora çıktı. Büyük odanın kapısı, kıraatle okunan bir dua gibi açıldı. Usta hırslılar gibi nefesini içine çekti, yavaşça sıvışarak kadınların yattıkları odaya girdi. Bir süre hareketsiz kaldı. "Amacına" yaklaşmış olduğu için seviniyordu. Uyanan olursa kibrit aradığını söyleyecek ve karısını azarlayacaktı. Yatanların derin bir uykuda olduklarına kani olunca, "Besmele" çekip kertenkele gibi yere uzandı. Önce elini, cam kenarındaki ipek takımlı yatağa uzattı. Eli yatağa dokununca hafif bir hışırtı işitildi. Elini koynuna sokup ısıttıktan sonra yavaşça yorganın altına uzattı. Parmakları sıcak ve yumuşak bacaklara dokundu. Kalbi yerinden fırlayacakmış gibi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Kumru'nun teslimiyet içindeki vücudu ve güzel gözleri ahundun gözlerinde canlandı. Tedbirli davranmayı bir tarafa bırakmak, kadının beline kemer misali dolanmak istedi. Hızlı hızlı solumaya başladı. İçinde sıkışıp kalan birşeyler öksürmek ihtiyacı doğurduysa da kendini zapt etti. Ağzını eliyle kapatarak yutkunduktan sonra amacına ulaşmak için kaldığı yerden devam etti.

* Mihmandarof Sametbey Sadıkbey oğlu (1857-1931) – Azerbaycanlı general. 1872 yılından itibaren Rus ordusunda görev almış, Rus-Japon (1904-1905) ve Birinci Dünya (1914-1918) savaşlarına katılmıştır. 1918-1920 yılları arasında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Harbiye Nazırı olmuştur. Sovyet rejimi döneminde bazı askeri okullarda hocalık yapmıştır.

Kadının, ellerinin temasına itiraz etmediğini görünce, kollarını geniş açıp ona sarılmak, "Ne tatlı şeymişsin sen böyle Kumru Hanım?" demek istedi. Fakat yalnız olmadıklarını hatırlayınca bundan vazgeçti. Akşam okuduğu hikâyenin Kumru'yu iyice ikna ettiğine inandı. Kumru ahunda varmak istiyormuş zaten, bir tek mutasını okuyuvermek kalmış geriye. Gecenin karanlığında kan ter içinde kalmış olarak muta okumaya başladı...

Ahund amacına ulaşınca mutlu ve kendini beğenmiş bir halde odasına dönerek sıcak çorba içmişçesine yalana yalana yatağına girdi. İçini cesaret ve zaferden doğan bir coşku sarmıştı. Kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Bana da Sarıklı Molla derler işte! Bebir Ağa hasretler içinde kıvrana-dursun, Kadir kefenini yırtıp mezarından çıkagelsin isterse! Hak yerini bulacak, Kumru bu cehennemden kurtulup benim koynumda huzura kavuşacak. Hem bu saatten sonra bir daha koynuma girmese ne olur! Ne derler: Gülünü al, dikenini atıver!"

Az önce aklına gelmiş olan benzetme ahundu pek ikna etmedi. Kumru'nun gül kokulu mermer vücudunu dikene benzetmek, gerçekten de haksızlık olurdu. O pürüzsüz vücut, o yumuşak ve bembeyaz ten tekrar ahundun gözlerinde canlandı. Kumru bu kez antik heykeller gibi çırılçıplaktı. Ahundun ihtirası tekrar kabardı...

– Belki de kız bana kısmet olmayacak. Belli mi olur? Hazır fırsatını yakalamışken "leb-i canandan ab-ı Kevser" içmeye devam edeyim... diye düşündü.

Ayağa kalktı. Bu kez abasını omuzuna almaya dahi lüzum görmedi. Daha hızlı hareket ediyor, acemi ve korkak bir elma hırsızına değil, usta bir haramiye benziyordu.

Odaya girince parmaklarının ucuna basarak ipek yatağa doğru yürüdü. Yatağa girip kadına sarıldı. Ömrünün en mutlu anlarını yaşamaya başladı. Ne var ki herşey bu mutluluğu kıskanıyordu sanki... Bahçeyi süpüren rüzgâr, birşeyleri devirip tıngırdattı, horozlar birbirleriyle yarışıyor-muş gibi ötmeye başladılar. Ahund karısının uyanmasından korkuyordu. Fakat yanıliyormuş. Asıl kendisinin uyanmasından korkması gerekiyormuş. Nitekim öyle oldu. Kendini kaptırıp gittiği bu şehvet rüyasından uyanınca, çok tuhaf ve aklının ucundan dahi geçmeyecek bir durumla karşı karşıya kaldı: Ahundun koynundaki kadın, kendi karısı Şirin'di. Ahund aylarca karısıyla yakınlık kurmaz, hatta ondan iğrenirdi. Şirin de ahundun bu geceki hareketliliğine biraz şaşır-mış, fakat hiçbir şey anlamamıştı: "Bu gece neyin var senin, be adam?"

Ahund parmağını ısır-dı. Perişan bir halde yatağına dönerken şeytana lanet okudu. Ömrü hayatında böyle aldanmadığını düşünüyordu. Tek tesellisi sırrının açılmamış olmasıydı: "İnşallah hiçbir vakit de açılmaz!.."

Kadir'in hayatta olduğu, şehirde de onaylanmamış, hatta "dirildiği" için adamı yakalayıp içeri almışlardı. Şeyhülislamdan beklenen haber alınır alınmaz, Bebir Ağa hazırlıkları hızlandırmıştı. Tebrik etmeye gelenler önce şekerli çay içiyor, peşinden de kuzu kebabının tadını çıkarıyorlardı. Bebir Ağa, on sekizlik bir delikanlı gibi yerinde duramıyordu:

– Dul olduğuna ne bakıyorsunuz? Benim asıl düğünüm şimdi olacak işte! Kıssa çoktan eskidi canım. Kumru gibi genç bir kadın alıyorum ben. Kıssa onun yanında kaç kuruş eder?! Onu Kumru'nun hizmetçisi yapacağım. Kumru'nun eline su dökmeye yarar en fazla...

Bu laflar Kıssa Hanım'ın kulağına gelince kendini yerlere attı, kafasını taşlara çarptı, üç çocuğunu da alıp yalınayak çekip gitmek istedi. Kumru onu yakalayıp sakinleştirdi:

– Ben senden de, senin çocuklarından da utanıyorum zaten Kıssa Hanım. Öte yandan da senin saflığına gülüyorum. Sen beni iyi tanımamışsın demek ki. Bin canım olsa, hepsi de yalnızlıktan çürüse, Bebir Ağa'yı yanıma dahi uğratmam! Bu düğün hazırlıkları seni üzmesin hem. Düğün hazırlığı değil ki bunlar. Bunlar, kimin bilmem ama içimizden birilerinin cenaze hazırlıklarıdır. Eğer Bebir Ağa'nın istediği olursa, gökler parçalanarak yeryüzüne dökülmeli zaten.

Kıssa Hanım, şimdilik ona ayrılmış olan odada yalnız başına tutulan ve ahundun emri üzerine insanlardan neredeyse büsbütün tecrit edilmiş bir durumda bulunan Kumru'ya güveniyor, onun sözlerine inanıyordu. Çünkü Kumru doğal olduğu kadar samimi, samimi olduğu kadar da dürüst bir insandı. Başından geçenler de bunu kanıtlıyordu zaten. Kıssa Hanım'da Kumru'ya karşı bir sevgi uyanmıştı. Aynı zamanda onun haline acıyor, çocuğunu avutmaya çalışıyordu. Balkona çıkıp sağa sola koşuşturan, tencere tabak getiren, ekmek pişiren, bulaşık yıkayan insanlara uzun uzun bakıyor ve bütün bu karmaşıklığın nasıl sonuçlanacağını merak ediyordu...

GERÇEK

Kadir'le Meşedi İslam bir an önce şehre varmak, şehirdakilere Bebir Ağa'nın ve Sarıklı Molla'nın gerçek yüzünü göstermek istiyorlardı: "Bu adamlar gözden uzak kaldıkları için ne şariat tanıyor, ne de kanun biliyorlar. Herşeyi kendi işlerine geldiği gibi halletmekte bir beis görmüyor, köylüye zulüm yapmaktan çekinmiyorlar. Birilerinin bu haksızlığa dur demesi gerek!

Önce Şeyhülislamın yanına gitmek gerekiyordu. Taşra halkının nelere katlanmak zorunda olduğunu kendi kulaklarıyla duyup herşeyden haberdar olması gerekiyordu.

Kadir başını önüne indirmiş, son ümidinin, ama büyük bir ümidin peşinden gidiyordu. Kendi kendine düşünüyor, huzura varınca neler söyleyeceğini ölçüp biçiyordu: "Şeyhülislam, müşfik ve aydınlık yüzünü bize çevirecek, bizi selamlayacak. Uzun beyaz sakalını okşayarak ne istediğimizi soracak. Ben utanıp sıkılmayı bir kenara bırakıp herşeyi anlatacağım. Sarıklı Molla'nın kendinden başka kimseyi dü-

şünmediğinden, Bebir Ağa'nın halkın namusunu bekleyeceğine, el âlemin karısını elde etmek için dolaplar çevirdiğinden bahsedeceğim. Benim hayatta olduğumu kabullenmek istemiyorlar. Yaşadığımı, ölmediğimi kimseye kanıtlayamıyorum. Öldüğüme dair mühürlü, imzalı kağıtlar çıkarmışlar. "Sen öldün" diye, evime dahi sokmuyorlar beni. Böyle bir şey şeriata sığar mı? Kanuna uyar mı? Hak nerede? Adalet nerede? Şeyhülislam hayretler içinde kalacak, söylediklerime inanamayacak. Ben de kendisinden adam isteyeceğim, bizimle gelip herşeyi gözleriyle görecektir, kulaklarıyla duyacak tanıklar isteyeceğim. Millet düşmanlarının, din düşmanlarının cezalandırılmasını talep edeceğim."

Meşedi İslam sürekli olarak birşeyler anlatıyor, fakat Kadir onun anlattıklarının çok az bir kısmını duyabiliyordu. Sürekli düşünüyor, sürekli hayal kuruyordu...

Şehre vardılar. Yağmurlu bir gündü. Kaldırımlar diz boyu çamurdu. Sokaktan geçen insanlar her adımda çamura bulanıyor, faytonlar sağa sola çamur sıçratıyorlardı. Atlar her adımda ayaklarını çamurdan zor kurtarıyor ve güçlkle ilerliyorlardı. İnsanlar eteklerini toplamış, kedi misali usturuplu yürümeye çalışıyorlardı. Kadir'le Meşedi İslam ise acele ediyor, tarlada çalıştıkları günlerde olduğu gibi ayaklarının bastığı yere pek dikkat etmeden, hızlı hızlı yürüyorlardı. Her adımda kenara sıçrattıkları çamur, sokaktan geçenlerin üstünü başını kirletiyordu. Adamlar onlara öfkeli gözlerle bakıyor, onları hakaretli sözlerle azarlıyorlardı:

– Yavaş, eşek köylü!

– Dikkat etsene, ayı!

Rençperler bütün bu hakaretleri duymak istemiyor, iki dakika kadar sonra Şeyhülislamın huzuruna çıkacaklarını

düşündükçe teselli buluyorlardı: "Eşek kimmiş bakalım belli olur şimdi!"

Fakat umduklarını bulamadılar. Şeyhülislam, Mamırlı Bey'in düğününe gitmişmiş, ne zaman döneceği de belli değilmiş.

– Doğru pristava gidelim o zaman!

– ...

Düşünecek fazla zamanları yoktu. Meşedi İslam'ın önerisi Kadir'in de aklına yattı. Pristavin oturduğu bina, Dum'un* yanında bir yerlerdeymiş. Sora sora buldular. Vardıklarında yağmur altında kapıda bekleyen epey insan olduğunu gördüler. Gorodavoylardan biri kapıda durmuş, bekleyenleri sırayla içeri alıyordu. Uzun bıyıklı, gümüş rengi apoletleri olan adamlar ise sıra beklemeden giriyor, gülerek çıkıyorlardı. Bir köşeye çekilip bekleyen köylülerden eli boş gelmiş olanı yoktu. Çoğu ceza yemiş olan insanlardı; bir kısmı askerlik meselesinden dolayı, bir kısmı da Kadir gibi maruzatlarını bildirmek üzere gelmişlerdi. Bazılarının omuzlarındaki heybelerde kuzu yahut turaç vardı. Kadir'le Meşedi İslam, eli boş geldikleri için rezil olacaklarını düşündüler. Kadir:

– Dönsek mi acaba? dedi.

Meşedi İslam itiraz etti:

– Bizim getirecek birşeyimiz yoksa, ne olmuş yani? Pristav büyüğümüzdür. Derdimizi başka kime anlatacağız? Köyde ne çilelere katlandığımızı duysun işte. Eli boş gelişimizin bir nedeni var zaten! Açlıktan midem kasılıyor. Ben ne getirebilirdim ki buraya? Fakirin nesi var ki?

Bir kadın kucağında çıplak bir çocuk olduğu halde sokak

* Rusya'da "parlamento" anlamında kullanılan "Duma" kelimesinin hafifletilmiş.

kapılarından birinin önünde durmuş, dileniyordu. Kendisiyle kimse alâkadar olmuyordu. Gorodavoy kadına çıkıştı:

– Burada bekleme bakalım! Haydi, Allah versin!

Çocuk bas bas bağıırıyordu. Kadın boğuk bir sesle yalvardı:

– Açlıktan ölmek üzereyiz. Acıyın bize kardeş...

Kadir'le Meşedi İslam en sona kalmışlardı. Gorodavoy onlara bakıp sordu:

– Eşyanız nerede peki?

– Eşyamız yok ki bizim.

– Hiçbir şeyiniz yok mu?

– Hiçbir şeyimiz yok.

Gorodavoy birşey söylemeyip sinirli sinirli baktı. Kadir pristavın huzuruna çıkmalarına az kaldığını anlayarak hazırlanmaya başladı. Önünü ilikliyor, kendine çekidüzen veriyordu. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Şaşırmamak için söyleyeceği sözleri içinden tekrar edip duruyordu. Gorodavoy tüfeğini eline alıp ayağa kalktı. Kapının bir kanadını kapatarak:

– Bitti! Siz de yarın gelin! dedi.

Cevap beklemeden içeri girdi. Kadir'le Meşedi İslam, meyus bir halde geri dönmek zorunda kaldılar.

Ertesi gün herkesten önce gelerek daha güneş doğmadan kapının önünde dikildiler. Hava açık ama çok soğuktu. Rüzgâr neredeyse insanın kulağını donduruyordu. Bekleyenler soğuktan titreyerek sık sık ayaklarının birini kaldırıp diğerini koyuyorlardı. Konuşacak, iki çift laf edecek söz bulmaktan da acizdiler. Dakikalar yıl kadar uzuyor, vakit oruç ayındaki gibi ağır ağır ilerliyordu.

Kapının önü yavaş yavaş kalabalıklaştı. Kadir gibi fakir

fukaranın dışında, hali vakti yerinde olduğu anlaşılan insanlar da vardı. Sırtında pahalı bir çuha, başında Buhara işi papak olan kır saçlı bir adam, yüksek yerlerden bahsediyordu. Yanındakilerden biri Kadir'in kulağına fısıldadı:

– Bu adam hadim-i milletten Meşedi Ferzali işte!

Kadir adamın suratına dikkatlice baktı. Gözlerinin altı simsiyah olmuş, burnu biber gibi kızarmıştı. İri, esmer dudakları fasulyeye benziyordu. Bulanık gözlerinde ne olduğu anlaşılmayan bir coşku vardı. Kadir, adamın milletin taassubunu çekmekten bu hale geldiğini düşündü. Dilenciler dertli dertli yalvararak geçiyorlardı. Bekleyenlerden biri elini cebine sokup iki şahı çıkararak dilenciye verdi. Bu hareket Meşedi Ferzali'yi kızdırdı:

– Dilenciye boşuna para verme kardeşim! Verme birader! Verme efendim!

Herkesin dikkati ona yöneldi. Dilenciye para vermiş olan adamı azarlıyor, mühim bir suç işlenmiş gibi elini kolunu sallayarak yüksek sesle konuşuyordu:

– Ne kadar büyük bir kabahat işlediğinin farkında mısın? Paran çoksa, yoğurt al da kafana sür!

Kadir güldü. Yoğurdun yendiğini, bazen de mesela yılan soktuğu zaman "ilaç olarak" kullanıldığını biliyordu, fakat kafaya sürülebileceğini ilk kez işitiyordu. Meşedi İslam da bu laftan birşey anlamayarak omuz silkti. Meşedi Ferzali ise konuşmaya devam ediyordu:

– Zavallı Müslümanlar! Ne zaman uykudan uyanacaksınız?! Paranı Vartazar'a, Hamparsum'a,* ne bileyim kime verirsen ver de Müslüman kardeşine verme! Gâvurun evlâdını dilenciliğe alıştır, bırak da onlar dilensinler! Ama Müs-

* Ermeni isimleri.

lüman kardeşini dilencilige sevk etme! İslam'ı zelil ve rezil edenler sizin gibi insanlar işte! Aptal herifler! Kendisine neyin fayda edeceğini anlamayan zavallılar! Ah, ah!..

Sıra Kadir'le Meşedi İslam'ındı, fakat bazıları onlara fırsat bırakmadan içeri sokuluyorlardı. Kadir birşey söylemek ister gibi Gorodavoya baktıysa da, adam gözlerini kaçırıldı. Meşedi İslam, arkadaşının kulağına eğildi:

– Şu itin ağzına birşeyler atmak lazım. Başka türlü bizi içeri almayacak! Emin ol ki almayacak!

Kadir kalkıp dolaşır gibi yaptı. Çaktırmadan yırtık bir onluk çıkarıp gorodavoya uzattı. Gorodavoy esneyerek ona doğru eğildi ve Kadir parayı adamın cebine tıktı. Gorodavoy sigara yakmak bahanesiyle cebini kontrol etti, sonra da diğerlerini geri iterek:

– Bu arkadaşlar uzak bir yerden gelmişler! dedi ve rençperleri içeri aldı.

İşte pristav Eles Bey! Beyaz yüzlü, ince bıyıklı bir adamdı. Siyah saçları parlıyor, bıyıklarının ucu fare kulağı gibi yukarı dikilmiş. Yanında iki kişi var. Bunlardan birinin, başında uzun tüylü papak olanın siması Kadir'e hiç yabancı gelmiyor. Odanın içeri açılan kapısından güzel hanımlar, çirkin katipler girip çıkıyorlar. Eles Bey bütün bu insanları görmüyormuş gibi herkese karşı kayıtsız. Yanındaki papaklı adamla konuşuyor. Kadir'le Meşedi İslam, kapının yanında beklemeye başladılar. Bir hanım geldi. Eles Bey muhabbetini yarım bırakıp onunla ilgilenererek tekrar yanındaki adamla konuşmaya başladı. Gorodavoylardan biri içeri girip ormanda iki ceset bulunduğunu söyledi. Eles Bey başını sallayıp:

– Camiye gönderin! dedi.

Siyah çarşafı bir kadın çığlık çığlığa içeri tıklandı. Girerken omzuyla Kadir'e öyle bir dokundu ki Kadir kendini pristavın önünde buldu. Kadın hiçbir şey söylemeden kucağındaki bohçayı Eles Bey'in önüne fırlattı. Meşedi İslam irkildi. Kadir de "Bomba falan olmasın!" diye düşünüp korktu. Kadının kucağındaki bir çocukmuş. Yumuşak bir şekilde masanın üzerine düşerken zayıf bir sesle inledi. Papaklı adam çubuğunu elinden bıraktı. Eles Bey de ayağa kalkıp:

– Ne var be kadın?! diye sordu.

– Anlat bakalım kardeş!

– Hadisene!

– Utanıp sıkılmayı bırak da derdini anlat!

Kadın kırık kırık anlatmaya başladı. Dağ köylerinden birindenmiş. Kocasını da, ağabeyini de "İslam uğruna cihad" göndermişler. İkisinin de öldüğünü haber almış:

– Üç günden beridir açım. Çocuk da açlıktan ölmek üzere. Kimse bir kuruş yardım etmiyor. Kapımızdan katırı da, çuvalımızı da hırsızlar alıp gitmiş. Ne sesimi duyan var, ne de şikayetime bakan.

Papaklı adam güldü:

– Gencecik kadınsın, kocadan bol ne var. Bir tanesine kaçsana!

Eles Bey parmağını kaldırdı:

– Zaten vaziyet iyice karışık kardeşim. Biz burada milletin derdine çare arıyoruz, sen de gelmiş üç beş kuruşun kavgasını yapıyorsun. Çık git de, bakalım başımıza daha neler gelecek?

Eles Bey'in işareti üzerine gorodavoylar kadını dışarı çıkardılar. Onlardan biri, çocuğun kundağını kirli bir pачavra gibi kaldırıp kadının kucağına bıraktı.

Beklemekten birşey çıkmayacağını gören Kadir, Meşedi İslam'a göz kırptı:

– Biraz cesaret lazım!

Bir iki adım ileri çıkarak derdini anlatmaya başladı. Elini koynuna sokup Bebir Ağa'nın verdiği kağıdı çıkardı ve elinden geldiği kadar düzgün konuşmaya çalışarak şöyle dedi:

– Arzımı dinleyip bir hal yoluna koymanızı rica ediyorum. Kanun ne diyorsa o olsun. Ağa hangi hakla benim karımı sahiplenmeye kalkıyor? Madem beni “Öldü” kabul etmişler, dirildim diyelim! Ben hayattayken böyle bir haksızlık yapılmasına müsaade etmem! Hükümet yok mu? Kanun yok mu?

– Ne anlatıyorsun? Hiçbir şey anlamadım!

Eles Bey'in sözleri Kadir'i şaşırttı:

– Müsaade ederseniz baştan anlatayım...

– Nu,* anlat bakalım!

– Beni yaylaya gönderdiler. Göreve gittim. O sırada hakkımda “Öldü” demiş birileri. Bizim Bebir Ağa da kağıt imzalamış...

Eles Bey, Kadir'in ses tonundan da, hareketlerinden de, anlattığı hikâyeden de bıkmış gibi bakıyordu. Nihayet dayanamayarak onun lafını yarıda kesti:

– Yahu derdin ne senin? Onu söylesene!

Kadir yine şaşırp kendini iyice kaybetti. Elini kolunu oynatarak:

– Müsaade edin de en başından anlatayım, dedi.

Eles Bey suratını ekşitti, papaklı adam dudağını sarkıttı. İkiyi aynı anda:

– Ne istediğini söylesene be adam! diye çıkıştı.

– İstedğim şu ki ben dirildim. Karımı Bebir Ağa gibi bir canavarın sahiplenmesine izin veremem! Müsaade edemem!

Kadir zapt edilemez bir heyecanla konuşuyordu. Büyük ümitlerle kapısına geldiği adamdan beklediği ilgiyi görmediğinden kalbi kırılmıştı. Hem kırılgan, hem de öfkeliydi. Kıpkırmızı kızarmıştı, her an kıyameti koparacak gibi duruyordu. Onun öfkesini gördüğü için olacak, Eles Bey yumruğunu masaya vurup ayağa kalktı. Gerinerek arkadaşlarına baktı. Kapıya doğru seslenerek:

– Miri Bey, Habip Bey, gelin bakalım! dedi.

Papaklı adam, rençperlerin duymaması için eliyle ağzını kapatarak Eles Bey'e doğru eğilip birşeyler söyledi. Meşedi İslam geri çekilmiş, kaçıp kurtulmanın yollarını arıyordu. Kadir büsbütün afallamıştı. Yanlış birşey yaptığı için mi, ağzından uygunsuz bir kelime kaçırdı diye mi, yoksa kendisini başka bir adamla karıştırdıklarından dolayı mı bu kadar kötü muamele gördüğünü, böylesi nefretle karşılandığını anlayabilmiş değildi. Silahlı silahsız birkaç kişi içeri girdi. Eles Bey yüzünü onlara döndü:

– Dinleyin bakalım!

Papaklı adam da Kadir'e seslendi:

– Anlat!

– Neyi?

– Demin anlattıklarınızı!

– O zaman müsaade edin de baştan anlatayım.

– Anlat işte! Kafamızı şişirme!

Kadir sevindi. Eles Bey'in, onun hikâyesinden çok etkilendiği ve gözden uzak yerlerde ne gibi haksızlıklar yapıldığını göstermek üzere adamları içeri davet ettiğini düşün-

* Peki; haydi. (Rusça).

dü. Cesareti arttı, sesini biraz daha yükselterek konuşmaya başladı:

– Yani bizim Gobular köyünde beni "öldü" zannederek evimi barkımı elimden almışlar. Ağa, karımı sahiplenerek nikâhını kendine kıydırmış. Görüyorsunuz ki ben ölmüş değilim. Yaşıyorum. Öyleyse "hâşâ huzurdan" hiçbir it oğlu it benim karımı sahiplenemez. Rençperin namusu yok mudur? Böyle İslam mı olur, böyle hükümet mi olur?..

Kadir lafını bitiremeden Eles Bey gürledi:

– Kapa çeneni domuzun oğlu!

Kadir hemen sesini kesiverdi. Kimse konuşmuyordu. Herkes Kadir'in, Kadir ise Eles Bey'in suratına bakıyordu. Korkudan yüzü bembeyaz kesilmiş, gözleri yuvalarından fırlayacak gibi olmuştu. Özür dilemek, "Benim suçum ne ağam?" diye sormak istedi. Eles Bey öne doğru bir adım attı. Bir eli cebinde olduğu halde Kadir'i tepeden tırnağa gözden geçirdi. Yüzünü adamlarına dönüp:

– Bakın işte! dedi. Görüyorsunuz, değil mi? Şu kafaya bak, şu kulağa bak, şu ağza, şu buruna bak. Hele şu dirilene bak! Sesinin yükselterek bağırmasına başladı. Kim diriltti ulan seni?! He?! Söylesene, domuzun oğlu!

Belinde enli bir kemer olan tıknaz bir adam da lafa karıştı:

– Müslüman evlâdı! Zavallı Müslüman! Senin gibi Müslüman'ı nehir aşağı akıtıp nehir yukarı aramak lazım! Kim diriltecek ulan seni? Urus* mu diriltecek? Nikolay** ne fazilet sahibi bir adammış da haberimiz yok, ha?! Ulan Urus kuyruğu! Ulan kuduz herif!

Papaklı adam da öfkeyle yerinden fırlayarak papağını

* Rus. (Halk dilinde)

** Nikolay Aleksandroviç Romanof (II. Nikolay) (1868-1918) – Romanoflar sülalesinin son imparatoru. Sovyet rejimince ailesiyle birlikte kurşuna dizilmiştir.

çıkartıp masanın üzerine attı. Kafası güneş gibi parlıyordu. Kadir onu şimdi tanıdı. Bu, Kadir'i tokatlayan Meşedi Süleyman'ın ta kendisiydi. Meşedi Süleyman, Kadir'i çoktan tanımıştı oysa. Yeşil gözlerini kocaman açıp, dişlerini gıcırdatarak konuştu:

– Ulan serseri. Burayı da dağ başı mı belledin yoksa? Balşavet oğlu balşavet! Kafan omuzlarına yük olmaya mı başladı senin? Yüzünü Eles Bey'e dönüp sesinin tonunu değiştirerek devam etti. Ben iyi biliyorum bu çakalı! Tekrar Kadir'e döndü. Fukara! Görürsün sen şimdi!

Kadir'in pek anlam veremediği son sözleri, Meşedi Süleyman bütün mevcudiyetiyle söylemiş gibiydi. Sesi gürlerken vücudu da sarsılmıştı. Sözler, Kadir'in başı üzerinden, sirke şişesinin ağzından fırlayıveren mantar misali uçup geçmişti.

Demin odaya dalmış olan adamların sesleri birbirine karıştı:

– Kanı helal böylelerinin!

– Dilini koparmalı!

– Böylesi hainleri ne diye yaşıyorsunuz!

Kadir elini kaldırıp itiraz etmek, suçunu anlamak istiyordu. Eles Bey elindeki sopayı masaya öyle bir şiddetle vurdu ki içeridekilerin kulakları çınladı:

– Alın götürün şu iti gözlerimin önünden! Senin dilini koparsınlar da dirilmek nasıl olurmuş gör! Dirilene bak sen!

Kadir şaşırıp kalmıştı. Onu asıl şaşırtan şey Bolşevik kelimesiydi. İnsanlar bu kelimedenden ne diye ateşten korkar gibi korkuyorlardı? İçinde bir merak uyandı: "Bu kelimenin ne anlama geldiğini öğrenmem lazım! Bu kelimeyi bilmek istiyorum!"

Kadir'le Meşedi İslam'ı önce polise götürdüler ve on gün hücreye kapattılar. Burada çeşit çeşit insan vardı. Sultanali de onların arasındaydı. Köyden kaçtıktan sonra, ikinci kez yakalanmış. İlk defasında kefaletle serbest kalmış ama bu kez işi yaşamış, bahçeye çıkmasına bile izin verilmemiş.

Kadir merakını gidermek için bolşevik kelimesinin ne anlama geldiğini sordu. Sultanali onun kulağına eğilip fısıltıyla anlattı:

– Fukaranın tarafını tutan, demek! Bolşevik fakara dostu, zenginlerin düşmanı olan insandır. Partiye üye olsana sen de!

– Ne olayım?

– Partiye üye ol!

– Parti ne demek?

Sultanali, fukaranın birleşerek zenginleri alt etmeye çalıştıklarını anlattı. İşçilerin bir parti kurduklarını söyledi. Partide çok önemli şahıslar da varmış. Rusya'da işçiler kazan kaldırıp zenginleri kovmuşlar. Burada da aynısını yapmaya hazırlanıyorlarmış.

Bolşevik! Bu kelime sanki bir doktor gibi Kadir'in karşısına dikilmiş, onun dertli suratına bakıyordu. Bu kelimenin himayesine sığınmak istiyakı, Kadir'in içini tatlı rüyalarla dolduruyordu.

Kadir aldatıldığını ve iflah olmaz saflığını düşünüp utandı. Sultanali gibi arkadaşları onun asıl suçunu ne diye yüzüne karşı söylemezler? Neden, "Bu yaşta hâlâ düşmanını tanımış değilsin! Hâlâ Bebir Ağa'dan merhamet umuyorsun! Zehirden şifa umuyorsun hâlâ!" diye onu azarlamazlar?

Bunları kimsenin söylemesine ihtiyaç da kalmamıştı artık. Kadir herşeyi çok iyi anlıyordu. Bebir Ağa'ya karşı nefreti de, cesareti de kat be kat artıyor, bir kartal gibi yükselerek pençeleriyle onun karnını yırtmak istiyordu.

Kumru'yu bir başına bırakıp gelmiş olmaları Meşedi İslam'ın canını Kadir'den daha az sıkıyordu. Sultanali yardımcı oldu, gorodavoya birşeyler koklattılar. Meşedi İslam'ın suçu pek büyük değildi zaten. Adam kendisinin salıverilebileceğine dair kâğıt imzaladı. Meşedi İslam dışarı çıkarılmaz köye dönecek, Kumru'nun yardımına koşacaktı.

Herkes soluğunu tutmuş, Kadir'in başından geçenleri dinliyordu. O anlatıp bitirince uzun bir sessizlik oldu. Kadir'in hikâyesi bütün mahpusları kederlendirmişti. Kadir susmuştu, hikâyesinin diğer mahpuslar üzerindeki etkisini ve kendisine karşı herkeste bir teveccüh uyandırmış olduğunu görüyordu. Nihayet Kıyas, "r" harflerini telaffuz edemeyerek konuştu:

– Senin hayatın gömanmış, ağkadaş!

EMELLER

Kıyas bugün çıkıyordu. Süresi dolmuştu. Kadir'in kulağına şöyle fısıldadı:

– Ben gideğken defteği imzalamayacağım. Benim belgemi al. Yağın akşamüzeği isimleğ okunuğken gağdiyanı yakalayıp değdini söyle. Dışağı çıkağ çıkmaz pamuk fabğikasının kağşısındaki eve gelip beni bul.

Kadir'le Kıyas büyük bir sevgi ve hasretle birbirlerine sarılıp ayrıldılar. O gece Kadir heyecandan uyuyamadı. Tatlı hayaller ve ailesine kavuşacağı düşüncesi onu uyutmadı. Sabah olunca gardiyanı buldu:

– Benim vaktim dün doldu. Sen de hiçbir şey söylemiyorsun. Vaktim dolduktan sonra beni hâlâ ne diye burada tutuyorsun? Köylüyüz diye neden sırtımıza biniyorsunuz?

Gardiyan omuz silkip birşey söylemedi. Kadir'i müdürün yanına götürdü.

– Benim vaktim dün doldu efendim. İsimler okunurken beni de çağırılmışlardı. Gece sancılandığımdan arkadaşlar salıverilirken gidemedim.

Müdür listeye baktı:

– Kıyas Demir oğlu.

– Evet efendim...

Müdür Kadir'in elindeki belgeye baktı, sonra da sayfa kenarları yıpranmış kirli ve uzun bir defteri onun önüne itti:

– İmzala bakalım!

Kadir parmağını mürekkebe bulayarak defterdeki ismin önüne bastı.

Müdür:

– Pisletme lan defteri, dedi. Sonra da gardiyanı çağırıp emretti:

– Eşyaları teslim al bu adamdan!

Kadir adımını mahpushanenin kapısından dışarı atar atmaz, hızla oradan uzaklaşmaya çalıştı. Gardiyanların kendisini takip ettiklerini, her an tüfeğin dipçliğini ensesine indirip, "Dur bakalım!" diyeceklerini vehmediyordu. "Dur bakalım! Nereye kaçıyorsun? Kimi kandırıyorsun?"

Mapushaneden iyice uzaklaştıktan sonra, ara sokaklardan birine daldı. Rahat bir nefes almak için bir taşın üzerine oturdu. Karlar erimiş, ağaçlar tomurcuklanmış, ufuklar açılmıştı. Zümrüt renkli gökyüzü, su gibi berraktı.

Kadir, Kıyas'la buluşacakları yere gitti. Her adımda çevresine dikkat ederek yavaş yavaş yürüyordu. Satmak için merkep sırtında öteberi getirenler pazara gidiyor, faytonlar bir sağa bir sola geçiyor, tekerleği kırık bir arabaya koşulmuş zayıf bir at, yüzünü güneşe tutmuş ağır ağır soluyor... Dilenciler gözlerini sokaktan geçenlerin ellerine dik-

mişler... Galiba bir cenazeden dönen siyah çarşafli kadınlar sokağı doldurmuş...

Hapiste bulunduğu yedi ay zarfında dışarıda hiçbir şey değişmemişti. Bir tek Kadir'in kendi adımları küçülmüş ve yavaşlamıştı. Kumru'nun özlemi kalbini parçalasa da içi, bütün diğer duygularını bastıran yepyeni bir hisle dolmuştu. Yürümek, görmek, duymak istiyor, sanki yedi aylık hapishane yaşamının acısını çıkarmaya çalışıyordu.

Yürüyerek istasyona, Kıyas'ın yanına gitti. Kıyas'la tanıştığı günden beri düşüncesinin, hayallerinin üzerinden ağır ve tozlu bir örtü kalkmış gibiydi. Kadir yıllar süren bir uykudan uyanmıştı. Kıyas'ın tatlı tatlı anlattığı sözleri hatırlıyordu. Ağaların, gorodavoyların, askerlerin, gardiyanların gücü Kadir'in gözlerinde güzel günlere ve tatlı hayallere ulaşmayı imkansız kılan birer engel olarak canlanıyordu. Herşeye rağmen bu hayallerden ayrılamayan Kadir, Kıyas'la arkadaşlığının, kalbindeki bütün emelleri yeşerteceğini, büyüteceğini, besleyeceğini hissediyordu.

KAYIP

Düğün tam da Bebir Ağa'nın adına layık, zevkine uygundu. Ağanın dul bir kadınla evleniyor olmasına ve düğünün uzunca bir süredir ertelenip durmasına rağmen, bu düğünün şöhreti Gobular köyünün sınırlarını çoktan aşmıştı. Uzak uzak yerlerden kemeri sedef kakmalı ağalar, sırtı Horasan kürklü hacılar, ipek yelekli Kerbelayiler, silahlı kabadayılar kalkıp gelmişlerdi. Saz susar susmaz kara zurna ortalığı inletmeye başlıyordu. Aşık, "Şehzade Abdülazim'in masalı"nı ballandıra ballandıra anlatıyor, dinleyenleri coşturuyordu. Bebir Ağa'nın evinin salonu boydan boya halıyla kaplanmıştı. İçeri girenler dış dünyayla bütün bağlarını koparmış gibi oluyor, kendilerini çalınan müziğe kaptırıp gidiyorlardı. Müziğe ara verilince düğün ağasının* kızılıcak dalından yapılma kamçısının rüzgârı, vınlamaya başlıyordu:

– Hacı Kurban oğlunu getirin bakalım. Cezası altmış manat!

* Düğün ağası – düğün törenini yöneten şahıs.

– Hacı Ağa'yı çıkarın bakalım meydana. Cezası bir takımılık Lezgi kumaşı.

Bahçede kahkahayla birşeylere gülmekte olan Dülger oğlu Paşa da, Bebir Ağa'nın isteği üzerine kısıvrak yakalanıp meclisin ortasına getirildi. Düğün ağası, ağzına kadar dolu bir bardak rakıyı adama uzattı:

- Senin de cezan bu, iç bakalım!
- Adam hayatında şarap dahi içmiş değil!
- Bu şarap değil ki, rakı!

İnsanlar Dülger oğluna acıyor, onu kurtarmak istiyorlardı. Fakat Bebir Ağa ısrar edince, yapacak birşey olmadığını gören Dülger oğlu bardağı eline alıp:

– Ağamın canı sağolsun! dedi. "İç" demişse mecburen içeceğiz!

Paralar havada uçuşuyor, cepler boşalıyor, birileri seviyor, birileri de üzülüyordu. Safranlı pilavın kokusu bahçeyi sarmış, sokağa taşmıştı. Aşçılar kollarını sıvamış, tencerelerin arasında koşturup duruyorlardı. Odun getiren, yumurta kıran, lavaş pişiren, sebze yıkayan, soğan soyan...

Kumru küçük bir odada dizi dizi çiçek vazolarının, aynaların ve parfüm şişelerinin arasında oturuyordu. Onu kurbanlık bir kuzu gibi süsleyecek, sonra da bir kurdun pençelerine teslim edeceklerdi. Kumru ıstırap içinde kıvranıyor, çırpınıp duruyor fakat derdini kimseye anlatamıyordu. Herkes, herşey onun acılarına tamamen duyarsızdı. O da birdenbire taş oluvermek veya bir muma dönüşerek eriyip bitmek istiyordu. Son ümidi Kadir'in en yakın arkadaşı ve sırdaşı Meşedi İslam'dı.

Düğünün maşıtası* Meleknisa, Meşedi İslam'ın akrabalarından biriydi. Bir gün önceden Bebir Ağa'dan rica etmiş:

- Gelin odasına fazla girilip çıkılmasın, işime kimse ka-

rışmasın. Eğer iyi iş çıkarmamı istiyorsan söyle de bizi rahat bıraksınlar, demişti.

Bebir Ağa da:

– Ondan kolayı mı var? demişti. Maşita odasına kedi bile girmeyecek!

Karanlık bastırıp da kara zurnanın sesi bütün köyü zangır zangır titrettiğinde, camın arkasından Meşedi İslam'ın öksürdüğü işitildi:

– Öhhö... mm... öhhö... mm...

Meleknisa, Fahire'yi Kumru'nun kucağına tutuşturup lambayı kapattı:

– Haydi bakalım! Çabuk tüyün!

Meşedi İslam bir hayalet gibi bahçede kırırdadı, sonra da çocuğu kucağına alıp hızlı hızlı yürümeye başladı. Fahire herşeyden habersiz uyuyor, Kumru ise karşısına çıkan her gölgeden kuşkuluyor, herşeyden korkuyor, mustarip ve endişeli bir halde Meşedi İslam'ı takip ediyordu...

Topu topu beş dakika kadar sonra, köyden çıkmışlardı...

Meleknisa lambayı yaktı. Heyecandan takati kesilmiş, dizleri titremeye başlamıştı. Kapının açılması, heyecanını arttırdı. Bikâr'ı görünce:

– Kardeş, Kumru'ya söyle de bir zahmet geliversin artık! dedi.

Bikâr, hiçbir şey duymamış gibi pilav hevesiyle mutfığa daldı.

Yarım saat geçti. Kara zurnanın sesi daha bir yükselmiş, çok uzaklardan duyulur olmuştu. Meclis kalabalıklaşıyor, şenlik artıyordu. Bebir Ağa'nın düğünü, gecenin karanlık ufuklarına uzanıp herkesi ve herşeyi uyandırmak, ayağa kaldırmak istiyordu. Meleknisa tekrar dışarı çıktı. Kırmızı elbiseli, mor başörtülü köy kızları, kadınların arasına sokulmak istiyor, müzisyenlerin ve orta yerde oynayanların yüzünü görmeye çalışıyorlardı. Safran kokusu ortalığı kap-

* Maşita – düğün öncesi gelini süsleyip giyindirmek, makyajını yapmakla görevli kadın.

lamıştı. Hava açık ve güzeldi, gökyüzünde yıldızlar parlıyordu. Meleknisa, Bikâr'ın karısına seslendi:

– Kız Fizze! Yengeler nerede yahu? Niye gelmiyorlar? Vakit geçiyor ama!

Bebir Ağa'nın yengesi Mina, gelin odasına girdi. Neşeyle Meleknisa'ya sarılarak:

– Bahşişine ortağım, kız! dedi. Sen de benim bahşişime ortakısın! Bu kadar cömert damadı bir daha nereden bulacağız?

– Kumru'yu çağır da işimize bakalım, kız!

– Nerede ki?

– Dışarı çıkmıştı az önce.

– Yoksa oynayanlara bakmaya mı gitti?

Yenge kalabalığın arasına daldı. Kumru'yu bulamayınca Bikâr'ın karısına haber verdi. Tekrar içeri girip her tarafa baktılar. Ne Kumru ne de çocuğu vardı.

Adamlardan birini Kumru'nun evine gönderdiler. Oradan da "yok" haberi geldi. Bir saate kalmadan bu haber bütün köyü ayağa kaldırdı:

– Kumru yok!

– Hiçbir yerde bulunamamış!

– Kumru kaçmış!

– Kumru'yu kaçırmışlar!

Haber bir kartal misali köyün üzerinde dolanıp durdu, herkesi hayretler içinde bıraktı; sonra da ağır bir taş olup yere inerken insanları altına alıp ezdi. Aşığın masalı yarım kaldı. Dümbelekçinin sopası elinden düştü. Kara zurnacı avurduna doldurduğu havayı nereye üfleyeceğini şaşırды. Neredeyse bütün azasını oynatarak dans eden Taskebab Naki, meclisin orta yerinde donakaldı. Kıssa Hanım bir köşeye sinip mutluluğunu belli etmemeye çalıştı. Aşçı ortalığın karıştığını görünce, horoz butlarının en iyisini dişine vurdu, sonra da eritilmiş tereyağı doldurduğu büyükçe bir kabı, karısının eline tutuşturdu. Düğün ağası suratını ekşit-

ti. Gözleri kapıya dikilmiş olduğu halde, bahşiş parasından bir avuç yürüterek çuhasının koluna tıktırdı. Bikâr'ın karısı gelin odasına dalıp süs kutularını, pudrayı ve parfüm şişelerini kaptı.

Deminden beri herkesin pohpohlayıp durduğu Bebir Ağa, ıslak tavuğa dönmüştü. Kupkuru kurumuş, telaşlı telaşlı sağa sola koşuşturan insanların arasında, ne yaptığını bilemez bir halde dolanıp duruyordu. Aylardan beri besleyip büyüttüğü vahşi ihtirası, sertleşip taş kesilmişti. Şimdi bu taş, sürekli olarak onun şakaklarına ini iniveriyordu sanki.

Müziyenler ortalığın karıştığını görünce Meşedi Cihangir'in yakasına sarıldılar:

– Bizim yolumuz uzak, Meşedi ağa. Yollar da tekin değil. Bir zahmet bizi gönderiverin artık. Gelin hanım da bulunur inşallah.

Meşedi Cihangir, öfkeden ne söyleyeceğini bilemedi. Bebir Ağa'ya herkesten daha sadık olduğunu göstermek için balkona çıktı. Havlamaya hazırlanan köpekler gibi ağzını yukarı uzattı. Tabancasını çıkarıp havaya üç kurşun sıktı.

– Benimle gelecek olan gelsin bakalım!

Bebir Ağa'nın atına bindiğini görünce, kuzenleri de hazırlandılar.

– Herkesi kıyma kıyma etmezsem, erkek diye ortalıkta dolaşmam bir daha!

Üç gurup halinde, köyden ayrılan yollara dağıldılar. Meşedi Cihangir, Kumru'nun ve onu kaçıranların karanlıktan faydalanarak saklanabileceklerini söyleyip adamları gürültü yapmamaları hususunda uyardı.

Saatler ilerliyor, hava soğuyordu. Her tarafa ölüm sesizliği hâkimdi. Bebir Ağa her gölgede Kadir'i ve Meşedi İslam'ı görünce irkiliyordu...

Meşedi İslam köyden çıkınca uygun bir yer bulup saklanmayı, kendilerini takip edecek olan insanları yanıltmayı

düşündü. Bir Berdankası ve yedi kurşunu vardı. Çocuğun uyanıp ağlayabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak evlerden birine saklanmaları gerektiğine karar verdi. Dere boyunca inerek Kahramanlı köyüne vardılar. Köyün köpekleri üzerlerine saldırdı. Çocuk uyandı ve korkup ağlamaya başladı. Kumru da çok korkmuştu. Meşedi İslam bir elinde tuttuğu tüfekte köpeklerden korunmaya çalışıp diğer eliyle kapıyı çalarken, Kumru'yu yatıştırmak istedi:

- Korkma, şimdi ev sahibi çıkar.
- Kim o?
- Tanrı misafiri!
- Bu saatte misafir mi olur?! Haydi yoluna!
- Açsana kardeş. Yolumuzu şaşırdık.
- Yok yahu! Kimi kandırıyorsun sen?! Defol kapının önünden!

İçerideki adam tüfeğini alıp cama doğrulttu. Kumru ağlamaya başladı. Meşedi İslam yemin billah ederek çocuğu pencereye doğru uzattı:

– Senin zannettiğin insanlardan değiliz kardeş. Yemin olsun ki değiliz. Kadını ve çocuğu görmüyor musun? Bak işte, ufacık çocuk. Dışarıda kalıp dunsun mu yani? Bari çocuğa acı da, kapıyı açiver.

İçerideki adam cevap vermedi fakat birtakım fısıltılar işitildi. Karısıyla konuşuyor, ne yapacaklarına karar vermeye çalışıyorlardı galiba. Kumru da yalvarmaya başladı:

- Canavardan kurtulduk, kaçıyoruz kardeş. Merhamet et! İçeriden bir kutu kibrit attılar:
- Şunu yak da suratınızı görelim!

Meşedi İslam kibriti yaktı. Önce kendi yüzünü, sonra da ağlamakta olan Kumru'yla çocuğu gösterdi. İçerideki adam emretti:

- Şu tüfeği de bırak elinden!
- Meşedi İslam tüfeği bıraktı. Ellerini havaya kaldırdı:

– Be Allah'ın kulu, eğer inanmıyorsan dışarı çık da vur bizi! Ne yapacaksan yap artık!

Kadın sesi işitildi. Kapı açıldı. Önce Kumru çocuğu içeri götürdü. Ev sahibi ışığı yakarak dikkatlice onların yüzüne baktı. Nihayet zararlı insanlar olmadıklarına inandı. Meşedi İslam ise kapının önüne oturup bir sigara sardı.

...Kapılar kapanmış, köpekler susmuş, gecenin sessizliği tekrar ortalığı kaplamıştı. Kumru'nun kalbi ise hâlâ hızlı hızlı çarpıyordu.

Evin hanımı iki çocuklu, orta yaşlarında bir kadındı. Kumru'nun yakasına sarılarak nereden gelip nereye gittiklerini sordu. Kumru da:

– Uzun hikâye! Çok şeyler geldi başımıza! Yarın sabah anlatırım hepsini! diye onu başından savdı.

* * *

Bebir Ağa'nın adamları, uyuyan gecenin kalbini çiğneyerek ilerliyorlardı. İpini koparmış olan danayı, canavar ağzından kurtulmuş olan güvercini arıyorlardı. Simsiyah ufukların, Kumru'yu bir perdenin arkasına sakladığını ve güneş doğmadan onu bulamayacaklarını düşünüyorlardı. Bebir Ağa'nın ihtirası yatışmasın diye, iyimser konuşmaktan da vazgeçmiyorlardı:

– Şimdi onu yaralı bir kuş gibi bulup parçalamazsam ben de babamın oğlu değilim!

Bazıları da evlerini, yataklarını ve onları bekleyen karılarını hatırlayıp içlerinden, "Domuz oğlu domuzun karısını bulmak da mı bizim görevimiz yani?" diye düşünüyorlardı.

Nehir kıyısına doğru ilerleyen gurup, Hamarlı'da durdu. Değirmencinin sözüne bakılırsa buraya "benli bir kadın gelmişmiş." Ne var ki, kim olduğunu kesinleştirebilmiş değillerdi. Değirmenci, una bulanmış kürkünü sırtına alıp di-

şarı çıkararak kadının hangi eve gittiğini gösterdi. Bebir Ağa'nın adamları evin kapısını kırdıkları gibi içeri daldılar. Ev bir anda, bağırma ve ağlama sesleriyle doldu. Grubun lideri Ali Ekber, ev halkını yatıştırmaya çalıştı:

– Korkmayın bacılar. Biz misafir kadını arıyoruz. Onu bize teslim ederseniz size dokunmayız.

Ev sahibi olduğu anlaşılan ihtiyar adam, yerinden fırlayıp ayağa kalktı. Tam yalvararak birşeyler söylemeye hazırlanırken, kadın belayı başından savmak ister gibi konuşarak:

– Misafir kadını pek tanımıyoruz zaten; işte şurada, alın götürün, dedi.

Kadını alıp dışarı çıktıklarında Ali Ekber, bu hizmetinin karşılığında Bebir Ağa'dan istediğini alabileceğini düşünüp mutluluktan uçuyordu.

Kibrit çakıp kadının yüzüne bakınca esmer, çopur suratlı ve benli bir çingene olduğunu gördüler. Bunca gürültü koparmayı anlamsız bulan kadın, dişlerini göstererek gülüyordu. Adamlar şaşırılmışlardı:

– Yok canım. Bu Kumru olamaz!

Kadın, onları müşteri sanmıştı:

– Gelin de falınıza bakayım yiğitlerim. Şansınız açılır...

Geri dönmek isterlerken Ali Ekber içinden, "Sakın kendini saklamak için çingene numarası yapıyor olmasın?" diye geçirdi. Düşüncesini arkadaşlarının kulağına fısıldayınca, kimsenin kendisine katılmadığını gördü:

– Olamaz canım. Kumru nerede, suratına bakılamayacak kadar çirkin bu kadın nerede?!

– Kumru böyle çirkin olsa, Bebir Ağa ona sahip olmak için bu kadar uğraşır mıydı? Bu kadar masrafa girer miydi hiç?

Ali Ekber arkadaşlarını dinlemeyerek kadını Bebir Ağa'ya götürmeye karar vererek terkisine aldı. Adamlar geri dönmek üzere yola çıktılar.

Kadın Ali Ekber'e sıkı sıkı sarılmıştı, bu da adamda tuhaf duygular uyandırıyor.

Köyün yukarılarına doğru giden gurup, sabaha karşı yorgun ve eli boş olarak döndü. Diğer gurupların birşey bulmuş olabileceğini umuyorlardı. Bebir Ağa'nın gurubu da şehre giden yolu ve yolun kenarında saklanmaya müsait olabilecek her yeri didik didik aradı. En ufak bir hışırtıya dikkat kesilerek karşılıklarına çıkan her izi, sonuna kadar takip ettiler. Bebir Ağa kederinden mi, öfkesinden mi, yoksa utancından mı hiç konuşmuyordu. Ama içinden bin bir şey geçiriyordu. Tahrik ve tahriş edilmiş duygularla Kumru'nun mermer tenini, kavun tazesini memelerini hayal ediyordu. Kumru'yu kendisinden nefret ettiren şeyin ne olduğunu anlamakta da zorlanıyordu: "Yiyecek derdi yok, giyecek derdi yok. Koca köyün ağasıyım. Beni bırakıp bir rençper parçasının peşine takılmasının nedeni ne acaba?"

Çepel Sayalı'nın bir sözü aklına geldi: "Kumru'nun bütün sevgisi çocuğa yönelmiş. Çocuk olmasa, onu yola getirmek çok kolay olurdu..."

Meşedi Cihangir, kötü günde Bebir Ağa'nın yanında olduğunu kanıtlamak için elinden gelen herşeyi yapıyor, her çalının dibine bakıyor, öfkeyle ağaçları kamçılıyor, kafasını boş kalmış kuş yuvalarına bile sokuyordu. Gece can çekişiyor, ufuklar aydınlanıyor, yeryüzü bir erik ağacı misali çiçekleniyordu. Köyden epey uzaklaşmışlardı. Şehirden araba sesleri ve değirmenin monoton gürültüsü işitiliyordu. Hepsi yorulmuştu. Dönmeye karar verdiler. Biraz ileride birtakım sesler duyup kulak kabarttılar.

– Hoşt... hoşst...

Adamın biri merkep sırtında kendilerine doğru geliyordu. Bebir Ağa'nın adamlarını görünce, eşkıya zannedip kaçmak istedi. Meşedi Cihangir tüfeğini kaldırıp adamı hedef aldı. Adam kaçamayacağını anlayınca, durmak zorunda kaldı.

– Bu gece bir kadın kaçırmışlar. Birşey duydun mu?

Adam korkusundan yalan söylemeyi aklının ucundan dahi geçirmeyerek cevap verdi:

– Bizim Kahramanlı'ya gece misafirler geldi. Köpekler ortalığı ayağa kaldırdılar. Abışlıların evine indiler yanılmıyorsam. Köyün başından dört beş ev kadar aşağıda bulursunuz.

Bebir Ağa birdenbire canlandı:

– Sağol! Haydi rastgele!

Meşedi Cihangir beş dakikada Kahramanlı'ya vardı. Hava iyice aydınlanmak üzereydi. Köyde tek tek uyananlar vardı. Karşlarına çıkan bir adama, Abışlıların evini sorup onun tarif ettiği yöne doğru gittiler.

* * *

Kumru geceyi çok zor geçirdi. Dağlar, taşlar, dereler, evler sanki birer kor parçası olup onun içine dolmuştu. Yaşam onun için zehir kokuyor, her nefeste zehir soluyor gibiydi. Vücudunun bütün bu işkencelere dayanabilmesi de mucizeydi aslında...

Karanlık ve korku dolu gece boyunca ne uyuyabildi, ne de bir nebze olsun rahat etti. Burada saklanmakla kurtulamayacağını anlıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Geceyi saran karanlık ve ölüm sessizliği, yaş olup gözlerinden süzülüyordu. Ne yerde ne de gökte kendisini duyan, derdini anlayan bir yürek vardı. Engin göklerin altında, binlerce felakete tanık olmuş ve kan içirerek dikenler bitiren yeryüzünde Kumru'ya yardım eli uzatmış olan tek canlı Meşedi İslam'dı. Bu kimsesiz insan da, iş ve mücadele arkadaşı Kadir'in namusu uğruna herşeyini tehlikeye atmış bulunuyordu.

– Korkma Kumru! Ben yanında olduğum sürece kimse-den korkma. Yalnız ve aciz olsam da henüz hayattayım. Sana uzanan murdar elleri kesmeye hazır durumdayım. Yarın seni şehre, fakir fukarayı ve aciz insanları sahiplenen dost-

larımızın yanına ulaştırabileceğimi umuyorum. Kadir'in de kurtulmayı başardığına inanıyorum. İstikbal bizim ellerimizdedir. Tâ Rusya'dan bizim buralara kadar bütün fakir fukara gücünü birleştirmiş, işbirliği yapmayı başarmıştır. Sabırlı ol kardeşim. Sabırlı ol. Gün gelir bize yapılan hak-sızlıkların öcünü alırız!

Kumru sabahı ipele çekiyor, aydınlığa kavuşmayı dört gözle bekliyordu. Sabah olunca kendisini saran korkunç hayallerin dağılıp gideceğini umuyordu.

Ve sabah oldu. Güneş ilk ışıklarını Abışlıların camından içeri sarkıtırken Kumru'nun endişesi de, korkusu da arttı. Karanlığın, kendisini takip eden avcılarının karşısında bir engel olduğunu şimdi anlıyordu. Sanki birileri:

– Daha ne duruyorsunuz. Burada sizi hemencecik buluverirler, diye onu uyardı.

Meşedi İslam da kalktı. Ev sahibi zaten onlardan kuşku lanmıştı. Bu davetsiz misafirleri bir an önce başından savmaya çalışıyordu.

– Merak etme kardeş; biz hemen gidiyoruz; sana da zahmet verdik, kusura bakma, diyerek evden çıktılar.

Köyün iki verst ilerisindeki kamışlık alan, saklanmak için az da olsa müsaitti. Hiç olmazsa öğlene kadar burada saklanabilmeyi umuyorlardı. Hava soğuk ve rüzgârlıydı. Kamışlık, rüzgârda bir deniz gibi dalgalanıyor ve uğulduyordu.

Bebir Ağa'nın adamları aniden Abışlıların evini kuşattı. Ev sahibi dışarı çıkıp ellerini kaldırarak merhamet diledi. Kumruların geceyi onların evinde geçirdiğini ve sabah erkenden evden telaş içinde çıkarak şehre doğru gittiklerini söyledi.

Kendilerine gereken tüm bilgileri aldıktan sonra Meşedi Cihangir kamçısını kaldırıp adamı acımasızca dövmeye başladı:

– Sana devletin elinden kaçmaya çalışan insanlara yataklık yapmanın ne olduğunu gösteririm şimdi! Hayvan oğlu hayvan! Düş bakalım önüme!

Adamı hapse gönderdiler, sonra da civar köyleri araya araya şehre doğru ilerlemeye başladılar...

Çocuk bir türlü susmuyor, annesine bakıp yalvarıyor, çırpınıp duruyordu. Ne süt ne de annesinin okşayışları kendisini susturmak için yeterli olmuştu. Meşedi İslam'ın en çok korktuğu şey, çocuğun ağlamasıydı zaten. Onu kucağına almış, iki adımlık yerde bir sağa bir sola dolanıp duruyordu. At kişnemesi, peşinden de ayak sesleri işitildi. Besbelli birileri onlara yaklaşmak üzereydi. Meşedi İslam, çocuğu annesine verip tüfeğini hazırladı ve yere uzandı. Gelenler geçip gitmeyerek çevreye dağıldılar.

Çocuk, sanki düşmanların yaklaştığını anlamış gibi sesini kesti. Meşedi İslam yüzü yola dönük olduğu halde yerde yatıyordu. Ayak sesleri sağından, epey yakınlardan geliyordu. Seslerden, atların bataklıkta yürüdüğünü anlayınca biraz umutlandı. Adamların geri dönüp yola çıkacaklarını, çekip gideceklerini düşündü. Ama yanılmıştı. Adamlardan biri atını, doğru Meşedi İslam'ın üzerine sürüyordu. Kafasını kaldırıp bakınca atın kulaklarını ve atın üzerindeki adamın tüfeğini ayan beyan gördü. Meşedi Cihangir'in doru atı, az kalsın Kumru'yu çiğneyecekti. Bir tüfek patladı. Meşedi Cihangir kökünden koparılmış ağaç gibi yere devrildi.

Çatışma başladı. Meşedi İslam üzerine yağın kurşunlara aldırılmadan vücudunu Kumru'ya siper etmişti. Kendisi az atıyor, fakat hep isabet ettiriyordu.

– Öldür itoğlu iti!

– Beynini havaya uçur!

Bebir Ağa'nın sesi, adamları cesaretlendiriyordu. Karşıla-

rında büyük bir ordu varmış gibi aralıksız ateş ediyorlardı...

Güneş, bin sene önce fırlatılıp hâlâ soğumamış olan bir top mermisini andırıyordu. Kamışlıktaki çatışmanın haricinde, civarda ne bir hareket, ne de bir ses vardı. Ne ufuklarda duman, ne derelerde sis, ne de dağ başlarında bulut vardı. Dünya, yaratıldığı günden beri süregelen savaşlardan ve çatışmalardan yorulmuş da dinleniyormuş gibiydi. Bu ani sessizlik, büyük bir geleceğin habercisiydi sanki.

Yeryüzü susmuş, nefesini kısarak bütün dikkatini toplamış gibiydi. Kainat, büyük bir hatibi dinlemeye hazırlanmıştı. Fakat bu hatip kimdi? Ufukta yükselen güneş mi, kalplerde kaynayan mutluluk mu, doğan yeni gün mü? Henüz hiçbir şey belli değildi, henüz hiçbir şey kesinleşmemişti.

Sessizlik fazla sürmedi. Şehir istikametinden yükselen sevinç sesleri ortalığı kapladı.

KABUL

Kadir, Kıyas'ı bulamayınca nöbetçiye sordu ve akşama doğru geleceğini öğrendi. Fazla göze batmaktan korkarak gününü eski vagonların arasında geçirdi. Rayların kenarına dökülmüş, buraya ne zaman ve ne amaçla getirildiği belli olamayan toprak kümesinin üzerine tırmanarak dikkat ve özlemle köyüne doğru baktı.

Kıyas gelince birbirlerine sarılıp öpüştüler. Kıyas onu evine götürdü. İstasyonun aşağısında üç kişiye bir oda ayrılmıştı. Küçük, sıcak ve düzenli bir odaydı. Kıyas'ın duvarda asılı gençlik resmini görünce, birşeyler söylemek istedi. Kıyas eliyle susmasını işaret etti. Kadir birşey anlayamayarak şaşkınlıkla Kıyas'a baktı. Kıyas, eliyle üzerinde çaydanlık olan eski bir ocağı gösterip Kadir'in kulağına doğru eğildi ve fısıltıyla:

– Konuşma, dedi. Konuşunca ocak sönüyor. Çay kaynıncaya kadar konuşma.

Su kaynıncaya Kıyas ayva kabuklarından çay demledi. Şeker yerine kuru üzüm çıkardı. Ekmek getirdi. Beraberce yedikten sonra, Kadir dinlenmek isteyerek yatağın üzerine uzandı. Kıyas konuşmaya başladı:

– Hele şüküğü, paçayı sıyıdı. Fakat çok dikkatli olmak geğek. Polisleğ peşimizdeleğ. Konuşmalağımızı da gizlice dinliyoğlağ. Yakalanmamak için dikkatli olmamız şağt.

Pencerelere göz attıktan ve kapıyı kontrol ettikten sonra konuşmasını sürdürdü:

– Seni de pağtiye yazacaklağ. Ben konuştum. Fakat bazı şeyleği öğgenmen lazım. Dünya iki kutba ayğılmış: zenginleğ ve fakiğleğ. İşçileğ, Eğmeniydi, Müslümandı, Yahudiydi, hiç fağk etmez diyoğlağ. Fakiğ heğ yeğde fakiğdiğ zaten. İşçi de, köylü de hep elinin zahmetiyle geçinen insanlağdığ.

Bu laflar Kadir'i etkiledi. Ailesini hatırladı. Kendi düşüncelerine dalınca, Kıyas'ın bazı laflarını kaçırdı. Fakat son duyduğuna şaşırıp bir daha sordu:

– Nasıl yani, hükümet bizden mi olmalı?

– Elbette olmalı! Heğşeyi yapan biz değil miyiz? Tağlada çalışan, demiğ yolu döşeyen, fabğıkayı çalıştığan hep bizleğiz. Neden hükümet de biz olmayalım?

– Çok zor ama!

– Zoğ, fakat çalıştıktan sonğa zoğ değil!

Kadir'in kafası bu lafları almadı:

– Hükümetin silahı, cephaneliği, subayı, askeri var. Fırsat verirler mi bize? Bu işin şakası mı olur?

Kıyas, onun lafını bitirmesine fırsat vermedi:

– Bilmiyoğsun işte! Askeğ dediğın kimdiğ? O da bizim gibi gağibanın teki değil mi? Zenginin çocuğu askeğ oluğ mu? Cephanelik de işçinin elinin emeği değil mi?

O sırada kapı açıldı. Mirağa içeri girdi. Kıyas, Kadir'i tanıttı:

– Mahpushaneden ağkadaşım...

Mirağa, Kadir'le tanışıp oturdu.

Kıyas'ın sözleri Kadir'i iyice etkilemişti. Köyü gözlerinde canlandırdı. Kendi kendine şöyle düşündü: "Bebir

Ağa'nın fakir fukarayı kapattığı damı da biz kendi ellerimizle yapmamış mıydık zaten? Bizi kamçılıya kamçılıya çalıştırmamışlar mıydı? Ya Bebir Ağa'nın kırmızı tuğladan evini yapan kim? Şimdi de Bebir Ağa, aynı evde oturup benim karımı sahiplenmeye çalışmıyor mu?

Kadir bunları düşündükçe öfkeleniyordu. Kafası ağrı-maya başladı. Sinirli sinirli dudaklarını kemirdi. Kıyas, eliyle işaret edip, "Kanattın dudağını" deyince mendilini ağzına götürdü.

– Haydi, vakit geçiyöğ!..

Evden çıktılar. Hava daha yeni kararmıştı. Kıyas, birer birer gitmelerini tembihledi. Önce Mirağa gitti. O uzaklaşp gözden kaybolunca, havuzun yanından geçip Rus mezarlığına varınca durmasını söyleyerek Kadir'i gönderdi.

* * *

Hava bulutluydu. Yağmur bekleniyordu. Yük trenlerinin hareketi hariç, istasyona sessizlik ve durgunluk hâkimdi. Salonda bekleyen omuzları heybeli insanlar, yük trenlerine binmek için rayların üzerinden geçip gidiyorlardı.

Kıyas ve arkadaşları bahçe duvarının dibindeki kayısı ağacının altında toplanan adamların arasına karıştılar. Kadir hiçbir zaman böyle bir toplantıya tanık olmuş değildi. Büyük bir ilgiyle her hareketi izliyor, her lafı dinliyordu. Öğrenmek aşkıyla kıvranıyordu. Adamlar karanlıkta birer gölge gibi görünüyorlardı. İçlerinden biri elindeki sepeti yere bırakarak bardak, tabak, çaydanlık, peynir ve ekmek çıkardı. Önce Karakişi konuştu. Sonra da Kıyas anlatmaya başladı:

– Düşmanımız son günleğini yaşıyoğ. ğusyalı kağdeşleğimiz de bize yağdım etmek için gelecekleğ. Elimizde yeni biğ gazete vağ. Okuyup oğada yazılanlağ yapmamız lazım. Miğağa okusun değim.

Kadir, istasyonda çalışan işçilerin Kıyas'a büyük saygı

gösterdiklerini görüyordu. Kıyas elindeki paketi Mirağa'ya uzattı. Mirağa paketi alıp açtı ve içinden katlanmış bir gazete çıkardı. Çevreyi kontrol ettikten sonra mum yaktı ve gazeteyi okumaya başladı. Herkes nefesini tutmuş dinliyordu:

– Emek nedir? Bir işi ortaya çıkaran kafa, el ve vücut gücü emektir. Elimizle bir sandalye yapıyorsak, bu emektir. Fakat aynı sandalyeyi parayla satın alarak başka birine satıp menfaat elde etmeye çalışmak emek değildir. Toprağı ekmek, ürün yetiştirmek ve hasadı toplamak emektir. Fakat aynı toprağı başkalarına kiralayarak veya orada başkalarını çalıştırarak menfaat sağlamak emek değildir. Bu nedenle de tarlada çalışan köylü, fabrikada çalışan işçi bütün haklara sahip bulunmalıdır. Toprak ağası, fabrikatör ve tüccar ise kendisi çalışmayarak başkalarının emeğini sömürüyor. Onlar bütün haklardan mahrum bırakılmalıdır...

Duydukları tam Kadir'in gönlünceydi. Buradaki insanlar onun nazarında daha bir değer kazanmaya, daha bir büyümeye başlamıştı. Biraz daha yakına sokulmaya çalışarak gözlerini Mirağa'nın dudaklarına dikti. Mirağa gazeteyi okumaya devam ediyordu:

– Bizim talebimiz, istikbaldeki hayatın esas kuralı işte budur. Gerçek terakkinin yolu, gerçek sevginin kapısı işte budur. Talebimizi sermaye sahiplerine iletiyor ve: "Bugüne kadar keyif çattığımız yeter artık!" diyoruz.

– Evet, yeter! Bıçak kemiğe dayandı! Yeter vallahi, yeter!

Bu sözleri, dinleyenler arasından "kikirik bir genç" söylemişti. Karakişi ayağa kalkıp ona çıkıştı:

– Sus be kardeşim! Nerede olduğumuzu biliyor musun? Biz de "Yeter!" diyoruz ama, bunu haykırmanın bir zamanı var. Bağırıp işi bozma şimdi. Bırak da adam okusun bakalım.

Mirağa okumaya devam etti:

– Yeter! Artık sizlere hayat hakkı yok! Ya çalışır, ya de-folup gidersiniz!

Daha sonra tekrar Karakişi konuştu:

– Vakit geldi yoldaşlar. Gece gündüz demeden çalışmanın, işimizi başarıyla yapmanın vakti geldi. Fakat tehlike büyük. Herşeyden önce ben herkesin silahlanmasını öneriyorum.

– Katılıyoruz!

– İkinci olarak işçinin, köylünün içine girmemiz, onların kandırılmasına müsaade etmememiz lazım. Üçüncü olarak da gençleri kendi saflarımıza çekmemiz gerekiyor.

Öneriler tartışmaya açıldı. Silah konusu ağırlık kazanmıştı. Kondüktör İbrahim söz aldı:

– Ben silah bulabileceğimiz bir yer biliyorum. Rakip partiden olan bir komşum var. Her gün, "Gel bizim partiye kaydol da sana silah verelim" deyip duruyor. Madem tüfeğe ihtiyacımız var, hepimiz gidip yazılalım. İsmimiz rakip partinin listesinde olsa ne olur. Silahı kapacağız ya!

– Aferin böyle kafaya!

İbrahim şaşırıp, sağına soluna bakıp:

– Ne var yani bunda? dedi. Onlar da Müslüman değil mi?

Mirağa'nın kendinden emin sesi, İbrahim'in lafını yarıda kesti:

– Dünkü bakkalın bizim aramızda işi ne? Ondan da ancak böyle konuşması beklenir işte!

Partiye yeni yazılmış olan İbrahim, söylediği sözlerden dolayı pişman olmuştu. Büyük bir pot kırdığını anlamıştı. Ayağa kalkıp neredeyse ağlaya ağlaya konuştu:

– Ben pek öyle anlamam bu işlerden. Ne yapayım yani... şimdi beni...

Toplantının sonuna doğru Kıyas, Kadir'i orada bulunanlara tanıttı. Mahpushanedeki yaşamından, Bebir Ağa'nın zulmünden bahsetti. Kadir'e çeşitli sorular sordular. Daha sonra Karakişi herkesi susturup şöyle dedi:

– Kadir kardeş, parti dediğin ne huzura kavuşmak, ne

rahat etmek, ne servet edinmek, ne de İbrahim'in söylediği gibi silah almak içindir.

İbrahim ayağa kalktı:

– Karakişi amca, herkes hata yapar, ne var yani bunda, unutun gitsin...

Karakişi, İbrahim'e eliye susmasını işaret etti. Yüzünü Kadir'e dönüp konuşmasını sürdürdü:

– Evet, parti dediğinde bunların hiçbiri yok. Burada bir tek şey var, o da "ülkü"

– Ülkü de ne demek?"

– Sabırlı ol, anlatacağım. Ülkü şu ki sen bu işe malını, canını ve başını koyuyorsun. Yarın parti sana, "Tüfeği kap da siperlere koş!" diyecek. "Baş üstüne!" diyerek gideceksin. Parti sana, "Soğukta gömleksiz olarak buradan tâ Şemkir'e kadar koş!" diye emrecek, koşacaksın. "Evini, aileni bırakıp Fitolbörk'e git!" denince bir dakika bile düşünmeden gideceksin.

Kadir şaşırır gibi oldu:

– Parti, benim ailemle görüşmeme izin vermeyecek mi yani?

– Öyle birşey söylemedim ki ben. Fakat söylediğim şu ki partinin işleri aileden de, kendi canından da daha önemli. Partiye gireceksen bunları ölçüp biçmen gerek.

Kıyas da:

– Aklın yatıyoğ mu? diye sordu.

– Ben fakir bir rençperim. Rençperin partisinde olmak isterim.

Kadir partiye alınınca, dağdaki nöbeti sırasında manda öldürdüğü geceyi, onun iyiliğini isteyen hayırlı bir arkadaş arzu ettiği anları hatırladı. Şimdi bu arkadaş onu kolundan tutup kaldırıyor ve şöyle diyordu:

– Parti sana güç verecek! Parti sana yeni bir hayat verecek!

* St.Petersburg (Halk dilinde)

KIZIL SABAH

Yeryüzünün en uzun ve son gecesi idi. Simsiyah perdeler bir daha aydınlık yüzleri kapatmayacak, hür sesleri boğmayacaktı.

Heryerde, herkeste endişeli bir hal seziliyordu. Yaldızlı apoletleri olan nazır, bir an önce toparlanmak için hızlı ve telâşlı bir şekilde hareket ediyor, kendini kurtarmanın yollarını arıyordu. Kamçısının sesi her gün kayalıklarda yankılanıp duran başkan, şimdi ne karısını duymak, ne de çocuğunu görmek istiyordu. Şehirdeki bütün işçiler, ellerinde silah kapının önüne dikilmişlerdi sanki:

– Dışarı çıksana rezil adam! Yüzünü görmek, seninle olan hesabımızı kapatmak istiyoruz.

Bu manzara onu öylesine ürkütmüştü ki ne yapacağını şaşırılmıştı. Bir dilenci kıyafeti bulmak, yüzünü gözünü çamura bulayarak dikkat çekmeden kaçıp canını kurtarmak istiyordu.

Coşkuyla dalgalanan insan seli, gri renkli şapkasının kenarları iyice eskiyip yıpranmış olan Belediye Başkanı'nın gözlerinde canlanıyordu. Nesip Bey'in resmine kararsız bir şekilde bakıyor, ne yapacağını bilmiyordu. Nihayet resmi

alıp halının altına sakladı. İçinden, "Ben zaten işçilerden yanayım" dedi. Sonra da bu "itirafının" kulağa nasıl geleceğini, kabul görüp görmeyeceğini düşündü.

Köy ağası, olup bitenleri duyunca elindeki kırbacı şaklatacak:

– Böyle birşey asla olamaz! diyordu.

Pristav, öfkeyle apoletlerini söküp tüfeğe sarılıyordu. Tüccar, deposundaki malın tamamını karnına doldurmak istiyor; Şeyhülislam namazdan sonra yüzünü kuzeye dönüp okkalı bir lanet savuruyordu. Çerçi Ağa Elesger, merkebinin öteberiyle daha fazla yüklemeye çalışarak istasyona gitmeye hazırlanıyor, "Bu karışıklıkta iyi satılır" diye düşünerek yeni ve toy müşteriler bulmayı umuyordu...

Bütün bunlar son gecenin son sayfalarındaki haşerele rin telaşlı koşuşturması, gündüzün sayfaları arasına karışmak gayretiydi. Sabahla birlikte yeni bir tarihin ilk saatleri başlayacak, bambaşka bir yaşam güneşi doğacaktı:

– Yaşamın gerçek sahibi benim! Sahneden çekil ey kan emici!

Bu sözlerde şimdi bambaşka bir kuvvet, bambaşka bir ahenk seziliyordu. Bu sözler şimdi bambaşka bir kalbin gayretiyle söyleniyordu. Bu ses elmaslar gibi parlak, sular gibi berraktı. İnsanlar bu sesin büyüklüğü karşısında küçülüyorlardı. Ancak hayvan taşımaya uygun olan vagonlarda sürülenler; sapan taşı gibi Sibiryaya, Kazan'a, Heşterhan'a atılanlar aydınlık memleketlerine dönüyorlardı. Mahpushanelerde çürüyen, buna rağmen ölüme direnebilmiş olan tutuklular zincirlerini kırıyor, demir parmaklıklı kapıları ardına kadar açıyor ve silaha sarılıyordu. Yıllar yılı bir savaştan diğerine sürüklenmiş olan askerler, omuzlarındaki yükten kurtularak köylerine, şehirlerine ve arkadaşlarına kavuşuyorlardı.

Efendisinin ahırını temizleyerek atını yemleyen seyis, sabahın ilk ışıklarıyla kamaşan gözlerini geniş geniş açı-

yordu. Şehirden, mazotlu eller memleketinden gelen mutluluk sesleri arasında, o güne kadar asla duymadığı sözler işitiyordu:

– Toprak köylünün olmalı!

Bostanında didinip duran köylü yüzünü kırmızı tuğladan yapılmış olan iki katlı eve doğru çevirip şöyle diyordu:

– Evet Hacı Hüseyin efendi! Şimdi nasılsın bakalım? Sana, çiftçi de Allah kuludur diye söylememiş miydim?

Hayat bahşeden bir ilkbahar esintisi, herkesi uykudan uyandırdı:

– Kalkın, sabah oldu!

Güneş kıpkırmızı bayrağını açıyor, büyük bir heyecanın coşkusuyla kaynayıp duran insan seline bakarak kutup kürsüsüne çıkıp ihtişamlı bir konuşma yapmaya hazırlanan bir hatibi andırıyor. "Dirilen" insanların doğum gününü tebrik etmek ister gibiydi. Açtığı bayrağın ışığı, toprağın derinliklerine bile nüfuz etmekte ve binlerce genç asker, aynı ışığın altında veremli şehrin göğsünü çiğnemekteydi. Yine aynı ışığın altında şimşek hızıyla Gobular'a doğru giden atlılar vardı. Kadir köye dönüyor, dönerken aynı zamanda köye müjdeli bir haber götürüyor. Felaketler içinde bırakıp gittiği ailesine, evine dönüyordu Kadir. Kollarını genişçe açarak, zavallı bir durumda bırakıp gittiği ailesini kucaklamaya hazırlanıyordu.

* * *

Meşedi İslam son kurşununu sıkamadı. Düşman kurşunu onun umutlarla dolu kalbini, kırmızı bir gül gibi parçaladı. Yüzüstü devrilirken gözlerini çocuğa ve Kumru'ya çevirdi. Vedalaşmaya fırsat bulmadan toprağa düştü. Gözkapakları bir facia sahnesinin perdeleri gibi indi.

Bebir Ağa'nın adamları, Meşedi İslam'ın işini bitirdiklerini anlayınca kamışlığa daldılar. Bebir Ağa çığlık çığlığa bağırarak çocuğu saçlarından yakalayıp havaya kaldırdı.

Çocuk gözlerini açıp Bebir Ağa'nın yüzüne baktı. Gözleriyle Bebir Ağa'ya yalvarıyor muydu yoksa babasını mı arıyordu, belli değildi. Bebir Ağa çocuğu avlanmış bir güvercin gibi elinde sallarken, Çepel Sayalı'nın sözlerini anımsadı: "Arada çocuk var. Kızın bütün sevgisi çocuğa yönelmiş. Çocuk olmasa iş kolaydı..."

Bebir Ağa çocuğu kamışlıktan çıkarıp suyun kenarına getirdi. Bacaklarından sıkıca tutarak havada sallamaya başladı. O hızlı hızlı salladıkça, çocuk kırık kırık sesler çıkarıyor, "Anne!" diyordu. Çocuğu kaldırıp taşa çarptı. Çocuğun kafası ezildi. İnsanın içini parçalayan bir ses işitildi. Burnundan, kulaklarında, ağzından akan kan, arkın suyunu kırmızıya boyadı.

Bebir Ağa'nın kardeşi Muhtar Ağa, Kumru'yu atın sırtına kaldırmaya çalışıyordu. O sırada Kumru'nun gözü Fahire'ye takıldı. Gözleri anlatılması imkansız bir dehşetle açıldı. Kalem; sırtını rüzgârlara siper ederek göğsüne bastırıldığı yavrusunu korumaya çalışan, yavrusuna olan aşkı hiçbir zaman bitip tükenmeyen, şefkat dolu koynunda dehaları, kahramanları, sanatçıları ve kurtarıcıları büyüten annenin felaketini anlatmaktan acizdir.

Kumru, volkan gibi patlayan sesiyle annelerin isyanını dile getirdi. Bu ses havada kaybolmadan, toprakta boğulmadan, sulara erimeden, uzaklıklarda parçalanmadan bir şimşek gibi ufukları deldi. Bu ses taşları, kayalıkları eritti. Bu sesi duyan herkes Kumru'nun faciası önünde eğildi ve bu ses herkesten ziyade atını koşturup köye yetişmek üzere olan Kadir'i sarstı.

* * *

Sultanali, Bebir Ağa'yı görünce silahını konuşurdu. Bebir Ağa attan devrilip suya düştü. Kadir, saçları perişan bir halde yüzüne dökülmüş olan Kumru'yu atın üzerinde kucakladı:

– Kumru!

Sultanali, Fahire'nin cesedini kollarının arasına aldı. Bu masum çocuğun yüzünde artık hiçbir hayat belirtisi kalmamış olmasına üzüldü.

– Kumru!

Kumru uyanmıyordu. Yavrusunu kaybetmenin acısından mı, sevgilisinin yaşam dolu sesini işittiği için mi gözlerini bir anlığına açtı, sonra tekrar kapattı. Kadir onun yanaklarında parlayan elmas tanelerini mendille silmeye çalıştı:

– Kumru! Geldim işte! Kumru! Açsana gözlerini!

* * *

Güneş altın bir duş gibi köyü yıkayıp temizlemeye çalışıyordu. Saklanacak delik arayan, bodrumlara tıklanan; derin kuyulara inmek, işledikleri cinayetleri yerin yedi kat altında saklamak isteyen insanlarla beraber, heyecan dolu kalplerini yaşam ışığına doğru genişçe açanlar da vardı. Mezar taşlarını devirip ilkbaharın nefesine kavuşmuş olan "dirilenlerin" sesi işitiliyordu.

– Yoldaşlar!..

Kadir heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Sesi bir yaşam ve istikbal şarkısı gibi tatlıydı.

– Yoldaşlar!..

Bu sesi Gobular köyündeki yediden yetmişe herkes işitiyordu. Bu ses bir bayramın habercisi, mutlu bir yaşama çağıran bir haberciydi.

– Yoldaşlar!..

Bu ses parlak bir kılıç gibi ufukları keserek istikbale kadar uzanıyordu.

1934-1935